

2020.

FIATAL KUTATÓK ÉS
DOKTORANDUSZOK
X NEMZETKÖZI
JUBILEUMI
TEOLÓGUSKONFERENCIÁJÁNAK
REZÜMÉKÖTETE

ABSTRACTS
OF THE 10TH JUBILEE CONFERENCE
OF JUNIOR THEOLOGIAN AND
DOCTORAL STUDENTS

FIATAL KUTATÓK ÉS DOKTORANDUSZOK
X. NEMZETKÖZI JUBILEUMI
TEOLÓGUSKONFERENCIÁJÁNAK
REZÜMÉKÖTETE

ABSTRACTS OF THE 10TH JUBILEE CONFERENCE
OF JUNIOR THEOLOGIANS AND
DOCTORAL STUDENTS

FIATAL KUTATÓK ÉS DOKTORANDUSZOK
X. NEMZETKÖZI JUBILEUMI TEOLÓGUSKONFERENCIÁJA

Doktoranduszok Országos Szövetsége
Hittudományi Osztály

Eger, 2020. február 28. – március 1.

10TH JUBILEE CONFERENCE
OF JUNIOR THEOLOGIANS AND DOCTORAL STUDENTS
The Department of Theology of the National Association of
PhD Students

28 February – 1 March 2020, Eger

Kiadja a
Doktoranduszok Országos Szövetsége
1055 Budapest, Falk Miksa u. 1.

ISBN 978 615 5586 55 2

Szerkesztő: Kiss Gábor
Borító: Melis Péter

„A pályázat az Emberi Erőforrások Minisztériuma megbízásából az
Emberi Erőforrás Támogatáskezelő által meghirdetett
Nemzeti Tehetség Program NTP-FKT-M-19-0001 kódszámú
pályázati támogatásból valósult meg.”

Budapest, 2020

PROGRAM

2020. február 28. – péntek

- 14.00-14.30 Regisztráció
- 14.30-15.00 A konferencia ünnepi megnyitója (Eszterházi Károly Egyetem, kápolna)
- 15.00-16.00 Plenáris előadások
- 16.00-16.30 Szünet
- 16.30-18.30 Szekcióülések I.
- 19.00-21.00 Vacsora (Egri Érseki Palota Turisztikai Látogatóközpont)

2020. február 29. – szombat (Eszterházi Károly Egyetem, főépület)

- 8.30-9.00 Regisztráció
- 9.00-10.00 Szekcióülések II
- 10.00-10.30 Kávészünet
- 10.30-12.00 Szekcióülések III.
- 12.00-13.30 Ebédészünet
- 13.30-17.00 Szekcióülések IV.
- 19.00-21.00 Vacsora (Egri Érseki Palota Turisztikai Látogatóközpont)

2020. március 1. – vasárnap

Közös istentiszteleti lehetőség és további kulturális programok

A KONFERENCIA SZEKCIÓI

- Egyházjogi Szekció
- Egyháztörténeti Szekció I.
- Egyháztörténeti Szekció II.
- Egyháztörténeti Szekció III.
- Szisztematikus Teológiai Szekció
- Pasztorálteológiai Szekció
- Liturgiatudományi Szekció
- Szentírástudományi Szekció
- Vallástudományi Szekció
- Neveléstudományi Szekció
- Morálteológiai Szekció
- Tematikus Szekció az Eucharisziáról és Úrvacsoráról

PROGRAM

February 28, 2020 – Friday

- 14.00-14.30 Registration
- 14.30-15.00 Opening of the conference
- 15.00-16.00 Keynote papers (Eszterházy Károly University – main building, chapel)
- 16.00-16.30 Break
- 16.30-18.30 Presentation in departments I.
- 19.00-21.00 Reception (Archbishop's Palace Cultural, Touristic and Visitor Center)

February 29, 2020 – Saturday (Eszterházy Károly University – main building)

- 8.30-9.00 Registration
- 9.00-10.00 Presentation in departments II.
- 10.00-10.30 Coffeebreak
- 10.30-12.00 Presentation in departments III.
- 12.00-13.30 Lunch break
- 13.30-17.00 Presentation in departments IV.
- 19.00-21.00 Dinner

March 1, 2020– Sunday

Common worship and cultural programs

THE SESSIONS OF CONFERENCE

- Canon Law
- Church History I
- Church History II
- Church History III
- Systematic Theology
- Pastoral Theology
- Liturgy
- Biblical Studies
- Moral Theology
- Religious Studies
- Pedagogy
- Thematical Section about the Eucharist and the Lord's supper

A KONFERENCIA HELYSZÍNEI:

Eszterházy Károly Egyetem

3300 Eger, Eszterházy tér 1.

péntek délutáni ünnepi megnyitó, pénteki plenáris előadások és szekcióülések

Egri Érseki Palota Turisztikai Látogatóközpont

3300 Eger, Széchenyi u. 3.

péntek és szombat esti vacsora

Hotel E*Stella **Superior

3300, Eger Egészségház u. 4.

szállás

Szent János Lelkigyakorlatos Ház

3300 Eger, Foglár György u. 6.

szállás

Wigner Jenő Műszaki Informatikai Középiskola Kollégiuma

3300 Eger, II. Rákóczi Ferenc út 2.

szállás

THE PLACES OF THE CONFERENCE

Eszterházy Károly University

Eszterházy square 1. 3300 Eger

Registration, opening of the conference, plenary and section meetings on Friday and Saturday

Archbishop's Palace Cultural, Touristic and Visitor Center

Széchenyi street 3., 3300 Eger

friday and saturday dinner

Hotel E*Stella **Superior

Egészségház street 4., 3300 Eger

accommodation

Saint John Pilgrim Center

Foglár György street 6., 3300 Eger

accommodation

Wigner Jenő Dormitory

II. Rákóczi Ferenc street 2., 3300 Eger,

accommodation

Tisztelt Olvasó!

Jelen kötetben a Doktoranduszok Országos Szövetsége Hittudományi Osztálya által szervezett Fiatal Kutatók és Doktoranduszok X. Nemzetközi Jubileumi Teológuskonferenciáján elhangzó előadások rezüméit gyűjtöttük össze. Immáron tizedik alkalommal kerül megrendezésre nemzetközi szimpóziumunk, mely a hazai és határon túli magyar és külföldi vendégek által is egyre nagyobb megbecsülésnek örvend. Az idei évben közel 100 előadó összesen 12 szekcióban számolhat be legfrissebb tudományos eredményeiről. A referátumok magyar és idegennyelvű változatai tanulmánykötetekben kerülnek megjelentetésre a Doktoranduszok Országos Szövetségének kiadásában.

Az idei évi konferencia nem jöhetett volna létre az Egri Főegyházmegye, az Eszterházy Károly Egyetem, az Egri Hittudományi Főiskola, European Society of Catholic Theology, Renovabis és a Peter Hünermann Stiftung nagylelkű támogatása nélkül. Végezetül szeretnék köszönetet mondani a Hittudományi Osztály minden tagjának, akik idejüket és erejüket nem kímélve fáradoztak az elmúlt hónapokban e konferencia sikeres megszervezéséért.

Jelen kiadvány az előadók neve szerint abc rendben közli az előadások rezüméjét.

Dr. Kiss Gábor
osztályelnök

A DOSZ Hittudományi Osztály eddig megjelent kiadványai letölthetők online.

Lectori salutem!

Present volume contains the short summaries of those presentations that are going to be held at the conference of Junior Theologians and Doctoral Students in Theology. It is our pleasure that the conference will be organized for the tenth time by the Association of Hungarian Doctoral Students (Department of Theology). The conference is more and more known both by theology students and researchers within and outside Hungary. Additionally, an increasing number of international junior scholars is visiting our conference in the last period. The occasion gives the opportunity to share their research results in 12 parallel session. This year the almost 100 presentations will be edited in two different volumes: Hungarian lectures will be edited by the National Association of PhD Students.

One should not forget that our conference could not have been realized without the efficient and generous help of the Archdiocese Eger, of the Károly Eszterházy University, of the Theological College of Eger, of the European Society of Catholic Theology, of the Renovabis Stiftung and of the Peter Hünemann Stiftung. It is also my duty to thank wholeheartedly all the members in the Theology Department of our Association, for contributing to the success of the conference with a considerable amount of time and energy.

This publication offers the summaries of the presentations according to alphabetical order.

Dr. Gábor Kiss
President of the Theology Department

The publication of the Department of Theology of the National Association of PhD Students

Tisztelt Olvasó!

Az Egri Hittudományi Főiskola rektoraként azonnal igen-t mondtam a Doktoranduszok Országos Szövetsége Hittudományi Osztálya kérésére, hogy 2020-ban intézményünk lássa vendégül a Fialat Kutatók és Doktoranduszok X. Nemzetközi Teológus Konferenciáját. Döntésünket segítette az Egri Eszterházy Károly Egyetem vezetősége, mivel ígéretet kaptunk tőlük, hogy kiváló infrastruktúrájukkal segítik az esemény zavartalan lebonyolítását. Főiskolánk küldetésnyilatkozata is erre a döntésre kötelez bennünket: „Az intézmény oktatói a szent tudomány, a teológia művelőiként elkötelezettek a tudományos kutatás iránt, felhasználva annak eredményeit az oktatás és a főiskola javára”.

Tisztelettel köszöntöm a doktoranduszokat, a fiatal kutatókat és a konferencia minden résztvevőjét. Köszöntésemet jókívánsággal egészítem ki. Szívből jövő jókívánságaimat Szent Bernátnak (1090-1153), a ciszterci szerzetesrend kiválóságának szavaihoz kapcsolom. Ez a tudós szent a tanulás és a tudomány művelésének motívumairól a következőket írta: „Vannak, akiket csak a tudás vágya hajt a tanulmányok felé: ez rendetlen kíváncsiság. Vannak, akik azért akarnak csak tudni, hogy róluk is tudomást szerezzenek: ez alantas hiúság. Mások azért kívánnak tudásra szert tenni, hogy tudásukat eladhassák, hol pénzért, hol kitüntetésért: ez aljas nyereszkesedés. De vannak olyanok is, akik azért óhajtanak tudni, hogy mások épülését szolgálják: ez őszinte szeretet. S végül olyanok, akik azért kívánják a tudást, hogy ők maguk épüljenek: ez bölcsesség”.

Valószínű, sőt biztos, hogy a doktoranduszok nem hiúsági szempontok miatt vállalkoztak a teológia tudományos művelésére. Nem a kitüntetés reményében végzik a munkájukat, hanem a „tudás vágya” vezérli őket. Nagyon valószínű, hogy a negyedik és ötödik szempont is ott van sokaknak a lelkében: „azért óhajtanak tudni, hogy mások épülését szolgálják”. Végezetül arról se feledkezzenek meg, hogy akkor lehetünk igazán bölcs emberekké, ha tanulás és a tudományos kutatás által „több” és jobb emberekké válunk.

Dr. Dolhai Lajos
Egri Hittudományi Főiskola
rektor

Dear Reader!

As the rector of the Theological College of Eger, I immediately said yes to the request of the The Association of Hungarian PhD and DLA Students' Theological Department for our institution to host the 10th International Theological Conference of Young Researchers and PhD Students. Our decision was helped by the leadership of the Eszterházy Károly University of Eger, as we received their assurance that their outstanding infrastructure would assist in the smooth conducting of the event. The mission statement of our college also obliges us to do so: „As scholars of the sacred science, theology, the teachers of the institution are committed to academic research, utilizing its results for the benefit of education and the college”.

I respectfully welcome the doctoral students, young researches, and every participant of the conference. I would like amend my welcome with my felicitations. I want to join my heartfelt felicitations with the words of Saint Bernard of Clairvaux (1090-1153), the emninance of the Cistercians. This scholarly saint wrote the following about the motives of learning and the cultivation of science: „There are people who only wish to know for the sake of knowing: this is base curiosity. Others wish to know in order that they themselves may be known: this is shameful vanity. Then there are those who acquire knowledge in order to re-sell it, and for example to make money or gain honours from it: their motive is distasteful. But some wish to know in order to edify: this is charity. Others in order to be edified: this is wisdom.”

It is likely, no, certain, that these doctoral students did not embark on their theological studies out of vanity. They do not work in hopes of gaining honours either, but are guided by their „thirst for knowledge”. It is highly likely that the fourth and fifth motives are there in the souls of many: they „wish to know in order to edify”. Finally, do not forget that we can only become truly wise, if, through learning and academic research, we also become „more” and better people.

Dr. Lajos Dolhai
Rector of the Theological College of Eger

FŐELŐADÁS

Dr. Dolhai Lajos
Egri Hittudományi Főiskola, rektor

A szentségtan II. Vatikáni Zsinat utáni megújulása

Az általános szentségtan a II. Vatikáni zsinatot követően tartalmi és módszertani szempontból teljesen megújult. Az újabb kézikönyvek már nem állnak meg a szentségek klasszikus definíciójának elemzésénél, hanem a szentségek krisztológiai és ekkleziológiai dimenziójából kiindulva, az antropológia és a liturgikus teológia meglátásait figyelembe véve határozzák meg a szentségek közös lényegét.

A megújulás akkor érthető igazán, ha vázlatosan áttekintjük a II. Vatikáni zsinat szentségtani jellegű megnyilatkozásait, amelyeket főként a Egyházzól és a liturgiáról szóló zsinati határozatokban találunk meg (LG 1, 48; SC 7, 26,59).

A megújuló szentségtanokban teljesen új elem a szentségek antropológiai dimenziójának a megjelenése, amely érthetőbbé és elfogadhatóbbá teszi a szentségek szükségességét az emberek számára. A II. Vatikánum után visszatért a teológiába a szakramentalitás fogalma (O. Semmelroth, K. Rahner, H. Vorgrimler, E. Schillebeeckx), amely arra emlékeztet bennünket, hogy a láthatatlan Isten látható, érzékelhető módon is jelen akar lenni az életünkben. Ezt a törvényszerűséget látjuk Krisztus személyében, az Egyházban és a hét szentségben. Ezért beszélhetünk Krisztusról mint összentségről (Ursakrament), az Egyházzól pedig mint alapszentségről (Grundsakrament).

A szentségek nem csupán a kegyelem eszközei, hanem „találkozási események” is, amelyekben a megdicsőült Krisztussal találkozhatunk látható, szakramentális formában. Gánóczy Sándor szerint a szentség rituális kommunikációnak is mondható. Nemcsak a keleti Egyházban, hanem a nyugati teológiában is jobban hangoztatjuk, hogy a kiszolgáltató szentség hatékonysága az alapító Krisztus hatékony szavának és a Szentléleknek köszönhető, akit az Egyház az epiklézisben gyakran segítségül hív. Az is nyilvánvaló, hogy a szentségeket Jézus az Egyházra bízta, a szentségek az egyház lényegi struktúrájához tartoznak: „az egyház önmegvalósulásai”. Az imádság törvénye, a hit törvénye (lex orandi, lex credendi). A liturgia „locus theologicus”. Ezért az Egyház liturgiája egyre inkább a szentségekről szóló tanítása megkülönböztetett forrása.

Az ökumenikus szempontok is megjelentek a szentségtanban. Úgy tűnik, hogy végérvényesen a múlté az „ige egyháza” és a „szentségek egyháza” szembeállítás. A katolikus szentségtan is rámutat Isten ígéje és a szentségek lényegi összefüggésére, szoros egybetartozására, sőt az ökumenikus dialó-

gus nyomán a szentségeket az „ige teológiájából” kiindulva is meghatározza (pl. Karl Rahner). A szentségtan segíti a pasztorálteológiát, hogy újra felfedezzük a hit (lex credendi), a szentségi-liturgikus élet (lex orandi) és a keresztény élet (lex vivendi) benső, lényegi, és elválaszthatatlan kapcsolatát.

Dr. Lajos Dolhai

Theological College of Eger, rector

The renewal of sacramentology after the Second Vatican Council

Universal sacramentology underwent a complete renewal in substance and methodology following the Second Vatican Council. The new manuals do not stop at the analysis of the sacraments' classic definition, but rather, based on the Christological and ecclesiological dimensions of the sacraments, define the shared essence of the sacraments by taking the viewpoints of anthropology and liturgic theology into consideration.

This renewal can only be truly understood if we take a rough look at the sacramentological declarations of the Second Vatican Council, which can be found primarily in the council decrees regarding the Church and liturgy (LG 1, 48; SC 7, 26,59).

A completely new element in the renewed sacramentological teachings is the emergence of the anthropological dimensions of the sacraments, which makes the necessity of the sacraments more easily understandable and acceptable for the people. Following the Second Vaticanum, the concept of sacramentality returned to theology (O. Semmelroth, K. Rahner, H. Vorgrimler, E. Schillebeeckx), reminding us that the invisible God wants to be present in our lives in a visible, perceptible way. This principle can be seen in the figure of Christ, the Church, and the seven sacraments. This is why we can speak of Christ as primal sacrament (Ursakrament), and of the Church as basic sacrament (Grundsakrament).

The sacraments aren't only instruments of grace, but also „events of meeting”, in which we can meet the glorified Christ in visible, sacramental form. According to Sándor Gánóczy, the sacrament can be seen as ritual communication as well. Not only in the Eastern Church, but we can emphasize it better in Western theology as well that the efficiency of the sacrament given is thanks to the efficient word of its founder, Christ, and the Holy Spirit, to whom the Church often calls for help in the epiclesis.

It is also clear that Jesus entrusted the sacraments to the Church and the sacraments belong to its essential structure: they are the „self-realizations of

the Church". The law of prayer, the law of belief (lex orandi, lex credendi). The liturgy is „locus theologicus". Thus the liturgy of the Church is increasingly a distinguished source of its teachings regarding the sacraments.

The ecumenical viewpoints have also appeared in sacramentology. It seems that the opposition of the „Church of the Word" and the „Church of the Sacraments" is a thing of the past. Catholic sacramentology points out the essential connection between the Word of God and the sacraments and their strong union, and moreover, following the ecumenical dialogue, it defines the sacraments based on the „theology of the Word" (e.g. Karl Rahner). Sacramentology helps pastoral theology to rediscover the inner, essential, and inseparable connection between belief (lex credendi), sacramental-liturgical life (lex orandi) and Christian life (lex vivendi).

SZEKCIÓELŐADÁSOK

Bacsa Dávid

Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Kánonjogi Posztgraduális Intézet

A gyóntató irgalmassága a pápai enciklikákban

Manapság egyre kevesebben járulnak a gyóntatószékhez, keresve a kiengesztelődést Istennel és az Egyházzal. Többek közt azért, mert nem tartják bűnnek azt, amit a társadalom többsége elfogad. „*Századunk legnagyobb bűnének a bűn iránti érzék elvesztését tekinthetjük.*” mondta a Nemzeti Kateketikai Kongresszushoz intézett rádióbeszédében XII. Piusz pápa (1946 Október 26, Boston). Mint tudjuk, a gyóntatóaty a morálist kötheti elsősorban a gyóntatói praxisához, ugyanakkor látjuk, hogy a teológiai rendszert összefogó kánonjog ad olyan keretet, amely a bűnt bűnnek nevezi, de megadja a lehetőséget a méltányosságra is. Ebben van segítségére gyóntatóatyának a pápai enciklikák irgalmasság gyakorlására való iránymutatása.

A méltányosságra való készség nem pusztán a keresztény filozófia sajátja. Ismerte mind a görög hellenista világ, mely *epieikeia*, s az antik római világ, amely *aequitas* szóval illette. Minden korban felismerték az emberek, hogy a törvény nem alkalmazható válogatás nélkül az emberekre, hanem azoknak a életkörülményeit is figyelembe kell venni. Ezáltal kialakult a jognak a szelleme, a törvényhozó (olykor le nem írt) szándékát figyelembe véve alkalmazza a törvényeket.

Az előadásomban az igazságosság és az irgalmasság viszonyát vizsgálom meg II. Szent János Pál, XVI. Benedek és Ferenc pápák enciklikáiban. Megvizsgálom, hogy mik a pápák iránymutatása az értékrelativista világ kihívásaival szemben. S miben lehet ez segítségére a gyóntatónak mikor e sebekkel találkozik. Olyan szempontokat keresek amik segítségére vannak a gyóntatónak, hogy a kánonjog az irgalmasság eszközévé váljon a kezében, úgy, hogy mindeközben az Isten által kinyilatkoztatott igazság sem sérül.

Előadásomban rámutatok arra, hogy mely körülményeket vegye figyelembe a gyóntató; mik az enyhítő, és ha úgy adódik a mentesítő körülmények. Így képet alkothatunk azokról a lelkipásztori és gyóntatói elvekről amiket az egyházjog támogat a *salus animarum*, vagyis a lelkek üdve érdekében.

The Confessor's Mercy in the Papal Encyclicals

Today only a decreasing number of people are going to the confessor's chair to seek their reconciliation with God. Among many possible reasonings

it might as well happen because they do not consider something sin only because society accepts that. As Pope Pius XII suggested in his radio message to the participants in the National Catechetical Congress (Boston, 26 October 1946) “Perhaps the greatest sin in the world today is that men have begun to lose the sense of sin.” As we are all aware of the fact that the confessor can only link what is moral in the first place to his service as confessor. Furthermore, the canon law that binds the theological system into one provides a framework which calls sin a sin and gives way for fairness and mercy. The confessor is given support by the guidelines in the papal encyclicals how to practise mercy.

However the intention to act in mercy is not solely part of the Christian philosophy. For both the Greek Hellenistic world under the name *epieikeia*, and the Ancient Romans as *aequitas* were familiar with the concept. At all times people did understand that law cannot be applicable to each and all without observing the individual’s life circumstances. In this way, the sense of law has been established and the law maker refers to (even when not written) that principle when applying laws.

In my presentation the relationship between fairness and mercy are to be analyzed through the papal encyclicals from Popes Saint II John Paul, XVI Benedict and Francis with special scrutiny on the papal guidelines in the face of the modern world challenges of value relativism. Furthermore, how they help the confessor when experiencing the wounds from it. Aspects are to be listed and dealt with in order to support the confessor in implementing the canon law as means of mercy in his hands and keeping to the one and only justice revealed by God at the same time.

Special circumstances to be taken into account as diminishing or even exempting are to be highlighted for the confessor’s service. Finally, a picture will be put together including the guidelines for pastoral and confessor services supported by the canon law for *salus animarum*, that is for saving the souls.

Bacsó Benjámín

Baptista Teológiai Akadémia, tanársegéd

A karizmatikus vezetési koncepció, a vezetéstudomány és a teológia metszéspontjában

Napjainkban a legtöbb keresztyén közösség útkeresésben van. A szekularizáció folyamata sok kérdést vet fel a mai egyházak felé is. Nyugodtan kije-

lenthetjük, hogy ma Magyarországon az egyházak krízisben vannak. Azonban nem mindegy, hogy hogyan tekintünk erre a krízisre.

Az útkeresés vagy elindulás azonban csak akkor lehet sikeres, ha a Bibliából táplálkozik, és a történelem által értékesnek vélt tradíciókat megtartja, a haszontalanokkal viszont leszámol. Sok közösség legnagyobb gondja, hogy nem tud különbséget tenni hasznos és haszontalan tradíció között.

A változásokban fókuszba kerül a vezetés kérdése. A teológiában régi terminusként ott szerepel a „karizmatikus vezető”, a vezetéstudományban ennél sokkal újabb és bizonyos értelemben, egy bizonytalanabb jelenség leírására használják. Hogyan tudjuk a „karizmatikus” vezetés fogalmát, mint teológiai és vezetéstudományi fogalom helyes értelmezni? A különbségekből milyen tanulságok következnek és a terminus hasonlósága miben segít bennünket? Hogyan tudja az „Egyház” ma hasznát venni ennek? Ezekre a kérdésekre keresem a választ.

A „karizmatikus” személyként észlelt személyek egyik fontos jellemzője egy olyan jövőkép, vízió, amely az azonosulás lehetőségét kínálja. Nem egyértelmű a szakirodalomban, hogy a karizmatikus vezetés hogyan viszonyul a transzformatív vezetéshez. Egyeseknél egybemosódik a kettő, másoknál a karizma megléte a változás vezetéséhez kapcsolódik, inkább annak egyik eleme, míg némelyek teljesen elválasztják egymástól a kettőt. Az mindenestre biztos, hogy a „karizmatikus” személy megjelenése indukálja a változást.

A teológia a karizma meglétét elsősorban nem észlelési kérdésként kezeli, hanem az eredeti jelentéséhez visszanyúlva Isten ajándékának tekinti és a különféle ajándékok között különbséget tesz. A vezetőnek többféle „ajándék” is lehet, amelyet a vezetéshez kapcsolódóan az egyetemes egyházban használ. Ilyen módon az első dolog, amelyet egyházi környezetben fontos megelíteni, hogy a „karizmatikus vezetői” lét elsődleges forrását nem emberek közötti interakcióban látja elsődlegesen, hanem Isten és ember közötti kapcsolatban. Ugyanakkor, ahogyan fentebb is említettem a közösség általi felismerése mégis észlelési kérdéssé is teszi.

Charismatic leadership in the theology and management science

Christian communities are seeking to find a way now days. Secularization brings loads of questions to today's churches. We can confidently say that churches today in Hungary are in a crisis. Nevertheless it does matter a lot how we perceive the crisis. Finding a way or starting one can only be successful if it is fed from the Bible and it keeps the traditions sought as precious throughout history and gets rid of the ones which were useless.

In change the question of leadership comes into focus. In theology as on old term there is the “charismatic leader”, but in the leadership and management science it is used in a more recent sense.

In this presentation I would like to examine two perspectives of charismatic leadership.

These are my questions: How can we understand the charismatic leader? What is the edification of it for the “church”? How can we use this as a local church?

Barcsa Krisztina
Bécsi Tudományegyetem

Vallási kompetenciák oktatása a pszichológus-képzésben: egy probléma felvetésétől a kompetenciák kidolgozásáig

Magyarországi viszonylatban dr. Süle Ferenc pszichiáter, a 2007-ig működő Országos Pszichiátriai és Neurológiai Intézet Valláslélektani Pszichiátriai Osztályának főorvosa C. G. Jung-ra és tapasztalataira együttesen alapozva a következőképp fogalmazott a 2010-es Szegedi Vallási Néprajzi Konferencián:

“Miközben a lakosság nagyobb része vallja magát vallásosnak, valláslélektani oktatás a pszichiáter, pszichológus-képzésben nincs. A teológiai akadémiákon viszont nincs pszichopatológiai és pszichoterápiás képzés, amire a lelkészeknek szükségük lenne. Így jelentős populáció lélekgyógyászati ellátásában űr keletkezett, amibe kellő képzettség nélküli ellátók törtek be.”

Az itt felvetett problémakör kétoldalú: egyrészt érinti a lelkész-képzést, másrészt pedig a pszichológus-képzés egyik hiányosságára hívja fel a figyelmet. Vallástudományi perspektívából íródó kutatásom azonban csak az egyik oldalra, a pszichológus-képzésen oktatott kompetenciákra koncentrált. Ezen hipotézis vonatkozásában több amerikai pszichiáter és pszichológus végzett kutatásokat és jutott olyan eredményekre, melyek Süle állításával összhangban vannak. Előadásomban igyekszem az ide vonatkozó tanulmányokon keresztül egyrészt a fenti idézetben megfogalmazott problémakört részleteiben bemutatni, másrészt pedig ismertetni azt, hogy ez a kiindulási pont milyen további kutatásokon keresztül vezetett oda, hogy Cassandra Vieten 2013-as tanulmányában megfogalmazza az állítást: azért nincs megfelelően integrálva a vallási és spirituális kompetenciák ok-

tatása a pszichológus-képzésbe, mert többek között nincsenek letisztázott keretek és definíciók arra vonatkozólag, mit is jelent a vallási/spirituális kompetencia egy pszichológus esetében.

Teaching Competency in Religion/Spirituality for Psychologists - From Recognizing an Issue to Define the Necessary Competencies

Dr. Ferenc Süle, a Hungarian psychiatrist, who was the head of the Psychiatric Department of Psychology of Religion in the National Institute of Psychiatry and Neurology until it had been closed in 2007, said the following statement on a Hungarian Ethnographic Conference in 2010:

„While the majority of the [Hungarian] population consider themselves as religious, the programs in psychology and psychiatry lack the training in psychology of religion. However, programs at theological academies do not contain proper training in psychopathology and psychotherapy either, which would be important for pastors or priests. Due to this situation, a gap has emerged in the psychotherapeutic service of the population, which has been filled with people lacking proper qualifications.”

This statement has a deep root in C.G. Jung’s work, however, Süle also could justify his assumptions by his experiences. Based on what Süle says, it is a two-sided issue. The first side concerns the dimension of pastors, the other one concerns the education of psychologists. My research topic, which is being written from the perspective of Academic Study of Religion, only concentrates on the first side, namely: training in psychology does not contain enough and/or proper training in religion/spirituality. Regarding this issue, there are some important research and study made in America. One can say, these papers generally consistent with Süle’s statement. In my presentation, I wish to expound the aforementioned statement, present the roots of this issue, and show the most important studies written on this topic. At the end, I am going to talk about Cassandra Vieten’s paper from 2013, which states that one of the main causes of this issue is “no agreed-on set of spiritual competencies or training guidelines exist.”

Bárdonicsek Dominika

Pécsi Tudományegyetem, Bölcsész tudományi Kar,
Interdiszciplináris Doktori Iskola

Hívő nők egy vallástalan világban

Apácák, laikusok, szektások „kálváriája”, továbbá a hit, egyházi szertartások és ünnepek szerepe a szovjet „szigetvilágban” 1934-1953

Szokták mondani, hogy „süllyedő hajón nincsenek ateisták”. Ez lehet, hogy igaz egy hajó esetében, de nem teljesen állja meg a helyét a Gulág tekintetében. Sok nő ugyanis pont a számtalan nehézség és degradáció okán fordult szembe Istennel, értetlenül állva azelőtt, hogy vajon miért engedte meg, hogy ilyen sorsuk legyen. Ahogy ebből is kitűnik, előadásomban a Gulág női táboraiban raboskodó kényszermunkások mindennapjait és az őket ért megpróbáltatásokat mutatom be, egy eddig kevésbé érintett aspektusból. Míg az újabb kutatások egyre többször érintik a szovjet lágervilágot megjárta papokat és szerzeteseket, addig az apácákat, a női szektásokat és laikusokat alig. Kutatásom középpontjában a hit szerepe és annak változása, a hitgyakorlás formái, az egyházi szertartások (például keresztelő és esküvő), valamint az ünnepek megtartása áll. Emellett megkísérlem bemutatni, hogy milyen megaláztatások érhatték a hívő kényszermunkásokat napról napra a női táborokban. Annak érdekében, hogy minél teljesebb képet kapassunk a hívő női rabokról, a vegyes táborokra is kitérek némely ponton.

Believer women in a non-religious world

The „Calvary” of nuns, laymen, sects, and the role of faith, ecclesiastical ceremonies and feasts in the Soviet „archipelago” 1934-1953

It is often said that „there are no atheists on a sinking ship.” This may be true for a ship, but not for the Gulag. Many women turned to God because of countless hardships and degradation, wondering why allowed them to have such a fate.

While more and more research affect priests and monks who have visited the Soviet camp, very few scientific writings have been written about nuns, female sects and laymen. My research focuses on the role of faith and its change, forms of faith practice, church ordinances (such as baptism and weddings), and celebrations. In addition, I try to show the humiliations that could befall believer prisoners day after day in women’s camps. In order to get a fuller picture of the believer female inmates, I will also mention the mixed camps at some points.

dr. Bendes Ákos

Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar

A gyónási titok

A gyónási titok, a gyónást, a bűnbánat szentségét védő titoktartási fegyelem és kötelezettség egyben. A szó szoros értelmében vett, a szentségi pecsét és záradék. A gyónatatót kötelezi, s azt jelenti, hogy tilos a gyónót szóval vagy bármilyen más módon elárulni. Semmilyen törvény sem kötelezheti a papot, hogy a gyónás alatt szerzett információkat megossza bárkivel. A gyónási titok kialakulásán és fejlődésén keresztül mutatom be a jogi hátterét és szabályozását egészen a napjainkban való megvalósulásáig. kitérek arra is, hogy büntetőeljárás során milyen védelemben részesül a gyónási titok és hogy milyen törvényi szabályozás vonatkozik rá. Úgy gondolom, hogy maga a gyónás és a gyónási titok az egyik legkülönlegesebb és legérdekesebb kategória, amit a törvény szabályoz és talán a legtöbb eldöntendő kérdést és veti fel és hagyja is nyitva. Felmerül a kérdés, hogy vajon mi az az társadalmi és vallási érdek, ami alapján a titok megőrzését vagy éppen felfedését el lehet vagy éppen el kell várni valakitől. Talán ez az határvonal, ahol a jog és az egyház összefonódása a legspeciálisabb és a legtöbb kérdést veti fel.

The seal of confession

The seal of confession that kind of obligation for priests, which defends the confession itself and the sainthood of penitence. The confessor or penitentiary has an absolute duty not to disclose anything that he learn from penitents. In the legal system there is no ruling that requires a priest to share information obtained during confession with anyone. I would like to present and discuss the meaning and the protection of the seal of confession in the criminal procedure from the establishment and the development of the seal of confession. I would also show the applicable law for the seal. In my opinion the confession itself and the seal of confession are both one of the most unique issues ruled by the law. That's why we can find many contrary arguments in the field of the topic. The question arises that what is the social and religious interest by which one can or should be expected to keep or reveal a secret. Perhaps this is the border line where the intertwining of law and church is most specific and raises most questions.

Béres Ildikó

Evangélikus Hittudományi Egyetem, Doktori Iskola

A Sacramentum jelentőségének újrafelfedezése a protestáns istentiszteleten

Disszertációm egyik központi témája a szentség, mely magának Istennek szavakba nem foglalható lényéből, jelleméből fakad. Ez a másság a héber Biblia bizonyágtételében a szentség fogalmában formálódik meg a legteljesebben bemutatva, megélve, megvallva. Szent az, ami a profán (hétköznapi, közönséges) használatból kiemelt és Istennek szentelt. Ez a szentség jelenik meg az Eucharisziában is, mind tartalmában, mind pedig külső jegyeiben. Előadásom célja ószövetségi és újszövetségi alapokon annak vizsgálata, hogy az Úrvacsora fogalmi körében a Szentség jelentőségének helyreállítása, megszentelése hogyan kellene megvalósuljon.

Megszentelni annyit tesz, mint együtt munkálkodni Istennel a vele való kapcsolatért, sőt harcolni, mert a szent valami olyan fogalom, amely szinte kézzelfoghatóan és folyamatosan veszélyeztetve van a materiális világ profán és a tisztátalan dolgaitól. A kultikus szentség (helyek, előírások, elemek) egy eszköz a belső szentség védelmére és elősegítésére, amelyet szimbolizálnia kell. Ezzel szemben M. Josuttis egy alapvető változást lát ebben a kérdésben: „Az üdvösség közlését már nem a szent hely garantálja, nem is a megszentelt idő, még az a szentségi formula sem [...] Hanem egyes-egyedül az az ige teremti hitet, ajándékozza a Szentlelket és menti meg az embert az örök boldogságra, amelyet Isten nevében az egyik ember mond tovább a másíknak.”

G. Lohfink meglátása szerint nem az üres tárgyiasító mechanizmusok állnak szemben a belső értékeket hordozó személyes lelki folyamatokkal az úrvacsorában. A szentség az itt és most helyét biztosítja, de egyúttal önmagán túl, előre is mutat, új életre kötelez ebben a világban. Hasonlóképp az úrvacsorán csak a szentek közössége vehetett részt, akik nem félelmetesen idegen, hanem valami teljesen újszerű, ellenállhatatlanul magához vonzó szentséget hordozó nép.

Rediscover the importance of Sacramentum in the protestant worship

One of the central themes of my dissertation is Holiness, the notion of which derives from the very different nature and personality of God. It is the concept of Holiness in which this otherness is witnessed, lived and confessed by the Hebrew Bible most fully. ‚Holy’ is something that is taken out of the

profane use in order to be dedicated to God. This Holiness appears in the Eucharist both in its content and in its external symbols. On the basis of both Testaments my presentation aims to examine the way how the importance of the Holy and its sanctifying should be re-established in the notion of the Holy Communion.

Sanctifying means cooperation with God in favour of the relationship with him or rather it is more like a fight since the Holy is something that is in continuous danger evidently by the profane and impure phenomena of the material world. The Cultic Holiness (aspect of places, rituals and elements) is a device to facilitate the protection of the internal Holiness it has to symbolise. Contrarily, M. Josuttis notices a basic interchange in this question. 'It is neither the Holy place, time nor even the formula that guarantees the communication of salvation [...] It is solely the Word told by one to another that evokes faith, presents the Holy Spirit and saves the man for an eternal happiness'.

In G. Lohfink's view, they are not the objectifying empty mechanisms and the personal spiritual processes carrying inner values that confront in the Lord's Supper. Holiness does not only secure the appropriate time and place, it also symbolises something more than itself, points forward and obligates us to follow a new life in this world. Similarly, it is only the community of saints that could partake in the Eucharist, who are not strange in a dreadful way, but they are people carrying a completely new, irresistibly attractive notion of Holiness.

Berki Anna

Eötvös Loránd Tudományegyetem. Bölcsészettudományi Kar
Történelemtudományi Doktori Iskola, Kelet-Európa története program

**Báthory András, warmiai püspök (1589-1599)
felszentelésének problematikája**

Báthory András életének nagy tragédiája az volt, hogy nem tudott dönteni az egyházi és a világi karrier között. Nagybátyja, Báthory István lengyel király szívesen látta volna egyházi vezetőként, de nem erőltette rá az akaratát hezitáló unokaöccsére. Ennek ellenére András gyorsan haladt felfelé az egyházi ranglétrán, 1584-ben, '20-as éve legelején, római útja során nyerte el a bíborosi kalapot, 1589-ben pedig warmiai püspökké vált. Ezeket a sikereket István diplomáciai ügyességének, illetve jó emlékezetének köszönhette.

Az egyházi elköteleződés hiányára utal, hogy a felszentelést a lehető legtovább, püspökségének nyolcadik évéig halogatta, akkor is csak szubdiakonussá vált. Püspöki feladatait addig a plocki és a chełmnoi püspökök látták el, de a helyzet már annyira tarthatatlanná vált, hogy Malaspina pápai nuncius nyomására Báthorynak bele kellett mennie a felszentelésbe. Erre az időszakra nyilvánvalóvá vált, hogy politikai helyzete Lengyelországban meggyengült (korábban nem sikerült megszereznie a krakkói püspökséget), így figyelmét egyre inkább egyházmegyéjének ügyeire irányította. A felszentelés után két évvel azonban Báthory Zsigmond átadta neki az erdélyi fejedelemséget, így András elhagyta Warmiát.

Báthory András püspökségének értékelése a lengyel és a magyar szakirodalomban nem egységes. Bár a lengyel kutatók mind hangsúlyozzák a felszentelés hiányát, ennek ellenére nem tartják kimondottan rossz püspöknek. Báthory névéhez azonban nem sok eredmény köthető, ezek között is kimondottan kevés a lelki természetű tevékenység. Ezek a tények és a felszentelés halogatása együtt már biztos jele annak, hogy Báthory András nem hezitált komolyan a két pálya között, csak a könnyű sikereknek köszönhetően vállalta az egyházi tisztségeket és amint lehetősége adódott rá, az erdélyi fejedelemség mellett döntött.

Issues of the procrastination of Báthory András, bishop of Warmia (1589-99)

The great tragedy of András Báthory's life was that he couldn't make the choice between an ecclesiastical and a secular career. His uncle, István Báthory King of Poland, would have liked to see him as a church leader, but he did not want to force his nephew. However, András to push his carrier forward in the church. In the beginning of his twenties on his journey to Rome he won the cardinal's hat in 1584. Furthermore, he become the bishop of Warmia in 1589. These successes were due to István's good diplomatic skills and he's good memory.

András might has a lack of commitment to the church, since he postponed his dedication and his procrastination as long as he possible. He procrastinated for end of the eighth year, and after that he only become subdiaconus. His bishop's duties were performed by the bishops of Płock and Chełmno, but it was untenable. Because of the pressure of Malaspina nuncius, Báthory's had to agree to his procrastination. During this period, it became evident that his political position in Poland had weakened (He couldn't obtain the bishopric of Krakow), so he turned his attention to the

affairs of his diocese. Two years after the procrastination, Zsigmond Báthory handed him the Principality of Transylvania, hence Andras left Warmia.

The evaluation of the bishopric of András Báthory is not clear in Polish and Hungarian literature. Although all of the Polish researchers arguing of his dedication, but they still do not consider him as particularly bad bishop. However, there is not much of value of his work, specifically there are only a few which include spiritual activity. These facts together with his dedication a strong sign that András Báthory didn't hesitate between the two carriers. He only took the ecclesiastical duties since it come easily, but as soon as he had another opportunity, he decided to become the prince of Transylvania.

Bihari József

Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Hittudományi Doktori Iskola

Ištar lehetséges szerepe az ókori közel-keleti hērem-szövegekben

Az ószövetségi hērem (הַרְמַיִם) extrabiblikus forrásaival kapcsolatos vizsgálódásaink alkalmával, különösen az úgynevezett „háborús-hērem” esetében feltűnő gyakorisággal bukkan elő a mezopotámiai Ištar, vagy a vele megfeleltethető más nyugatszemita vagy ódélarab (moabita ‘Aštar, szabeus ‘Aṭtar, ugariti ‘Aṭtar[t] stb.) istenség neve. Ištart elsősorban mint a szemita panteon egyik legfőbb istennőjét ismerjük, akihez a szerelem, a szépség, a szexualitás és a termékenység attribútumait kapcsoljuk, de van egy legalább ennyire fontos, ősi, a harccal és hatalommal összefüggő aspektusa is: Ištar egyben háborús istenség is.

Előadásunk első szakaszában Ištarnak eme háborús aspektusát mutatjuk be az említett kultúrkörökben, néhány releváns szöveg, attribútum, titulus, valamint az ikonográfia segítségével. A második szakaszban néhány hērem-szöveget vizsgálunk meg, amelyekben megjelenik Ištar, többek közt a moabita Mēša’-sztelét, Karib ʿil-Watar, szabeus mukarrib hadjáratleírását, és Iddin-Sîn, Simurru uralkodójának egy feliratát. A szövegek vizsgálatakor Ištar szerepét helyezzük a középpontba, kitérve a társított szimbólumokra, végül megállapítva az esetleges összefüggéseket.

The possible role of ištar in the ancient near eastern hērem-texts

While researching the extrabiblical sources of the Old Testament hērem (הַרְמַיִם), especially in the case of the so called „war-hērem”, the names of the

Mesopotamian goddess Ištar, or the corresponding West Semitic or Ancient South Arabian deities (Moabite ‘Aštar, Sabaean ‘Aṭtar, Ugaritic ‘Aṭtar[t], etc.) emerge with striking frequency. Primarily we know Ištar as a major goddess of the Semitic pantheon to whom the attributes of love, beauty, sexuality and fertility belong. However there is another, equally important, ancient and power related aspect of her: she is also a goddess of war.

In our presentation, at first, we would like to demonstrate this warlike aspect of Ištar, in the aforementioned cultures through some relevant texts, attributes, titles and the iconology. In the second part, we turn our attention to a few *hērem*-texts, in which Ištar appears, including – but hopefully not limited to – the Moabite *Mēša’* Stele, the inscription of the military campaign of the Sabaean *mukarrib*, *Karib ʿil-Watar* and an inscription of *Iddin-Sîn*, the ruler of *Simurru*. During the analysis of the texts, we concentrate to the role of Ištar, with a touch upon the associated symbols, finally stating the possible connections.

Dr. Bodnár Zoltán

Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Kánonjogi Posztgraduális Intézet

Szolgálati közösség és érdekegyeztetés a kánoni munkajogban

A Katolikus Egyház és az egyéb keresztény egyházak foglalkoztatói intézményei sajátos modell szerint működnek. Az *Egyházi Törvénykönyv* kánonjaiban is kodifikált egyenlőség eszméje képezi alapját a krisztushívők közös meghívásának, hogy munkájukkal vegyenek részt az Egyháznak, mint Krisztus látható testének az építésében. Ide kell érteni különösen a világi apostolkodás területét, vagyis az üdvösség misztériumának tevékeny emberi cselekedetekkel való hirdetését, melynek napjainkban kiemelt területe a szociális-karitatív szféra, az oktatás-, és az egészségügy. Az egyházi foglalkoztatásban álló krisztushívők tehát egy olyan *szolgálati közösségnek* a tagjai, mely elsősorban az evangéliumi tanítás tettekkel és cselekedetekkel történő közvetítését célozza a köznapai munkavégzés (oktatás, betegápolás) során.

Mindenekelőtt feltárást és értelmezést igényel e szolgálati közösség fogalma, valamint annak tartalmi ismérvei, különös figyelemmel korunk hitéleti-, és egyéb társadalmi kihívásaira is, melyek az eddig használt leíró rendszerek átfogó újraértelmezését is szükségessé tehetik. Ennek során hasznos kitérni a szolgálati közösség szervezésében élenjáró társadalmak szabályozására, mert az általuk kialakított, mára beváltan működő jogtechnikai megoldások

irányadóak lehetnek úgy a világi-, mint a kánoni jog területén. Nem csak az absztrakt szabályozó normák érdemelnek azonban e körben említést, hanem maguk mindazon intézmények, szervezeti egységek is, melyek e joganyag köznap alkalmazásával fejtik ki tevékenységüket. Át kell tekinteni a német, az osztrák, illetve a szentszék-vatikánvárosi munkajogi-, munkaügyi érdekegyeztető modellek eredetének jogdogmatikai és jogtörténeti gyökereit. Fel kell tárnunk az ezek működését leíró és szabályozó világi-, illetve részegyházi kánoni jogi normákat, valamint magát e szervek működését, annak hatékonyságát, illetve tevékenységük továbbfejlesztésének lehetséges irányait; mindezeket a magyar társadalmi-, egyházi viszonyrendszerre történő adaptálhatóság szempontjából is.

Meg kell vizsgálni e kánoni érdekegyeztető fórumok, valamint a világi jogon alapulóan létesült szakszervezetek intézményrendszere közötti átjárhatóságot és ezek egymásnak történő megfeleltethetőségét is, továbbá azt, hogy együttműködésükkel miként képesek e szervezetek előmozdítani kölcsönös céljaik hathatós megvalósulását.

Servants' community and reconciliation in canonical labour law

The institutions of the Catholic Church and also those of other christian churches operate with a special employing model. The principle of equity, codified even in the Code of Canon Law, constitutes the base of Christ-believers' common vocation to take part in building the Church, the visible Body of Christ, with their own work. This includes specially the lay-apostolate, so the propagation of salvation's mystery by efficient human acts, nowadays preeminently in the social-charity system, in the education and in health-care. Christ-believers employed in the church-sector are members of certain servants' community which is foremost intended to communicate the gospel-message with human acts in the everyday work (education, health-care).

First of all, the notion of servants' community has to be detected and interpreted, and also its content, considering even the anomalies around the faith and society in our age, which process can press even for rebuilding the general describing methods. On this way it could be useful to analyse the regulation of those societies, which head the line in organising the model of servants' community, because their useful solutions on legal-practice could appear as guideline both in civil-, and canon law. Not only the abstract legal norms shall be mentioned in this region, but all those institutions and organisational units as well, which usually act on the everyday application of these norms. We also have to survey the dogmatical and historical roots of

the reconciliation models applied in the employing field in Germany, Austria and at the Holy See or even in the Vatican City State. The norms, describing and regulating the activity of these organisations in civil-, and canon law shall be detected, and even the everyday work of these institutions, their effectiveness and the developing possibilities; and also from a special point of view of an eventual Hungarian adaptation.

Even the permeability and equability has to be analysed between the institutional systems of servants' communities based on canon law and those of general workers' unions founded in civil law, so the fact of their ability to promote the mutual purposes with a common work.

Borsiné Tóth Cseperke

Pápai Református Teológiai Akadémia, tanársegéd
Károli Gáspár Református Egyetem, Hittudományi Doktori Iskola,
doktorandusz

Emberkép és a bűnről szóló tanítás Guillaume Farel korai írásaiban

Teológiai tanulmányaim alatt nagy hatással volt rám az a vélemény, hogy megújulás úgy adatik nekünk, ha komolyan vesszük reformátori örökségünket. Előadásomban Guillaume Farel svájci reformátor (1489-1565) korai írásait elemzem teológiai antropológiai és hamartológiai szempontból. Az elemzett szövegek: Sommaire (1525), valamint a Miatyánk és az Apostoli Hitvallás magyarázata (1524).

A kutatás különlegessége, hogy ezek a művek eddig még nem jelentek meg magyarul, így az eredeti francia szöveg alapján saját fordításból dolgozva elemzem a teológiai tartalmat. Guillaume Farel – teológiai nézeteit tekintve – az ismeretlenebb reformátorok közé tartozik, hiszen a teológiai irodalom érdeklődése a svájci reformátorok közül sokkal inkább Kálvin János gondolatai és teológiája felé fordult. A kutatás másik érdekessége éppen ezért, hogy Farel említett korai műveiből még a kálvini hatásoktól mentes gondolatokat nyerhetjük ki.

Az ember mibenlétének, illetve a bűnnek a témája minden korban kihívást jelent és döntéshelyzetre hív. Az előadás segíthet a múlt bölcsességét felfedezve mai válaszaink megtalálásában is.

Idea of man and doctrine of sin in the early writings of Guillaume Farel

During my theological studies I was very much impressed by the opinion, that we are only granted renewal if we take our reformatory legacy seriously. In my paper, I shall analyse the early writings of Swiss reformer Guillaume Farel (1489-1565) from a theological anthropological and hamartiological point of view. Hereby, I will discuss the *Sommaire* (1525) as well as Farel's commentary of the Lord's Prayer and the Apostles' Creed.

Since these works have not yet been published in Hungarian, I shall discuss the theological material found in them by consulting my own translation of the French original. Guillaume Farel is one of the less known reformers as far as his theological doctrines are concerned, especially since the theological scholarship has more been interested in the theology and thinking of John Calvin. My study has a particular approach in that the study of the aforementioned early works of Farel can shed light on his thoughts yet uninfluenced by Calvin.

The topics of the nature of man and sin has posed some challenging questions in every age and has also been calling for decisions. My paper could help us find our present-day answers by discovering the wisdom of the past.

Botár István

Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Római Katolikus Teológia Kar,
Vallás, kultúra, társadalom Doktori Iskola

Kamaszkorúak hitre nevelése a XXI. században

Az Egyházi Tanítóhivatal több megnyilatkozásában jelzi és sürgeti, hogy a fiatalok nevelésében keresni kell az idők jeleit figyelembe vevő új utakat és nevelési-eszközöket. Disszertációs témám középpontjában a hitre való nevelés szereplőinek kompetenciáit keresem, minek útkereső gondolataiból állítottam össze ezt az előadást. Három plusz egy közvetlen szereplője van a keresztény nevelésnek: szülő, tanár, lelkipásztor, a plusz egy pedig az a közösség, akikkel kapcsolatban áll a fiatal, közvetve pedig az egész társadalom. A „plusz egy” valójában „plusz kettő”, mert ma már minden fiatal két közösségnek a tagja, egy valóságos, egyszerűség kedvéért offline közösségnek, és egy virtuális vagy online közösségnek. Az előadásban a szülő, a hit-

tanár, valamint a lelkipásztor kompetenciáit tárgyalom, különös tekintettel a serdülők hitre való nevelése kapcsán betöltött szerepükre. A serdülőkor főként a szülők számára jelent komoly kihívást, hisz szülő és gyermeke között a gyermek-szülő viszony lassan a felnőtt-felnőtt viszonyra alakul át. Ez az átalakulás fontos jelentőséggel bír a hitre való nevelésben. A hittanár is közreműködik tevékenységével abban, hogy tanítványai a hit ajándékának részeseivé váljanak, munkássága fontos lendületet adhat a hitre való nevelés útján. A lelkipásztor szerepe a kamaszok hitre való nevelésben különösen is nagy jelentőséget kap abban az esetben, ha a lelkipásztor megközelíthető és „veszély” nélkül megszólítható a fiatal számára, akár kényes problémák kapcsán is. Különösen is döntő tehát a lelkipásztor kísérői kompetenciája, mely hosszútávon meghatározhatja a fiatal hitvilágát és Istenképét. Kutatásunk alap premisszája, az a meggyőződés, hogy minden ember jónak születik, és magában hordozza végérvényesen azt a képességet, hogy a világban a krisztusi szeretet logikájának mentén alakítsa életét. Ahhoz azonban, hogy a gyermekben, majd a fiatalban ez a képesség alakuljon és fejlődjön, érdemes a nevelők kompetenciáit alakítani és fejleszteni.

Raising young people to have faith in the 21st century

In more than one statement, The Magisterium of the Catholic Church points out and urges that in the upbringing of the young we need to consider new paths and teaching tools that correspond to signs of the times. In the theme of my dissertation I am trying to pinpoint the role of different personas in the religious education, using the pathfinding thoughts from its process to construct this presentation. There are three personas involved in the religious education : parent, teacher and pastor plus one immediate „persona” which is actually the youth’s community, with which he has an immediate rapport, consequently , the whole society. The „plus one” is actually a „plus two” because we live in times where adolescents are members of two societies, a real society , to put it simply, an offline one and a virtual, online society. In this presentation I will explore each of the parent’s, teacher’s and pastor’s competencies, carefully considering each of their role in the religious education of the youth. Adolescence is a particularly tough challenge for parents because this is the time when child-parent relationship shifts to an adult-adult one. This change has an important significance in the religious education. The religion teacher also plays an important part, making sure his disciples are privy to the gift of faith, his work having the power to nudge youths towards the path of a religious education. The pastor’s role

can become increasingly important especially when he is approachable and accessible even in difficult situations and delicate matters. Thus, his competencies are especially important accompanying on the path of religious education, determining the youth's view on religion and God. The root of our research is the conviction that all people are born inherently good and they irrevocably have the ability to shape their life along the intellectual love for Christ. However, for a child and later on, a youth, to have this ability, it is worth shaping and developing the educators competencies.

Branka Gabric

Pontifical Lateran University, Alphonsian Academy

Why a Doctoral Research? An Ethical Reflection on Motivation

Doctoral research is highly demanding and privileged work of a relatively small number of scholars. It implies years of hard and consecrated work on a particular subject, many sacrifices and as such, it is a bearer of many expectations. Precisely for this reason, to carry out this demanding and sometimes monotonous research, it is necessary to have strong motivation that provides energy to go ahead and bring the work to its end. Many studies have been done and there are numerous publications on the ethical issues of the object of doctoral research in different sciences; there are even epistemic virtues. On this occasion, we want to address the neglected question of motivation. Medieval theologians have approached this question and we are going to reflect on the Bernard's of Clairvaux thought that distinguishes five motivations that can lead us in achieving knowledge:

For there are some who want knowledge for the sole purpose of knowing, and this is unseemly curiosity. And there are some who seek knowledge in order to be known themselves; and this is unseemly vanity. And these indeed do not escape the scorn and satire of those who recite singing the verse: "Your knowledge is nothing, if another does not know that you know". And there are also those who seek knowledge in order to sell their knowledge, for example, for money or for honors; and this is unseemly quest for gain. But there are also those who seek knowledge in order to edify, and this is charity. And there are those who seek knowledge in order to be edified, and this is prudence (XXXVI Sermon on the Song of Songs, 3).

When we think about doctoral research in particular, it can be pursued for the same reasons that Bernard underlined. Doctoral research and dissertation

can be carried out of curiosity, and some curiosity is a part of every research because it leads us to discover novelty and gain new insights. A source of motivation can also be to obtain the doctoral title and gain reputation among colleagues and family, as well as the possibility of career advancement, etc. On the other hand, doctoral research can be done to sell achievements; this can particularly be the case in empirical science. A motive for research can also be to edify others, to help the progress of science in a specific field, or to share data with colleagues for the benefit of society. And, last but not least, the motivation for pursuing a doctorate can be edifying oneself and achieving personal flourish.

Thomas Aquinas had noticed that every person seeks its own perfection and chooses the act they believe will facilitate or enable that perfection. The analysis of basic passions according to the doctor angelicus leads us to recognize that: «every agent, whatever it be, does every action from love of some kind» (ST I-II 28,6). But there are acts and desires that we erroneously think will lead us to perfection and happiness. If we presume that the object of our doctoral research is good, there could be desires and motivations that instead of leading us toward perfection and happiness can lead us to the frustration and can entrap us with the expectations of others and struggle for success and recognition.

The drama of desire, never satisfied with finitude, is clarified by the hermeneutics of the love, as an original gift, which precedes it, directing it to fulfill itself in the communion of persons. In fact, love is the salvation of desire, because the dynamic of love enlightens and moderates immediate impulses and passions by the truth about good and transforms them into virtues. If the foundation of morality is not the law, but love, then the logic that imposes itself is that of the search for excellence. Love, cannot be satisfied with mediocrity, but it always wants the best for the beloved. This is how it finds itself pushed to look for an “always more” so that what it wants to give is able to express itself in the gesture of the gift. Practical reason makes us understand that the ultimate goal of our action is a person, that only deserves to be loved for itself, as an end and never merely as a means. That is the reason why a doctoral title in itself should not be the ultimate goal. The real true goal is always a person, a person of the other and my own. The perfection of freedom is realized in the gift of self and in charity. During doctoral research, motivations can change and one of them can predominate, but we always have the possibility of distancing ourselves from our dissertation and reflecting upon it; we are called to rethink and chose consciously our motivation. Indeed, «the perfection of the moral good consists in man’s being moved to the good not only by his will but also by his “heart”» (Catechism of the Catholic Church, 1775).

Czikó László

Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Római Katolikus Teológia Kar,
Vallás, kultúra, társadalom Doktori Iskola

Halotti rítusok régen és ma!

Új rítusok igénye és kialakulása (Rítusválság és/vagy rítustalanság?)

Régóta foglalkoztat a halál kérdése. Születésem előtt körülbelül egy évvel meghalt bátyám két éves korában egy balesetben. Így annyira ki volt zárva a családból és annyira tabu volt róla beszélni, hogy csak érett felnőttként „hoztam” vissza a családba egy szép szertartással, ami akár rítusnak is nevezhető. Már gyermekkoromban voltam a „torkában”, nem is egyszer. Később a teológián az Irodalmi Iskola keretében „Memento mori” címen egy dolgozatot is készítettem. Most e doktori munkám alatt olyan érzés kerít hatalmába, hogy minden eddigi tanulmányomat (teológia, mentálhigiéné, intézményi tanácsadás és a krízis témaköre, amivel behatóbban foglalkoztam) és életem tapasztalatait gyűjthetem egy csokorba és bővíthetem néprajzi ismeretekkel.

A halál rendkívül nehéz, tabu és ugyanakkor a legizgalmasabb téma, és igen érdekesen alakítja életszemléletünket. Amíg a szexualitást, mint a másik nagy tabut mára már nem nevezhetjük annak, addig ez még mindig megmaradt. Olyannyira, hogy sokan az én barátaim közül is meghökkentek, hogy ezzel foglalkozom. A haláleset körül lévő megmaradt rítusok (érdekes módon semmilyen életesemény körül nem maradtak meg olyan sok és régi rítusok és hiedelmek, mind a halál beálltától a temetésig és az azt követő gyászra vonatkozóan) egy jó részét még használjuk, értelmüket és szerepüket már rég elfeledve. Ezek annyira beivódtak főleg a falusi közeg szokásrendszerébe, hogy nagy „botrány” lenne megváltoztatni, kivenni. „Olyan funkciója kellett tehát, hogy legyen, mely kiállta” a támadásokat, melyek világi, vallási törvények, rendeletek tiltottak, főleg a régebbi korokban. Céлом, hogy feltárjak néhány központi rítust a múltból, ennek védő és átsegítő szerepét ebben a krízises helyzetben bemutassam, illetve megvizsgáljam az új – még nagyon is alakulóban lévő – rítusok megjelenésének körülményeit és az urbanizálódás hatására átalakult formáit felkutassam, értékeljem és bemutassam. Céljaim:

1. Szeretném kutatni a temetés körüli gyász átmeneti rítusait, ennek vallási hozadékát, illetve népi rítusok kialakulása és hatása a hitéletünkre a témakörön belül.

2. A szempontjaim, amelyekből vizsgálom majd őket: gyűjtés, leírás, történeti elemzés (keletkezésük, történetük, eltűnésük stb.), struktúrájuk vizsgálata, lélektani funkciójuk leírása, szimbólumaik nyelvezete stb. Mindezt Alcsíkra, s ezen belül fókuszálva Csíkszentsimonra vonatkoztatva.

3. A hipotézist, amiből kiindulok majd a helyzetelemzést követően (ezt kérdőívvel szeretném elvégezni!), hogy a mai időkben kialakuló „rítusok” fejetlenek és elszakadtak a régi közös tudattól. Ezt szeretném kutatásaimmal bebizonyítani. Szeretném ugyanakkor cáfolni azt a nézetet, hogy a ravatalozók építése és használata eltünteti a rítusokat, és nem lépnek újak helyükbe.

4. Olyan újdonságokra számítok vizsgálataid eredményeképpen, hogy az új kialakulóban lévő rítusok képesek „kifejlődni” és azt a segítséget megadni a gyászolóknak, amelyet régebb is megadtak, annyi különbséggel, hogy ezek immáron magyarázatra, értelmezésre szorulnak és tudatosan kell alakítani azt, ami már magától is elindult.

The need and the emergency of new rites (Crisis of rites and/or lack of rites?)

I have always been concerned of the question of death. One year, before my birth, my two years old brother had died in an accident. Thus the question of death, the reality of death completely became an issue of taboo in our family. We had never talked about it.

When I became a mature adult, I had the bravery to bring it back to my family through a beautiful ceremony, that could be named as a rite.

I had been in the „claw of death” many times. Later I wrote about death in the Literary School, with the title given as „ Memento mori”, during my study at the Faculty of Theology.

In my thesis I have the possibility to collect all the learnt and experienced knowledge that I had been learning through my life: Theology, Mental Health, Institutional Consulting and the theme of crisis, and I am offered to expand them with ethnographic knowledge.

The theme of death is extremely difficult, but also interesting; it is a taboo. It forms our philosophy, perspective of life. While the question of sexuality is not a taboo anymore, the theme of death still remains. Inasmuch, that also my friends are surprised of the fact that I am interested and concerned about the theme of death.

Interestingly, no life event possesses so many beliefs and old rites around the setting of death till the funeral and the coming mourning period. Rites around death are still present and used, but most of the time their role is totally forgotten. These rites are so hardly encapsulated into the customs system or into the belief of the people, especially in the rural environment, that even trying to change or take it out, would be a great

scandal. These could have had the function of protection against attacks, that had been forbidden by secular and religious laws, decrees, mainly in older ages.

My goal is to reveal the protecting and helping role of some central rites from the past, through the conditions of crisis. Moreover, to examine the conditions and the forms of the transformed and evolving rites during the fact of urbanization, and in the meantime researching, appreciating and presenting them.

My goals:

1. I would like to research the temporary rites about the grief after the funeral, its religious simplications, respectively to present the emergence of popular rites, their effects on our religious lives.

2. I will examine them through my following aspects: collection, description, historical analysis (their genesis, history, disappearance etc.), testing their structure, describing their psychological feature and examining the language of their symbols. All these being focused upon Alcsík, including Csíkszentsimon.

3. The hypothesis, I am starting with, after the analysis of the situation, through a questionnaire; is that the evolving rites of nowadays are undeveloped and torn appart from the commom consciousness. This is the real fact, I am planning to present through my research. I would also like to contradict the fact that building funeral homes and their use would not make rites disappeare, moreover new ones would develop.

4. I am expecting novelty troughout my research. New emerging rites are able to develop and offer the same support to the mourner as much now, as in the old times. These rites must be explained, interpreted and consciously shaped.

Daria Borodina

Eszterhazy Karoly University

The decision to study abroad

Globalization is driving the increasing internationalization of higher education. For universities which are able to attract international student necessary to understand general issues about decision-making process.

The aim of the work is to discover what lays behind the decision to take part in the international education, to identify a segment of the benefits for

what international students are looking for in Eszterhazy Karoly University (EKU) and emphasize how this university delivers these benefits.

The research base is 80 international students which were currently studying in EKU Gyongyos Campus 2018/2019 academic year from 27 different countries. Age of targeted population varies from 18 to 38 years old.

Data collection was based on online survey – Google form, which had been developed by author, about benefits to study abroad, in Hungary and EKU. Descriptive statistics such as frequency and means was used for data analysis, SPSS was used to examine the relationships among variables.

International students are looking for some benefits to study abroad related to general expectations, in Hungary and EKU, also university has delivered some benefits during and after education. One fourth of international students have known about EKU according to SHSP.

The decision to study at EKU was made according to desired program of study, comfortable facilities and infrastructure, admission criteria, good reputation of the university, translated degree, related living costs and future career prospects. More than half of students have got comfortable facilities and infrastructure in the university for education, almost half received desired program and improved future career prospects,

Received data can be used for promotion of the UKU on the international area to attract more international students according to the benefits for what they are looking for to study abroad.

Dergez Ilidkó

Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Oktatás és Társadalom Neveléstudományi Doktori Iskola

Anyai arcok Mindszenty József „Az édesanya” című munkájában

A két világháború közötti időszakot a szakértők legtöbbször a „keresztény-nemzeti” szókapcsolattal szokták értékelni. Nemzeti, mivel egy nemzetben gondolkodik; keresztény mert a társadalmat a jézusi tanok mentén kívánta megszervezni, legyen az katolikus vagy protestáns értelmezés. A nőképet is ezek fényében akarták alakítani, amire kitűnő példa Mindszenty József „Az édesanya” című munkája.

Mindszenty József (született Pehm József) több kiadást megélt „Az édesanya” című munkája kapcsán lehet leginkább szemléltetni a Horthy-kor keresztény nőfelfogását. Mindszenty szerint a nemzet és társadalom egészségé-

ges fejlődése a családon áll vagy bukik. Ez szervesen illeszkedett a korszak hivatalos elfogadott nézetéhez. „A család központja, erkölcsi alapja pedig az édesanya személyisége.” Ezzel együtt elítél minden „elférfiasodásra utaló jelet”, többek azt, ha egy nő érdekérvényesítésben, illetve önmegvalósításban próbál hasonulni a férfihoz. Mindszenty állásfoglalása összhangban van a kor nőképevel, mely szerint a „férfiak kreativitásával, kultúrateremtő intelligenciájával szemben a női természet lényegét a reprodukáló képességében lehet megragadni.” A korszaknak megfelelően Mindszenty is az anyaságban látja meg a nő lényegét. Végző konklúzióként pedig ki lehet jelenteni, hogy szerinte a „házasság az igazi női pálya”.

Ezek fényében szeretném megvizsgálni, hogy hogyan és miként változott Mindszenty Józsefnek a nőkkel kapcsolatos véleménye és álláspontja. Ezekhez a fent említett művét, emlékiratait, és prédikációit fogom felhasználni.

Faces of Mother in József Mindszenty's work (The Mother)

In the Hungarian historiography the interwar period has permanent markers like “national-christian” state model. National, because they relied on one political nation (Hungarian); christian, as they tried to maintain and establish the social regime through the Teachings of Jesus Christ. This idea can be traced through the famous bishop József Mindszenty's work („Az Édesanya”), which was later translated into German, French and Spanish as well.

According to Mindszenty the Hungarian survival is based on the nation and the family. This idea had strong connections with the official opinion of the Hungarian future. „The mother is the moral centre of the family” – as he wrote in his book. He also disapproved any signs of masculin attitude of woman as they tried to obtain their goals in life. Mindszenty stressed out that women had only one principal in life: reproduction. In order to that women had to be married, which is the „most honest way of life”.

In my presentation I would like show the changing ideas of József Mindszenty on women. To do so I would like to examine his famous works, his memoirs and his preaching.

Dudás Róbert Gyula
Apor Vilmos Katolikus Főiskola

„Ego debuissem mori in Hungaria”
Mindszenty József 1974-es felmentésének előzményei,
körülményei és hatásai

Az Apostoli Szentszék 1974. február 5-én hozta nyilvánosságra a Mindszenty József esztergomi érsek felmentéséről hozott pápai határozatot. Ezzel egy időben kinevezte Lékai László, addigi veszprémi apostoli kormányzót, Girus Tarasii-i címzetes püspököt ad nutum Sanctae esztergomi apostoli kormányzónak. Ez a döntés pedig, sokakat, többek között a diaszpórában élő magyar katolikusokat, de a más vallásúakat, valamint a nem hívő magyarok jelentős részét is megdöbbentette.

Előadásomban a felmentés előzményeit és körülményeit vizsgálom meg, azt, hogy ez mennyire lehetett, mint ahogy azt néhányan sugallják, a Mindszenty és VI. Pál pápa közötti konfliktus következménye – igazából egyáltalán létezett-e ilyesfajta ez a konfliktus –, valamint a leváltás következményeként kialakult helyzetet, illetve az erre adott hazai és nemzetközi reakciókat szemlézem.

Külön vizsgálom azt is, hogy ez a döntés milyen hatással volt a magyar diaszpórára, mert a tapasztalatok szerint ez a döntés hosszú ideig meghatározta az emigráns magyar csoportok hozzáállását a hivatalos egyházi szervekhez.

Meg kell jegyezni, hogy ez a téma a magyar egyháztörténetnek még a mai napig, kényes, mondhatni „forró” pontja. A kutatásom közben számos emberrel beszéltem, akik közül néhányan úgy ítélik meg – a mai napig – hogy a leváltás hiba, sőt bűn volt, a magyar egyházzal és Mindszentyvel szemben, mások pedig a magyarországi helyzet konszolidálódását, rendezését elemelték ki, mint a döntés eredményét. Arra egyértelmű választ nem lehet adni, hogy melyik álláspont helyes, de különféle irányokat felvetve megpróbálok előadásomban közelíteni az igazság felé.

„Ego debuissem mori in Hungaria”
The antecedents, circumstances and effects of the deposition of
Cardinal József Mindszenty in 1974

The Holy See has issued the papal bull deposing Cardinal József Mindszenty, Archbishop-Prince of Esztergom on the 5th February 1974. At the same time László Lékai, till then apostolic administrator of Veszprém and titular bishop of Girus Tarasii was appointed apostolic administrator of Esztergom

ad nutum Sanctae. This decision was a shock to many people: not only to Hungarian Catholics living in exile but also to people of other religions and to most non-religious Hungarians as well.

In my presentation I look at the antecedents and circumstances of the deposition and at the truthfulness of the assumption shared by some implying this being the result of the conflict of Mindszenty and Pope Paul VI. Also I would like to shed light on whether this conflict had existed at all. Furthermore I intend to survey the ensuing situation and the Hungarian and international reactions to the deposition.

I am to separately examine how this decision affected Hungarians living abroad as according to experiences the step had determined the approach of Hungarian emigrant groups towards official ecclesiastical bodies for a long time.

I must note that this subject is to date still a sensitive, hotly debated topic of the Hungarian church history. Throughout my research I talked to many people among whom some share the view up till now that the deposition was a failure, what is more, a sin against the Hungarian church and against Mindszenty. Then again others highlight the consolidation, settlement of the Hungarian situation as being the result of the decision. There is no evident answer to the question which standpoint is correct, however, applying different approaches I will strive to come near to the truth.

Dudevszky Richárd

Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Hittudományi Doktori Iskola

Isten jelenlétének megjelenési formái Ezekiel könyvében

Az ókori ember vallási gondolkodásában az isteni szféra aktív, közvetlen vagy közvetett beavatkozása a profán világ menetébe alapvető fontosságú. Hasonlóképpen az Ószövetségnek is központi témája Isten üdvösségtörténetet formáló tetteinek megvalósulása az emberiség történetében. Előfordulási formája és funkciója annyira szerteágazó, hogy képileg, irodalmilag, teológiailag és a szimbólumok szintjén meglehetősen sokféle formát ölhet az isteni „Jelenlét”.

Ezekiel könyvében ezek megnyilvánulási formái Isten „Jelenlétének” meglehetősen sűrűn fordulnak elő, és sok esetben kifejezetten központi szerepet kapnak (pl. a Dicsőség ki- és bevonulása a jeruzsálemi szentélybe). Előadásunkban kísérletet tennék ennek a Jelenlétnek, illetve különböző megnyilvánulási formáinak (Isten „arca”, „karja”, „neve”, „dicsősége” stb.) a szisztematikus bemutatására. Jelen tárgyalás során eltekintünk ezen

megjelenési formák történeti és redakciókritikai vonatkozásaitól, vizsgálódásunk a könyv kánoni formájára szorítkozik.

Az egyes megjelenési formák tárgyalásánál először felvázolnánk egy általános képet a teljes Ószövetség alapján, majd azok előfordulásaira térnénk Ezekiel könyvében. Lehetőség szerint ezután megvilágítanánk az egyes formák irodalmi (retorikai) és teológiai funkcióit Ezekiel könyvében, illetve, amennyiben ez fontosnak tűnik, az egyes konkrét helyeken.

Végezetül, az előadás utolsó részében röviden összefoglalnánk eredményeinket a témával kapcsolatban, különös tekintettel az eddig külön-külön tárgyalt megjelenési formák belső (teológiai) és külső (irodalmi) összefüggéseire.

Forms of manifestations of God's Presence in the Book of Ezekiel

The active, direct or indirect intervention of the divine sphere into history is of fundamental importance for the religious thought of the ancient man. Likewise, God's acts shaping salvation in the history of humankind is a central theme also in the Old Testament. It's occurrence and function are so diverse, that the divine „Presence” can manifest in many ways on the level of iconology, literature, theology and the symbols. In the Book of Ezekiel these manifestations of God's „Presence” occur fairly frequently and in many cases, they play a central role (e. g. the entrance and departure of the Glory into and from the sanctuary of Jerusalem). In our presentation we'll try to demonstrate systematically the different kinds of manifestations of this Presence (God's „face”, „arm”, „name”, „glory” etc.). In our present discussion we set aside from the historical and redaction critical relations of these manifestations, our investigation concentrate on the canonical form of the book.

In the analysis of the individual manifestations, first we sketch out a general image based on the Old Testament then we turn our attention towards their concrete occurrences in the Book of Ezekiel. After that we'd like to shed light on the literal (rhetorical) and theological functions of the individual forms in the Book of Ezekiel, and if it seems important in their concrete contexts.

Finally, in the last part of this presentation we'd like to briefly summarize our results on this subject, with distinct regard to the inner (theological) and outer (literal) connections of the forms which we individually discussed up until this point.

Farkas Márton

Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

Egy politikai vita háttere a hétköznapokban – Reformkori vegyes házasságok a Váci Egyházmegye forrásanyagában

Előadásomat a 2019-ben, az ELTE Bölcsészettudományi Karán írt diplomamunkám kutatására építem, mely során a címben foglalt házasságok társadalmi érintettségére reflektálok.

A reformországgyűléseken, az 1832-36. évi diétától kezdődően éles vitákat váltott ki a vegyes házasságok kérdése. A katolikus egyház bár érvényesnek ismerte el, de tiltotta a vegyes házasságokat, míg a polgári hatóságok az 1791. évi 26. törvénycikk alapján elismerték azokat, ha katolikus pap előtt kötötték. Az államegyház képviselőit királyi rendelet tiltotta el az akadályoztatástól, ám egyes időszakokban és egyes egyházmegyékben a papok reverzálisot kértek. A reverzális egy írásos ígérvény, melyet a protestáns férjnek kellett benyújtani a katolikus paphoz: ebben vállalja, hogy születendő fiú gyermekeit katolikusnak neveli, lemondva ezzel a törvény biztosította jogáról. Kutatásom alapkérdése, hogy a vegyes házasságok ügye volt-e olyan fontos társadalmi kérdés, mint amennyire az a politikai vitákban exponálva volt.

A váci egyházmegye Püspöki Levéltárában fellelhető forrásanyag feldolgozásával több perspektívából árnyalom a vegyes házasság intézményét. Elsősorban arra mutatok rá, milyen kis mértékben volt jelen akkoriban a különböző felekezeti párok házasságkötése. Konkrét számadatok bemutatása mellett, főként általánosnak tekinthető arányokat ismertetek, az egyházmegyei forrásanyag bemutatásával. Továbbá a reverzális intézményét elemzem, a korszak helyi tendenciáit ábrázolom. A katolikus egyház eljárása kapcsán azok előfordulását, súlyát ismertetem. Dolgozatomban egy-egy eset kapcsán arra is kitérek, hogy a szóban forgó ígérvényeknek mennyire nehéz volt érvényt szerezni.

Előadásom a hétköznapi élet, a társadalom szempontjából kínál új ismereteket. A történetírás bár sokat foglalkozott a katolikus-protestáns vegyes házasságok jogi, teológiai és történeti hátterével, azok hétköznapi elterjedésére szinte alig reflektált.

The social background of a political disputation - Catholic-Protestant marriages in the Diocese of Vác (1830-1841)

The following report based on my Master's thesis (ELTE BTK, 2019) focuses on the social role of mixed marriages.

The national assemblies of 1830's and 1840's included several political discussions regarding this question. Although mixed marriages were recognised by the Catholic Church, they were prohibited at the same time. Civil authorities recognised these marriages as well, in case the couple got married in front of a Catholic priest. Priests were prohibited to prevent mixed marriages, however there were certain years in some of the dioceses where the clergy claimed a reversal statement from the protestant husband. That was a written promissory note declaring that the protestant husband undertakes to raise his sons to be born according to the Catholic Religion, waiving his own rights assured by law. The main question of my research is whether the issue of mixed marriages was indeed as significant in society as the political discussions about that matter show it in that decade.

I did my research in the Váci egyházmegyei Püspöki Levéltár (Archives of the Episcopal Diocese of Vác). Based on the sources found there, I claim the followings: mixed marriages, - being an uncommon form of marriage - have a very low number among all marriages of that era. On review of different numbers and rates, I demonstrate the presence and frequency of reversal statements to provide a more detailed picture of the political disputations' main point, the mixed marriages. I examined as well the role of reversal statements after bound marriages and discovered that they were hardly given effect in reality.

The problem of Catholic-Protestant marriages in the 1830s is not unknown in historical science, nevertheless my research opens up a new episode. Nobody has done a research on numerical datas gained from a larger area, such as a diocese before. My recent results offer the opportunity to start a wide-ranging research on this topic that could be worked out in a doctoral dissertation.

Fenyves Krisztián

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kar

Az izajási Messiás-jövendölések recepciótörténete az ókeresztény irodalomban

Az ókeresztény írók nemcsak legterjedelmesebb, hanem legkiválóbb művei közé tartoznak az Izajához írt kommentárok, hiszen a próféta messiáásszövegei útbaigazítóként szolgáltak már a krisztológiai eretnkségek cáfolásában is. Szent Jeromos inkább nevezi Izajást evangélistának mint prófétának,

hiszen Krisztus és az Egyház misztériumáról is világosan ír, könyve pedig mint az „ötödik evangélium” vált ismertté (vö. John F. A. Sawyer: *The Fifth Gospel*). A „vir trilinguis” kommentárának a durhami székegyház könyvtárában őrzött 12. századi kézírata egy miniatúrában Izajást ábrázolja, kezében tekerccsel, melyen az „*Ecce virgo concipiet*” szerepel, Jeromos pedig feltekintve rá, mondja: „*Dic tu Isaias, dic testimonium Christi!*”!

A fentiek alapján gondolkodásunk homlokkerében Iz 7,14 és a Szenvedő Szolga alakja áll (elsősorban a negyedik Ebed-JHWH dal alapján), illetve ezek patrisztikus recepciótörténete. Jusztinosz gyümölcsöző reinterpretációja által borul újra virágba a prófécia teológiai tartalma – elsősorban a Párbeszéd a zsidó Trifónnal című művében, ahol az idézeteknek már nemcsak a közösségre vonatkozó funkcionális értelmezése jelenik meg (mint az Első Kelemen-levélben), hanem kibontakozik a krisztológiai értelmezés és a kommunió teológiája. Ugyancsak a rabbinikus felfogással polemizál Órigenész, amikor Kelszosz ellen című művében cáfolja a prófeciák keresztényellenes olvasatát, miközben az apologetika területén a meglévő műfaji hagyományt gyökeresen átalakította. Szövegkritikai észrevételeinket (a „*Veritas Graeca*” és „*Veritas Hebraica*” kapcsán) pedig Szent Jeromos szövegmagyarázata alapján tekinthetjük át a legátfogóbban, hiszen kétoldalú exegézisében – a rabbinikus ismeretek fényében – a héber és a görög szöveggel is számot vet.

The Reception History of Isaiah’s Messianic Prophecies in the Patristic Literature

The commentaries written to Isaiah were not only the most extensive ones, but also the most excellent works of the early Christian writers. In their minds these texts from the prophet were hinting at the confutation of the Christological heresies. Saint Jerome regards Isaiah as an evangelist rather than prophet, because he describes clearly all the mysteries of Christ and the Church, and the Book of Isaiah has been known as the “Fifth Gospel” (cf. John F. A. Sawyer: *The Fifth Gospel*). A twelfth-century manuscript of commentary of the “vir trilinguis” in Durham Cathedral Library has a miniature which shows Isaiah at the top with a scroll, which carries the verse “*Ecce virgo concipiet*”; Jerome is looking up at him and saying: “*Dic tu Isaias, dic testimonium Christi!*”!

Based on the observations above, we focus on Is 7, 14 and the figure of the Suffering Servant (mainly according to the Fourth Ebed-JHWH Song), concentrating on their reception history in patristic literature. The Christological reinterpretation of the text continues in the patristic literature: in

the Dialogue with Trypho we can find the theological content of the prophecy, where these passages are not only crucial to the community's function (as in the First Epistle of Clement), but it holds a dramatic picture of the Christian Christology and the theology of the communion. Origen polemicalizes against the Jewish theories present also in the Contra Celsum, wherein he confutes the anti-christian reading of the prophecy and radically transforms the extant tradition of the style in the apologetics. The textual criticism (connected with "Veritas Graeca" and "Veritas Hebraica") can be reviewed extensively on the basis of Jerome's commentary, because in his bilateral exegesis he considers the Greek and the Hebrew text – in possession of his rabbinical scholarship.

Ferencz Emese

Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Ökumené Doktori Iskola

Az Eucharisztia szentmisén kívüli tisztelete a gyulafehérvári egyházmegyében

Az Eucharisztia szentmisén kívüli tiszteletének felbecsülhetetlen értéke van az egyház életében, mivel folytatja és elmélyíti azt, ami a szentmise ünnepelésben történik. Az Eucharisztia szentmisén kívüli tiszteletét az egyház külön Ordo révén szabályozza, amelynek címe: De Sacra Communione et de Cultu Mysterii Eucharistici extra Missam. Ez a szertartáskönyv olyan kritériumokat vázol fel az Oltáriszentség tiszteletét illetően, amelyek összhangban állnak a II. vatikáni zsinat Eucharisztiaiával kapcsolatos látásmódjával.

Előadásomban arra szeretnék rámutatni, hogy az Eucharisztia szentmisén kívüli ünneplése és tisztelete ma is hozzátartozik a katolikus hithez, a krisztuskövetők egyéni és közösségi identitásának kifejezéséhez és megvallásához. Elsősorban a gyulafehérvári egyházmegye, különösképpen Kolozsvár sajátos helyzetét tárom fel a mai kor fényében, figyelemmel kísérve azokat az ájtatossági formákat, melyek nem a múlt töredékei, hanem a jelen és jövő irányadói.

The veneration of the Eucharist outside of Mass in the Alba Iulia archdiocese

The veneration outside the Mass of the Eucharist is priceless in the life of the church, because it continues and deepens what is happening in

the celebration of the Mass. The veneration of Eucharist outside Mass is ruled by the church by a separate Ordo, with the following title: De Sacra Communionem et de Cultu Mysterii Eucharistici extra Missam. This service book traces such criteria related to the veneration of the Eucharist, which are in conformity with the vision of the Second Vatican Council about the Eucharist.

In my lecture I would like to point out, that the celebration and the veneration of the Eucharist outside of Mass still belongs to the Catholic faith, to the expression and declaration of the individual and communal identity of the followers of Christ. I explore particularly the specific situation of the Alba Iulia archdiocese, especially of Cluj-Napoca in the light of our time, monitoring those forms of devoutness, which are not fragments of the past, but the exemplary of the present and the future.

Füleczki István

Pontificia Universitá Gregoriana

Jézus Pere Joachim Gnilka és Gerhard Lohfink szerint

Gerhard Lohfink német katolikus pap és teológus. Frankfurtban született 1934. 08. 29-én. 1986-ig az Újszövetség professzora a Tübingeni-Egyetemen. Teológusként tagja a Catholic Integrated Community-nek.

Joachim Gnilka 1928. 12. 08-án született Leobschützben és 2018. 01. 15-án hunyt el Münchenben. Német származású, római katolikus teológus.

Az Újszövetségben Jézus pere egy olyan esemény, amelyről mind a négy evangélium beszámol.

Jézust tekintve, elmondhatjuk, hogy csendes, nem védekezik, nem reagál a vádakra, azonban a zsidó főpapok különböző vádakkal illetik, amelyek a következők:

- A szombat megsértése, főként a szombatonkénti gyógyításai miatt.
- A templom lerombolására utaló szavak.
- Varázslás.
- Ön magát az Isten Fiának és Messiásnak vallja.

Ezek miatt a vádak miatt a zsidó főpapok Pilátushoz, az akkori helytartóhoz viszik Jézust és kérik tőle a büntetést, mivel a zsidók királyának vallja magát. Jézus perét a legismertebb koncepció pernek tekintik a világtörténelemben.

FIATAL KUTATÓK ÉS DOKTORANDUSZOK
X. NEMZETKÖZI JUBILEUMI TEOLÓGUSKONFERENCIÁJA

Máté	Márk	Lukács	János
Jézust, Kaifás udvarába vitték.	Jézust a főpaphoz viszik.	Jézust a főpap házába vitték.	Jézust Annás udvarába vitték.
A Szanhedrin hamis tanúkat állít.	A Szanhedrin hamis tanúkat állít.	Jézust kigúnyolták és megverték.	Annás kikérdezte Jézust a tanítványairól és tanításáról.
Jézus hallgatott. Kaifás kérdése: „Te vagy-e a Messiás?”	Jézus hallgatott. A főpap kérdése: „Te vagy-e a Messiás, az Isten Fia?”	A Szanhedrin megkérdezte Jézustól, hogy „Te vagy-e a Messiás?”	Jézus a küldetéséről beszél Annásnak.
Jézus szavai: „Mondom nektek, mostantól látni fogjátok az Emberfiát, amint a Hatalom jobbján ül és amint majd eljön az ég felhőin.”	Jézus szavai: „Én vagyok. É látni fogjátok, hogy az Emberfia ott ül a Hatalom jobbján és eljön ez ég felhőin.”	Jézus szavai: „Ha megmondom, nem is hiszitek el. Ha pedig kérdezlek titeket, nem feleltek. De az Emberfia mostantól fogva Isten hatalmának jobbján fog ülni.”	Annás egyik szolgálja arcul üti Jézust. Jézus ezt kérdezi: Ha rosszul szóltam bizonyítsd be a rosszat. Ha meg jól, akkor miért ütsz?”
Kaifás megszagatta ruháját és felkiáltott: „Káromkodott! Mi szükségünk van még tanúkra? Magatok is hallottátok a káromkodást.”	A főpap megszagatta ruháját és felkiáltott: „Mi szükségünk van még tanúkra? Hallottátok, hogy káromkodott?”	Erre egyszerre közbevágta: „Tehát te vagy az Isten Fia?”	Annás, Jézust megkötözve, Kaifáshoz küldte.
A többiek válaszolták: „Méltó a halálra.”	Mind méltónak ítélték a halálra.	Jézus szavai: „Te mondd, hogy én vagyok.”	Kaifástól, Pilátushoz vitték Jézust.
Jézust szembe köpdösték, ököllel verték: „Találd ki Messiás, ki ütött meg!”	Jézust köpdösték, arcul verték: „Találd el, ki az!”	Mind mondta: „Mi szükségünk van még tanúkra?”	

The Trial of Jesus by Joachim Gnilka and Gerhard Lohfink

Gerhard Lohfink (born 29 August 1934) is a German Catholic priest and theologian. He was born in Frankfurt am Main and was professor of New Testament at the University of Tübingen until 1986. Lohfink works as a theologian in the Catholic Integrated Community.

Joachim Gnilka (8 December 1928 in Leobschütz/Silesia, – 15 January 2018 in München, Germany) was a German Roman Catholic theologian and exegete.

In the New Testament, the trial of Jesus it is an event reported by all four canonical gospels of the New Testament.

REZÜMÉKÖTET

Jesus is generally quiet, does not mount a defense, and rarely responds to the accusations, but is condemned by the Jewish authorities for various accusations:

- Violating the Sabbath law (by healing on the Sabbath).
- Threatening to destroy the Jewish Temple.
- Sorcery.
- Claiming to be both the Messiah and the Son of God.

The Jewish leaders then take Jesus to Pontius Pilate, the governor of Roman Judaea, and ask that he be tried for claiming to be the King of the Jews. The trial is often considered to be the most famous, unjust and influential trial in world history.

Matthew 26, 57-67	Mark 14, 53-65	Luke 22, 54-71	John 18, 13-28
Jesus taken to Caiaphas' court.	Jesus taken to the high priest	Jesus taken to high priest's house.	Jesus taken to Annas' court.
Sanhedrin brought forth false witnesses.	Sanhedrin brought forth false witnesses.	Jesus mocked and beaten.	Annas questioned Jesus about his disciples and teaching.
Jesus remained silent. Caiaphas: „Are you the Messiah, the Son of God?”	Jesus remained silent. High priest: „Are you the Messiah, the Son of the Blessed One?”	Sanhedrin asked Jesus if he was the Messiah.	Jesus told Annas about his ministry.
Jesus: „You say so, but from now on you will see the Son of Man next to the Mighty One and coming on the clouds of heaven.”	Jesus: „I am, and you will see the Son of Man next to the Mighty One and coming on the clouds of heaven.”	Jesus: „You won't believe me, but from now on the Son of Man will be next to the power of God.”	Officer of Annas slapped Jesus, who asked him why.
Caiaphas tore his clothes and said: „Blasphemy! Who needs more witnesses, now you have heard the blasphemy! What do you think?”	High priest tore his clothes: „Who needs more witnesses, now you have heard the blasphemy! What do you think?”	All: „Are you then the Son of God?”	Annas sent Jesus, bound, to Caiaphas.
The rest answered: „He is worthy of death!”	They all condemned him as worthy of death.	Jesus: „You say that I am.”	Jesus taken from Caiaphas to Pilate.
Jesus spit on and beaten. „Prophecy, who hit you, Messiah?”	Jesus spit on, blindfolded and beaten. „Prophecy!”	All: „Who needs more testimony? We've heard him say it himself!”	

Noje Gabriel Alexandru

Babeş-Bolyai University, Faculty for Orthodox Theology

**The body as language in the worship and the spiritualization of
the body senses through the liturgical celebrations.
An eastern orthodox point of view**

In this paper my goal is twofold. On one hand, my intention is to emphasize that the human person participate to the worship of God not only with the soul but especially with the body. In other words, I will show that the human body is deeply and actively involved in experiencing and expressing the faith in and through the liturgical celebrations. A good example is the act of praying which implies not just the inner part of the human person, the soul and the reason as a faculty of the soul, but also the body. By symbolic gestures as kneeling or doing the sign of the cross, the body become a language in living the faith. My arguments will come out from the Holy Scripture, the Holy Fathers from the orthodox tradition and other contemporary theologians who wrote about the relation between body and liturgy. On the other hand, the second part of my presentation will be focused on the idea that the liturgical celebrations provide the means for a spiritualization of the human senses. I will start from the important advise of keeping clean these „windows“ of the human body, as named sometimes in the Philokalia. Then I will show that the matter used in worship, the words heard by the faithful from the liturgical books, the gestures made by the priest and the way in which the interior of the Church is organised, are means by which the human senses are spiritualized.

Geng Noémi

Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Római Katolikus Teológiai Kar,
„Vallás, kultúra, társadalom“ Doktori Iskola

A fiatal felnőttek pasztorációs igényei Kelet-Közép-Európában

Napjaink társadalmában a fiatal felnőtt korosztály életfeladatait már más körülmények övezik, mint az őket megelőző generációét. Olyan új kérdésekkel találják szemben magukat, amelyeknek megválaszolásához nem elegendők a régi feleletek. A munkába állás ideje kitolódott a tanulmányi időtartam megnyúlása miatt és bizonytalanná vált elhelyezkedésük a munkaerőpia-

con. Ennek következtében a szüleiktől való anyagi függés időszaka meghosszabbodott, ettől pedig családalapítási vállalkozásaik is függővé lettek. Az életfázisoknak ez a szakasza, bátor lendületet kíván ahhoz, hogy az élet több területét érintő elköteleződéseket megléphessék és megvalósíthassák életük értelmét a fiatal felnőttek. Ehhez képest a társadalom oldaláról egyre kevésbé érkezik támogató, segítő kéz felénk. Különösen érzékelhető ez Kelet-Közép-Európa volt szocialista országaiban, ahol a társadalmi és korcsoportbeli rétegek minden szintjén jelenvaló az identitásvesztési félelem frusztrációja. Pedig a fiatalon megtapasztalt lendületvesztések elbátortalanítóan hatnak a további életpálya alakításra. Így, kiemelten fontos, hogy az egyházi pasztoráció a fiatal felnőttek igényeire irányítsa figyelmét és az értelemmegvalósítási sémák hozzáférhetővé tételét biztosítsa a számukra. Ez a felismerés motiválta kutatásunk témájának megválasztását. A dolgozat célja, hogy elsődleges forrásokból állítson fel helyzetképet a fiatalok igényeiről és a már meglévő stratégiákról Ferenc pápa tanításának és a fiatal felnőttekkel készített félstrukturált interjúknak tükrében.

Ennek a célnak a mentén három kutatási kérdés körvonalazódik. Az első, hogy hol lehet a fiatal felnőttek korcsoportját megtalálni, hol vannak ők jelen? Feltevésünk szerint az életszakaszoknak megfelelő válaszkeresési utak mentén lehet őket megtalálni. Ennek megválaszolására fogjuk segítségül hívni a lélektani megközelítést a kutatás első felében, majd az interjúk során is igyekszünk feltérképezni értelemkeresési irányait.

A második kutatási kérdésünk azt igyekszük körvonalazni, hogy miért lehet az, hogy ezt a korosztályt kevésbé lehet megtalálni az egyházi közösségben? Hipotetikus válasz lehet erre a kérdésre, hogy a világban való helyük megtalálásában nem mindig kapnak segítséget, válaszokat az egyház keretein belül, így egyre gyakrabban csalódottan távolodnak el egyházuktól. Tévesen úgy épül fel az egyház képe, mint ami kívül marad a kor érvényes kérdésein. Kelet-Közép-Európa országainak pasztorális gyakorlata a stagnálás állapotát mutatja. Az egyházképre inkább jellemző a védekező, önmaga felé forduló attitűd, mint az önmagából kilépő, az evangelizáció szolgáltatásban kapukat nyitó pasztorális gyakorlat. A veszteségek fókuszba állítása helyett Ferenc pápa a tapintatos kritikai ösvény útjait járva, inkább az öröm perspektíváját tárja a posztkommunista országok egyházainak pasztorális gyakorlata elé.

A harmadik kérdésünk: Milyen lehetőségei vannak a mai egyháznak, hogy megtalálja ezeket a fiatalokat? A legfontosabb feladat, hogy a keresésben helyet engedjünk a fiatal felnőtteknek. Az egyház segíthet abban, hogy milyen értékek mentén választhat egy fiatal hivatást, párkapcsolati elköteleződésben és a társadalomba való betagozódásban szintén segítséget nyújt-

hat. Tehát a lelkek megkülönböztetése az egyháznak az a fontos feladata, amelyet a fiatalok felé gyakorolhat.

The Pastoral Needs of Young Adults in Central and Eastern Europe

In this work we have undertaken to assess the position of young adults in the Church, in the light of the teaching of Pope Francis and the semi-structured interviews.

In the first question, we were looking for answers to questions about this age group. With the help of psychological approaches we were able to find out what are the characteristics and interests of this stage of life. Examples include: engagement, professional agreement and sense of meaning in life.

In the course of the semi-structured interviews, the interviewees also identified these aspects as the most important things for them. And looking at the Church's teaching to them, we were also able to make sure that the Church's responses were ready and alive in all areas of young adults. However, this teaching does not come into practice and does not reach the target group. Thus, young people misunderstand the reality of the Church community because the Church's responses are stalling, not reaching their destination. And this is where we came to our second research question, and this conditional response has been proven here.

The third research question of the dissertation, which focused on exploring the potential of the Church, is closely linked here. Here the theological teaching also gives us a satisfactory answer, as we were able to ascertain in its examination that it was not only an opportunity to search within the retaining arms of the Church, but also to encourage its valued young people to actively shape their own paths within the community. Listen to their voices and shape them freely, adjusting community beliefs to their needs. This is the result of the teachings of Pope Francis, in II. Encouraged by the Vatican Council. The teaching of the Church is ready for the values given to young people. However, putting the tools into practice, communicating with the age group gets stuck or only reaches a small layer. However, the need for this is significant, as we have seen from the interviews.

Our survey of the current situation will also stimulate the meeting of needs and roads.

Gombkötő Beáta

Evangélikus Hittudományi Egyetem

Deus ex machina és katarzis az Eucharishtiában

A Deus ex machina az ókori görög drámákban egy mechanikus szerkezet, amely segítségével a színpadra emelik a nehéz, komplikált, igazságtalan vagy kilátástalan helyzetben megoldást hozó „istent”. Különböző keresztény miséken és istentiszteleteken alkalmazott liturgiák is „beemelik” az Istent a „színpadra”, vagyis a templomba, oltárra, kehelybe, majd pedig egyenesen az emberekbe. A liturgia allegorikus értelmezése és a drámatörténet közötti kapcsolat nyilvánvaló. Keresztény rítusaink, szertartásaink ugyan úgy működnek, mint a görög tragédiák?

Ha megnézzük, hogy a görög tragédia miből jött létre, mi volt a lényege és célja, akkor valószínű nem tévedünk sokat. A műfaj vallásos ünnepen előadott kardalokból alakult ki, melyet kórossal és hangszerrel adtak elő Dionüszosz, a meghaló és feltámadó isten életét és tetteit bemutató. Keresztény liturgiánk, prédikációink és énekeink hasonlóképp a meghalt és feltámadott Isten életét és tetteit beszélik el. Jézus egy olyan rituálét hagyott ránk, nevezetesen az Eucharishtiát, amelyben mind a mai napig megjelenik egyfajta Deus ex machina. És nemcsak, hogy megjelenik, hanem (felekezettől függően) hisszük róla, hogy ez Isten teste és vére, de nemcsak nézegetjük őt egy színpadon, hanem megtörjük, megosztjuk egymás között, megesszük és megisszuk. Így az istentiszteleten közvetlen kapcsolatba kerülünk Krisztus megtört testével, vérével, és ezáltal szenvedésével. A görög tragédiában a hős küzdelme, szenvedése, és halála részvétet kelt a befogadóban és katarzist okoz. Ez a görög szó eredetileg megtisztulást és megszabadítást jelent, amely Arisztotelész szerint a tragédia folyamán a főhősben és nézőben bekövetkező megrendült, emelkedett, megtisztult lelkiállapot. A katarzis egy olyan élmény, amely képes emberi életet teljesen vagy részlegesen megváltoztatni. Keresztény rítusaink főszereplője Krisztus, akinek küzdelme, szenvedése halála, és az erről szóló énekek, prédikációk szintén sok emberben okoztak már megrendült, emelkedett és megtisztult lelkiállapotot, megszabadítást. Ezért úgy is értelmezhetjük istentiszteleteinket, mint gondosan kidolgozott drámát, konkrétan kijelölt szerepekkel és cselekménnyel, amelynek végső jelentősége nem kevesebb, mint a megszabadítás „meghosszabbítása” Krisztus életének, halálának és feltámadásának „újra alkotásával”. Ebben az esetben a templom színház. A dráma megrendezett és koherens szövegen és cselekményen alapszik. A cselekmény egyre erősödő cselekedet, amely a szenvedéssel és a sírba tétellel zárul. A tragédia a félelmen és könnyörületen keresztül katarzist valósít meg azáltal, hogy

megszabadít a szenvedéstől, ugyanúgy, ahogy egy istentiszteleten a félelem és kegyelem által „Uram! nem vagyok méltó arra, hogy hajlékomba jöjj, de segítségedre szorulok, és vágyódom kegyelmedre” megvalósul a katarzis, a megtisztulás, az ember teljes vagy részleges megváltozása, ahogy a lelkész mondja az evangélikus úrvacsora végén az imádságban: “testedből részesült a testünk: add, hogy új életet éljen ezután”. A lelkész úrvacsoravételre hívja a híveket – amely legfontosabb megjelenése a misztagógiának, vagy a Krisztussal való közösségnek, amely elméletileg garantálja a megtisztulást.

Lehet-e a paténa, a kehely, a gyertya színpadi kellék? Lehet-e a tempomhájó, a karzat, az oltár színpad? Lehet-e a liturgikus öltözetet kosztium? A képek, ablakok, szobrok maga a szín? Lehet-e az Eucharisztia Deus ex machina? Garantálja-e a megoldást, a megtisztulást, a katarzist?

Előadásomban erre keresem a választ, amelyet evangélikus lelkészként, és Deus ex machinát kutató doktorandusz hallgatóként Dr. Kakhaber Kurtanidze grúz ortodox pap „Greek Tragedy, Eucharistic Ritual and Mystagogy of Maximus the Confessor” tanulmánya ihletett, viszont saját kutatásom hangsúlya az evangélikus liturgia „tragédiáján” és a benne lévő Deus ex machinán van.

Deus ex machina and chatarsis in the Eucharist

Deus ex machina is a mechanical device in the ancient Greek theatre, which helped to lift “god” on the stage in order to save a complicated, unjust or hopeless situation. Christian liturgies similarly “lift” God onto the “stage” of the church, the altar, or the chalice, by which God is lifted into people. The connection between the allegorical understanding of the liturgy and the history of drama is obvious.

Do the Christian rituals work in a similar way as Greek tragedies? The answer is likely yes if we examine the roots and purpose of the Greek tragedy. The genre was created from the ancient religious rites’ songs in honor of Dionysus, illustrating the life and actions of the dying and rising god with choir and instruments.

Christian liturgies, sermons and songs also illustrate the dead and risen God’s life and actions. One clear example for the Deus ex machina exists in the Christian ritual of the Eucharist, where God is lifted into the bread and wine. Moreover, it is not only present, but (depending on the denomination) it is believed to be the body and blood of God, which is broken, shared, eaten and drunk. So, people are connected directly with the broken body and blood of Christ, hereby with his suffering.

The fight, the suffering and the death of the hero generates compassion for the hero and catharsis in the spectator. The Greek word catharsis means purification and liberation which is an elevated state of mind in the hero and in the spectator according to Aristotle. The experience of catharsis can change one's life entirely or partially. The protagonist of our Christian rituals is Christ whose fight, suffering and death creates compassion, and the illustrating sermons and songs lead their listeners to a purified and liberated state of mind. Thus, Christian worship service is seen as a carefully written drama with the ultimate purpose of nothing less than the "renewal" of the redemption through the "re-creation" of the life, death, and resurrection of Christ. In this case the church is the theatre. The drama is based on a gradually thickening plot, which culminates in Christ's suffering on the cross and his entombment. Both in Greek tragedies and in Christian liturgies, a dramatic catharsis is reached through fear and mercy, redeeming the soul from its suffering. As the minister says in his/her prayer: "My Lord! I am not worthy to receive you, but I need your help, and I am yearning for your mercy..." the catharsis, purification and the total or partial change of a person can be observed as the minister continues in the prayer after the communion: "your body partook our body, so let us live a new life thereafter..." The pastor calls on the believers to take part in the Eucharist - which is the ultimate representation of mystagogy or communion with Christ himself - theoretically grants purification.

Gonda Géza

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Filozófiatudományi Doktori Iskola

Elme által homályosan: a kognitív vallástudományi megközelítés filozófiai-teológiai alkalmazásának lehetőségei és korlátai

A kognitív vallástudományban (Cognitive Science of Religion – CSR) széleskörűen elfogadott magyarázó narratíva szerint a vallási reprezentációk az evolúció során kialakult standard mentális mechanizmusaink és kognitív részrehajlásaink működésének természetes melléktermékei. Az alátámasztó elméleti konstrukciók az elmúlt nagyjából másfél évtizedben figyelemre méltó filozófiai-teológiai reflexiót generáltak. A témába vágó irodalom jelentős része az evolúciós paradigma és az istenhit lehetséges összefüggéseiről folytatott régi vita érvkészletét frissítette fel a CSR-ből kölcsönzött belátásokkal. A teista álláspont episztemikus értékére, igazolhatóságára, racionalitá-

sigényére vonatkozó vélemények nagyjából négy típusba sorolhatók: a CSR hipotézisei mint 1) evolúciós cáfoló érvek (Evolutionary Debunking Arguments); 2) evolúciós támogató érvek (Evolutionary Supportive Arguments); 3) nem perdöntőek függetlenül attól, hogy összeegyeztethetőek-e vagy sem a vallásos elképzelésekkel; 4) irrelevánsak. A CSR ugyanakkor olyan megfontolásokat is inspirált, melyek teológiailag kimunkált konkrét tanításokat, vagy azok felbuklásának és elterjedésének okait (pl. a bűnbeesés kognitív következményei vagy az ariánus vita) próbálták új perspektívában megvilágítani. Előadásomban röviden vázolom a CSR néhány kulcshipotézisét és a rájuk hivatkozó említett vizsgálódásokat, és amellet érvelek, hogy a vallástudományi és a vallásfilozófiai/teológiai mint egymást részben átfedő diskurzusok akkor gazdagodhatnak igazán, ha nyitottsággal és kellő kritikával fordulnak a másikhoz. Semmilyen kreatív spekuláció és érvelés nem ellensúlyozhatja az empirikus megalapozottság hiányát, és minden teoretikus vagy módszertani egyoldalúság szükségszerűen torzítja a vizsgált jelenséget.

Through a mind darkly: prospects and limitations of philosophical-theological application of the cognitive science of religion approach

According to the explanatory narrative widely accepted in the Cognitive Science of Religion (CSR), religious representations are natural by-products of the operation of our standard mental mechanisms and cognitive biases come about in the course of the evolution. The underpinning theoretical constructions have generated remarkable philosophical-theological reflexion in the past one and a half decade. Literature on the topic mostly streamlined the set of arguments of the age-old debate concerning possible relationship between evolutionary paradigm and belief in god by borrowing insights from CSR. Opinions regarding epistemic value, justifiability, and rationality claim of theistic stance can roughly be classified into four types: hypotheses of CSR as 1) Evolutionary Debunking Arguments; 2) Evolutionary Supportive Arguments; 3) inconclusives irrespectively of whether they are compatible or not with religious concepts; 4) irrelevants. At the same time, CSR also inspired considerations that tried to shed light on theologically elaborated concrete doctrines, or on the causes of emergence and spread thereof (e.g. cognitive consequences of fall into sin or the Arian controversy) from a new perspective. In my presentation, I briefly delineate few key hypotheses of CSR and the related inquiries mentioned above, and then argue that partly overlapping discourses of the study of religion and

philosophy of religion/theology can only be truly enriched if they turn to the other with openness and in a due critical vein. No creative speculation or argumentation is able to compensate for the lack of empirical grounding, and theoretical or methodological one-sidedness inevitably distorts the phenomenon under scrutiny.

Göbölösné Gaál Eszter

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

Korai protestáns liturgia Magyarországon Újfalvi Imre temetési énekeskönyvének tükrében

A reformáció első évtizedeiben a reformátorok egyik legsürgetőbb feladata volt, hogy a megújított tanokhoz új istentiszteleti formákat rendeljenek. Luther már 1523-ban a *Formula missae*-ben és 1526-ban a *Deutsche Messé*-ben kiadta az általa ideálisnak tartott liturgiát. A svájci irányzat követői közül először Wilhelm Farel adott ki istentiszteleti rendtartást 1533-ban, amelyet Kálvin is használt első genfi tartózkodása idején; ő később saját rendtartását is elkészítette mind a strasbourgi, mind a genfi gyülekezet számára. A kazuáliák, így a temetés rendjének szabályozására már nem fordítottak ilyen nagy gondot: Luther temetésről alkotott elképzeléseiről elsősorban énekeskönyvek előszavából, és az azokban található énekválogatás alapján értesülhetünk, Kálvin levelezésében utalt arra, hogy a lelkészek prédikálhatnak ezeken az alkalmakon, Zwingli gyülekezetében pedig egyházi szolgálat nélkül zajlott a sírba tétel.

A Magyarországon a 16–17. századból fennmaradt ágendák nem tartalmazzák a temetés rendjét, csak a haldokló kíséréséről vagy a halálra ítélték lelkigondozásáról szólnak. A temetés helyéről, a liturgia elemeiről (prédikáció, énekek, imádság, harangszó) rendelkezik a Debrecen-Egervölgyi Hitvallás, de nem határozza meg a szertartás pontos menetét.

Az első olyan forrás, amelyből tisztább képet kaphatunk a temetés szolgálatának részleteiről, Újfalvi Imre először 1598-ban, majd 1602-ben – ekkor énekeskönyvével egybekötve – megjelent *In exequiis defunctorum* című halottas gyűjteménye. Wittenbergi diákévei alatt ismerkedhetett meg azzal, az 1586-ban, Magdeburgban kiadott halottaskönyvvel, amely hazaérkezése után mintául szolgálhatott saját gyűjteménye összeállításához.

A gyűjtemény előszava szerint nem volt a temetésnek általánosan elterjedt és használt rendje, ezzel kívánt útmutatást adni a szolgálattevőknek.

Az énekek három részbe osztva szerepelnek a halottasban: az első csoport énekeit a halottas háznál, a másodikat a „halott kivitelekör” énekelték, végül a temetőben, a „sír fölött mondandó énekek” zárják a szertartást. A magdeburgi énekeskönyv mintájára, de a magyar protestáns hagyományhoz is szervesen kapcsolódva nemcsak strofikus gyülekezeti énekek, hanem graduáltételek is szerepelnek a válogatásban.

Előadásomban az Újfalvi halottasgyűjteményét megelőző források alapján kívánom bemutatni, mit tudhatunk a hazai protestáns temetési liturgiáról a reformációt követő évszázadban, majd részletesen bemutatom az 1602-ben megjelent énekeskönyv alapján felvázolható rendet, végül az énekeskönyv recepciójával és a benne közölt rendtartás továbbélésével foglalkozom.

Burial service in the early protestantism in Hungary in light of Imre Újfalvi's hymnal

After the reformation the first urgent task for the leaders was to create a new liturgy for the new doctrines. Martin Luther has already in 1523, in his *Formula Missae*, and in 1526, in the *Deutsche Messe*, presented his ideal forms of worship. Amongst the followers of the Helvetic school Wilhelm Farel was the first publishing a service order in 1533. This order was used by Jean Calvin during his first stay in Geneve. Later, he created his own versions both for the congregation in Geneve and Strasbourg. They didn't pay this much attention to the casual services, such as to the burial service: Luther's ideas on the funeral can be found in the prefaces of hymnals and the assemblage of their repertoire, Calvin in his correspondence approves the sermon on burials, in the congregation of Zwingli the church didn't take part in the entombment.

In Hungary the agendas from the 16–17th century don't contain the order of the burial service, they only talk about the consort of the dying and the pastoral care of those who are on the death row. The venue of the funerals and the elements of the liturgy (sermon, hymns, prayer, peal) are regulated by the Debrecen-Egervölgy Confession, however it doesn't specify the exact order of the service.

The first source containing some details of the funeral is the funeral book of Imre Újfalvi, the *In exequiis defunctorum*, which was first published in 1598, then as a composite volume with his hymnal, in 1602. Újfalvi during his years at the University of Wittenberg could recognise with a burial hymnbook printed in 1586, Magdeburg, which could serve as an example for his own collection after his homecoming.

The preface of the hymnal states, that there wasn't a set and widely used form of the liturgy of the burial service, so Újfalvi wished to give a hand for those, who serve at funerals. The hymns in the book are divided in three parts: the first group was sang at the home of the deceased, the second group was sang during the march to the cemetery, the third group was sang over the grave. The edition consists not only of strophic hymns, but also Gregorian pieces with both latin and vernacular lyrics, all the while following the structure of the Magdeburg hymnal, but also continuing the Hungarian Protestant tradition.

In my presentation I aim to sum up what we know of the Hungarian Protestant burial service in the century after the reformation, through sources before Újfalvi's hymnal. Then I detail the order of the burial service, as described by the hymnal and finally, I talk about its reception of the funeral book and the survival of the liturgy presented in it.

Guia Laurean, Fr. Hugó O.F.M.
Evangélikus Hittudományi Egyetem

P. Boros Fortunát O.F.M. élete, munkássága és vértanú halála

A több száz éves múlttal rendelkező Erdélyi Ferences Rend sok olyan kisebb testvérrel dicsekedhet, akiknek életpéldája és munkája, pozitív hatást gyakorolt az itt élő emberek mindennapjaira. Elég megemlítenünk Domokos Kázmér, Kájoni János, László Polikárp, Csiszér Elek, Boros Fortunát, Benedek Fidél és Écsy János erdélyi ferences szerzetesek nevét. „Oly gazdag az erdélyi ferences múlt és akkora belső értéket hordoz, hogy tiszteletet parancsol. Feledésben nem maradhat, sem tulajdon fiai, sem az erdélyi közösség előtt.” – mondotta P. dr. Benedek Fidél tartományfőnök. Mivel ennek a Provinciának vagyok a gyermeke, szeretet, hála és hivatástudat tölt el múltjának és küldetésének a megismerése és továbbadása.

Dolgozatom központi szereplője, a zetelaki születésű Boros Domokos, P. Fortunát O.F.M. személye, akinek jövőre, 2020. június 3-án fogják az Erdélyi Kisebbségi Testvérek megünnepelni születésének 125. évfordulóját. Fortunát atya, akire rendünk úgy tekint, mint történész, nevelő, sajtóapostol, előljáró és vértanú, 1953. március 18-án halt meg a Duna csatornai kommunista kényszermunkatáborban.

Kutatásom célja felszínre hozni és megismertetni Fortunát atya személyét, életét, munkásságát, rendkívüli szerepét a Provincia életében, vértanú

halálának körülményeit és mindezeket keresztül egy hiteles és korhű leírását adni a XX. sz. erdélyi ferencesek történelméről, amely arról tanúskodik, hogy miként maradtak elődjaim hűségesek a Katolikus Egyházhoz és a Ferences Rendhez. Elsőrendű forrásanyag kerül feldolgozásra a titkosszolgálat központi levéltárából, amikről eddig nem tudtunk. Továbbá az is célom, hogy számtalan levéltári anyag, dokumentum, személyes levél, fénykép és vallomás lásson napvilágot és kutathatóvá legyen.

A felvázolt munka elvégzése több módszer alkalmazását veszi igénybe, az egyes részek célkitűzéseinek megfelelően. A történet-kritikai módszer hozzájárul ahhoz, hogy a történelmi kontextust megértsük, és azt körütekintően lehessen feldolgozni. Ezen a téren támpontot mindenekelőtt a forrásanyagok feltárása jelenti, ami a Securitate Irattárát Vizsgáló Országos Bizottság (CNSAS) nyilvántartásában, illetve a gyulafehérvári, szatmárnémeti és temesvári egyházmegyék gyűjtő levéltárában található. A primer források feltérképezése, összegyűjtése és feldolgozása, mindenképp igényelni fog egy hermeneutikai módszert is.

Fontosnak tartom a témához tartozó szakirodalom felkutatását és elemzését is. Kulcsfontosságú szerepet tulajdonítok az interjúknak is, amik segítségével elsőrendű adatokhoz juthatok, és mindennemű információ eredményeinek az elemzését, összehasonlítását és összefoglalását.

Biztos vagyok abban, hogy a fentemlített módszerek segíteni fognak abban, hogy egy olyan látásmód alakuljon ki, amely érthetőbbé teszi az Erdélyi Ferences Rend előjáróinak és testvéreinek rendkívüli feladatait, mindennapjait, örömeit és gondjait a kommunista rezsim idejéből. A kutatás eredményeként elmondható, hogy a megvizsgált elsőrendű forrásanyagok azzal járulnak hozzá a korábbi szakirodalmához, hogy jobban megismerhető lesz Fortunát atya személye és rajta keresztül az Erdélyi Ferences Rendtartomány élete a kommunista diktatúra kezdetén. Rálátást kapunk az egyes rendházak, közösségek mindennapi életére; arra, hogy miből éltek, milyen szükségleteik voltak, milyen feladatokat láttak el a Gyulafehérvári-, Szatmárnémeti- és Temesvári egyházmegye életében; milyen körülmények között sikerült felkészülni a szerzetesi és papi hivatásra; hogyan éltek meg szerzetesi fogadalmaikat, a ferences regulát és papi hivatásukat.

**In memory of P. Boros Fortunát's O.F.M.
Life, Activity and Maritrdom**

The Transylvanian Franciscan Order, which dates back hundreds of years, takes pride in the exemplary activity of several smaller brothers, which

activity exerts a positive influence on the locals' daily lives. It will suffice, therefore, to mention the names of Domokos Kázmér, János Kájoni, László Polikarp, Elek Csiszér, Fortuna Boros, Fidél Benedek and János Écsy, Franciscan monks from Transylvania. "The Transylvanian Franciscan past is so rich and has such an intrinsic value that it commands respect. It can never be forgotten, not by its own sons nor by the Transylvanian community," said the provincial chief, dr. Fidél Benedek. As son of this Province, I am filled with love, gratitude, and professional interest in its past and its mission.

This article focuses on the personality of Domos Boros, P. Fortunát O.F.M, who was born in Zetelak and whose 125th anniversary will be celebrated by the Transylvanian Small Brothers next year on June 3. Father Fortuna, appreciated by our order as historian, educator, press apostle, predecessor and martyr, died on March 18, 1953, in the Communist Forced Labor Camp on the Danube Channel.

The purpose of my research is to reveal and introduce Father Fortunát's personality, life and activity, his extraordinary role in the life of the Province and the circumstances of his death as a martyr. All this set of information will offer at the same time an authentic and faithful description of XX century Transylvanian Franciscan history, which comes to explain my predecessors' unfaltering loyal to the Catholic Church and the Franciscan Order. In this respect, I have examined first-rate source documents from the central archives of the secret service has, the existence of which has never been made public. In addition, my goal is to bring to light and make available to research countless archival materials, documents, personal letters, photographs and testimonies.

The above outlined research entails the application of several methods consistent with the objectives of each section. The historical-critical approach facilitates the understanding of the historical context and its thorough processing. The starting point is the exploration of the source material, which is kept by the National Committee for the Securitate (Security Service) Archives (CNSAS) and the archives of the dioceses of Gyulafehérvár, Satu Mare and Timisoara. The mapping, gathering, and processing of the primary sources will certainly require a hermeneutical method.

Equally important is, in my opinion, to identify and analyze any relevant literature in this respect. Interviews too are very important sources in that they provide access to first-class data as well as to the analysis, comparison, and summary of the results of any information to determine whether the hypotheses are stalled or falsified.

I am confident that the above mentioned methods will help to develop a perspective that not only elucidates the extraordinary tasks, everyday life,

joys and concerns of the Transylvanian Franciscan Order predecessors and brothers from the time of the Communist regime as well as the fact that their present applicability is also of great avail.

The research shows that contribution of the examined primary sources contribute to the earlier literature by that they help us to understand Father Fortunát more accurately and through him the life of the Transylvanian Franciscan Order at the beginning of the communist dictatorship. We get an insight into the daily life of the individual monasteries and communities; we find out how they made their living, what their needs were. We come to learn what duties they had in the dioceses of Gyulafehérvár, Satu Mare and Timisoara; the circumstances under which they prepared for the monastic and priestly calling and how they lived out their monastic vows, Franciscan ordinances and priestly vocations.

Gyerő Dávid

Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola

Egyenlő bánásmód és a vallási identitás szabadsága Romániában

Kiinduló megállapításom: amint a vallásszabadság nem abszolút jog, a vallás gyakorlása korlátozható, a vallás megélésének szabadsága és a legitim korlátozások szükségessége között pedig egyensúly teremtésére van szükség, úgy az egyenlő bánásmód elvének biztosítása ennek az egyensúlynak a megteremtésére alkalmas és szükséges egyik garancia. Jogi értelemben különválik az, amit az egyház nyelvén sokszor egy kalap alá veszünk: a vallási tolerancia, a szólásszabadság, a lelkiismereti szabadság és a vallásszabadság. Mégis, e fogalmak vallásos jelentésükben és társadalmi vonatkozásukban is egybecsengenek, és köztük vallási és jogi összefüggések is vannak. Ez összefüggések vizsgálatával az a célom, hogy rámutassak a ma is időszerű voltokra, az európai identitással való összefüggésekre, védelmüknek és biztosításuknak pedig az új formákat öltő szükségességére.

A 20. század alapjogi dokumentumai a vallásszabadságot az ember veleszületett jogaként határozza azt meg. A 21. században ez alapjog általános lett, nemcsak mint az európai kultúra öröksége, hanem mint az EU által szavatolt alapjog is. Az egyén jogi helyzete az európai jogrendben 2010 után, az EU újrafogalmazott jogi keretei között, a lelkiismereti és vallásszabadság tekintetében különösen is védetté vált. Ennek tükrében a tolerancia, a lelkiismereti és vallásszabadság és az egyenlő bánásmód

Európa lelkét, lényegét fejezik ki. Ezzel együtt, a társadalmi változások a vallásszabadság biztosítását is új kihívások elé állítják, az európai közösségekben a jogsérelmek új formái jelennek meg. A vallási különbségek egymás mellett élése sokszor feszültséget szül, a kontinens vallási térképe színesebb lett, egy-egy településen ma több felekezet, sőt több nemzet él együtt, ez új együttélésnek pedig új szabályozásokra van szüksége. Az egyenlő bánásmód elvének biztosítása egy köztük levő egyensúly megteremtésére alkalmas egyik garancia.

Equal treatment – and the freedom of religious identity in Romania

Initial statement: religious freedom is not an absolute right, as the practice of religion may be limited, and there is an urgent need for balancing between the free expression of a religion and its legitimate limitations. Just as well, the principle of equal treatment is indeed an able and needed guarantee of this fragile balance. In legal terms, there can be more clearly separated what in religious language is often interfused: religious tolerance, freedom of speech, freedom of conscience and religious freedom. However, these terms echo both in their faith related meanings and their social references, and there are many legal and religious coherences between them. The goal of my researching these coherences is to point out their being very timely nature, their manyfold relationship with the European identity, and the necessity for new expression of their protection and insurance.

The foundational documents of the international law in the 20th century define religious freedom as an inherent human right. In the 21st century, this individual and collective right has become even more general, not only as a heritage of the European culture, but also as a fundamental right ensured by the European Union. After 2010, the legal status of the individual has become even more protected. Thus, tolerance and freedom of conscience and religion, as well as equal treatment, reflect the spirit of Europe: its essence. At the same time, the ongoing social changes challenge the insurance of religious freedom all over the continent. The denominational map has become more diverse, religious differences create tension among neighbours, therefore the new cohabitation needs new regulations as well. Therefore, the insurance of the principle of equal treatment is an able guarantee to balance the many traditions, interests and developments of this field.

Hegedűs Gabriella

Szegedi Tudományegyetem, Málnási Bartók György Filozófia
Doktori Iskola

A rítus mint társadalmi struktúra

Az európai őskor időszakából fennmaradt azonosítható, szándékos emberi temetkezéseket a legjobban megőrződött emlékek között tartja számon a régészettudomány, így a múlt társadalmainak, az egykori emberek életének rekonstruálásakor ezek vizsgálata az egyik legtöbb lehetőséget nyújtó terület. A magyarországi régészek évtizedeken keresztül úgy gondolták a temetkezési szokások adott régészeti kultúra vallásos elképzeléseire utalnak. Az őskori temetkezések gondoskodást, vallásos elképzeléseket jelentenek és a temetkezések tükrözik a kultúra hitvilágát. Ha ehhez hozzávesszük, hogy a temetkezéseket azok motivációja és célja miatt általánosan a vallás témakörébe sorolják, nem meglepő, hogy napjaink egyik legdinamikusabb régészeti diskurzusa, a vallás és a rítus régészete is nagy érdeklődéssel fordul az őskori temető, temetkezések kérdésköre felé.

Mára széles körben elfogadott nézet, hogy a rítust le kell választani a vallási kontextusról és annak társadalmi funkcióját kell előtérbe helyezni. A halál utáni rítusokat valóban nagy mértékben megszabhatja a vallás, a hitrendszer által megszabott közösségi norma, az általánosan használt és elfogadott szertartások gyakorlata. Ugyanakkor a temetések társadalmi események is egyben, amelyeken a gyász mellett megjelenik az élők világa is, és a halállal kapcsolatos rítusokat, ünnepeket, cselekedeteket úgy is lehet tekinteni, mint egy lehetőséget arra, hogy a közösség újra tárgyalja, újra teremtsen a társadalmi rendet és hierarchiát.

A társadalmi struktúrák olyankor a legdinamikusabbak, amikor valaki meghal, hiszen egy személy elvesztése szükségszerűen együtt járhat azazal, hogy a társadalmat, vagy a családot át kell alakítani. A temetési szertartások tehát a közösség identitásának a megerősítésére is szolgálhatnak, a fenyegetésekkel szembeni stabilizációt is szolgálhatják, és a társadalmi státuszok újratartását is jelenthetik. Mindez azonban alig van hatással az elhunytakra és ezekben csak másodlagosan jelenik meg, csak másodlagos magyarázat a hit. A vallás ezekben az esetekben csupán másodlagos (ha megjelenik egyáltalán). Ugyanis a rítus újraértelmezése, a működés hangsúlyozása és a gyakorlat előtérbe helyezése miatt a rítus alapja már nem a hit, amit kifejez.

Az előadás a vallástudomány, valamint a régészet legújabb elméleteit, módszereit, eredményeit felhasználva azt a kérdést igyekszik bemutatni, va-

jon az őskori temetkezési rítusok mennyiben tükrözik az akkori társadalmak hiedelemrendszerét, az egykor élt emberek vallásos elképzeléseit.

Ritual as a social structure

Identifiable, deliberate human burials from the prehistoric period of Europe are considered among the best preserved monuments by archaeology, so examining the past societies and the lives of former people is one of the most promising areas. The archaeologies in Hungary for decades thought the burials we can be concluded to religion, the burials show that culture's religion. Prehistoric burials mean care, religious ideas and burials reflect the religious beliefs of culture. If we add that burials are generally classified as a matter of religion for their motivation and purpose, it is not surprising that one of the most dynamic archaeological discourses of today, the archaeology of religion and ritual shows great interest in the issue of prehistoric cemeteries and burials.

Today the dissolution of ritual from a necessarily religious context in favour of its social functions is widely acknowledged. Indeed, post-death rituals can be largely determined by the practice of religion, the community norm established by the belief system, the practice of commonly used and accepted rituals. At the same time, the funeral is a social event too, where the world of the living appears alongside the mourning; and the rituals, holidays and actions related to death can also be seen as an opportunity for the community to re-negotiate, re-establish the social order and hierarchy. The social structures are the most dynamic when someone dies, as the loss of a person may necessarily involve the transformation of the society or the family. Funeral ceremonies can thus also serve as the reinforcement of the community's identity, or serve as a stabilizer against threats, and may also represent a revaluation of social status. All of this however with rather little impact on the dead and only secondarily accompanied only secondarily explained by beliefs. Religion is only secondary (if it shows up at all) in these cases. The reinterpretation of the ritual, emphasis on operation and focusing on practice the basis of the rite is not the faith it expresses.

Using the latest theories, methods and results of the study of religion and archaeology, the lecture tries to demonstrate whether prehistoric burial rites can reflect the belief system of the then societies and the religious ideas of the once lived people.

Dr. Heil Kristóf

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

Az egyházügyi rendszeres bizottsági munkálatok

Az 1790 és 1791 között ülésező országgyűlés által felállított országos rendszeres bizottságok azt kapták feladatuk, hogy a diéta által nem tárgyalta kérdésekben készítsenek elő törvényjavaslatokat a következő országgyűlés számára. A bizottságok 1795-ig eleget is tettek e feladatuknak. Majd a bel- és külpolitikai környezet okozta status quo megváltozásával a tervezetek ad acta a Kancellária irattárába kerültek és csak az 1825/27-es ún. első reformországgyűlés vette fel ügyrendjébe. Az addigra elavult javaslatok modernizálására újabb országos bizottságokat küldött ki a diéta, majd a rendek 1830. évi rövid országgyűlésen elérték, hogy a munkálatokat nyomtassák ki és küldjék ki a megyéknek további véleményezésre. Végeredményben e megyei tanácskozások alatt tudott kibontakozni a reformkor szellemi bázisa.

A rendszeres bizottsági munkálatok kilenc tárgykörben foglalkoztak meg törvénytervezetekkel. E kilenc téma egyike volt az vallásügy kérdése. A korszakot megelőzően az uralkodók az egyházügyi szabályok meghozatalát, mint korlátozás nélküli felségjogot tartották fenn.

Az egyházügyi országos bizottság három alapvető kérdés köré szervezte munkáját: az eltörölt szerzetesrendek visszaállítása (*De petita Religiosorum Ordinum restitutione*), a kegyes alapítványok (*De aliarum piarum Fundationum restitutione*) és a parókiák szabályozása (*De praeferenti regulatione et dotatione Parochiarum*).

Bár a vármegyék nem az egyházügyi javaslatokban tanúsítottak a legnagyobb aktivitást, de számos előremutató kérdést foglaltak határozatba.

Bills of the Regular Committees on religious matters

The National Regular Committees were established by the National Assembly between 1790 and 1790. The Committees had to prepare bills on matters which were not discussed by the Diet. The Committees had carried out this task until 1795, when the political status quo changed and all the bills have been buried in the archives of the Chancellery. Thirty years later the so-called First Reform Assembly between 1825 and 1827 dealt with them for the first time. In order to modernize the outdated bills the Diet sent new National Committees. The Orders, at a brief parliamentary term in

1830, reached out to print the bills and send them to the Counties for further comment. Ultimately, the intellectual base of the Reform Age was able to develop during these county discussions.

The bills of the Regular Committees addressed nine topics. The topic of religious issues was one of the nine topics. Prior to this era the rulers maintained the rule of the Church as an unlimited sovereign right. The National Committee for the Church has organized its work around three fundamental issues: the restoration of the abolished monastic order (*De petita Religiosorum Ordinum restitutione*), pious foundations (*De aleferum piarum Foundationum restitutione*) and the regulation of parishes (*De praeferenti regulatione et dotatione Parochiarum*).

Although the Counties did not show the greatest activity in their proposals on religious matters, they did address a number of forward-looking issues.

Hens Ionuț

Univeristy/institute: University Babeş-Bolyai, The Faculty of Orthodox Theology

**The social paradigm of Christianity and Islam in the 20th century.
From civil society to the theocratic society.**

The originality of European culture does not consist in being the daughter of Judeo-Christianity, heir to the Greek thought, producing modern Science and Reason. It consists in being the producer and the product of a whirlwind consisting of interactions and interfaces between the multiple dialogues that linked and opposed: religion - reason; faith - doubt; mythical - critical thinking; empiricism - rationalism; existence - the idea; the particular - the universal ...

The specificity of European culture resides first and foremost in the continuity and intensity of its dialogues, where neither of the constituent courts crushes or exterminates the others, nor does it sustainably exert a pressing hegemony. In other words, what matters in the life and becoming of the European culture is the fruitful encounter of diversities, antagonisms, competitions, complementarities, that is, their dialogue. Dialogue is one that lies at the heart of European cultural identity, and not one or the other of its elements or moments.

We live in an age of cultural change. In Europe, there are also many Jews, Muslims or Atheists, agnostics. This has always been, it is not something

new and it should not excite us. Of course, the phenomenon of migration and exchange of ideas has always been present in the history of mankind. However, at the beginning of the millennium, the „business” of ideas and mindsets was greatly accentuated ...

The contemporary period brings to our attention various situations in which we are attracted and forced to respond with balance, tolerance and respect to our fellow man, who in the current historical context, comes with a different cultural and religious tradition. A research study is never an answer to a certain existential dilemma, but rather a range of thought paths.

If we are to refer strictly to the European space, we can talk about a phrase that has become extremely popular, labeling itself as „the European issue”. This phrase is equivalent to the one used once, when referring to the Orient, the „Eastern question”. When we no longer know who we are, we stop feeling threatened in what we are, and start to feel threatened. Since the High Commission of the European Union rejected in 2003 the proposal of some member countries for the Christian cultural heritage to be mentioned in the preamble to the European Constitution, European Christianity is in question. It can be said, reinforcing the need for this perspective of Christian belonging to Europe that, as Egypt could be seen as a gift of the Nile (an expression belonging to Herodotus), so, Europe, can be thought of and regarded as a gift of Christianity.

When we refer to the relationship between Europe and Christianity, we can draw on a picture of contrasting views, namely, the Chinese and the European views. These directions are aimed at the European „exception”. This is the amazing way in which Chinese and Europeans relate to the European exception. The European exception is the result of a remarkable series of other exceptions that Europe has incorporated throughout history: the Greek exception, the Roman exception, the Jewish exception and the Christian exception, which already includes all the others and which gave rise to the modern exception.

If we are to do an introspection in the atmosphere of the twentieth century, we can see that, in 1992, at the 14th Congress of the Communist Party of China, the Central Committee was presented with a report on sustainable economic growth. There the following were stated: in order to have a sustainable economic growth, there must be property rights and there must be morals in support of legal guarantees and property rights.

Homoki Gyula

Károli Gáspár Református Egyetem, Hittudományi Kar Doktori Iskola

Montanizmus: a gyökerek kutatása

Profétaság, ihletettség és tekintély az Apostoli Atyák írásaiban

A Kr. u. második század a keresztyén egyház önértelmezésének legformatívabb időszakának tekinthető. A század végére a kialakulófélben lévő kánon, az intézményesülő egyházszervezet és a regula fidei saját létezése és üzenete alappilléreinek tekinthető. Ezt az egyre csak szilárduló önképet kérdőjelezte meg az „Új Profécia” mozgalom, amely azonban nem minden előzmény nélkül tűnt fel az egyház horizontján. Az Apostoli Atyák, közelebbről a Didakhé, 1Kelemen, Antiókhiai Ignác, Polikárp Filiipiekhez írott levele és Hermász Pásztor vizsgálataival az apostoli kor utáni egyház helyzete és élete viszonylag pontosan körvonalazódik előttünk. Előadásomban ezen dokumentumokban vizsgálom a profécia és ihletettség kérdéseit. Amellett kívánok érvelni, hogy a kezdeti időkben jelentős szerepet betöltő profétai tisztség és tevékenység az intézményesülő egyházi szerveződés intenzitásával egyenes arányban csökkent a közösségeken belül. Ez a folyamat azonban nem mindenhol és nem egyforma mértékben vet gyökeret a birodalom területén szétszórt egyházak életében. Azokon a helyeken, ahol kevésbé szilárdult meg az intézményesült presbiteri-püspöki irányítás, a profétai tevékenység jelenléte továbbra is jól nyomon követhető. Ilyen terület volt Kis-Ázsia több része is, közöttük a Filadelfia vonzásköréhez tartozó Frígia is, ahol néhány évtizeddel később Montanus és női profétatársai megkezdték munkásságukat. Az előadás célja annak a térségben fellelhető és mélyen gyökerező hagyománybeli kontinuitásnak a kimutatása, amely a kezdeti időktől fogva a második század közepéig-végéig a profétai tevékenységet és bizonyos apokaliptikai jellemzőket tiszteletben tartott, s amely értelmezést az olyan jelentős tekintéllyel bíró egyházi személyek vélekedései sem tudtak megingatni, mint például Antiókhiai Ignác.

Montanism: seeking the roots

Prophecy, inspiration and the question of authority
in the Apostolic Fathers

The second century C.E. can be regarded as the most formative period in the history of the Christian Church in the formation of her own identity.

By the end of the century the evolving canon, the church hierarchy and the *regula fidei* was starting to become the foundations of her existence and message. This accommodating self-understanding was questioned and challenged by the “New Prophecy” movement (later labelled as Montanism) which appeared on the horizon of the church not without any antecedence. By the examination of the so-called Apostolic Fathers namely the Didache, 1 Clement, the letters of Ignatius of Antioch, Polycarp’s letter to the Philippians and The Shepherd of Hermas we can get a more or less accurate picture of the situation and life of the post-apostolic church. In my presentation I am looking for the notions of prophecy and inspiration in the named documents. I intend to argue that the prophetic office and activity which enjoyed special prominence in the early period (i.e. the apostolic era) suffered a significant decrease within the Christian communities due to the rising of the hierarchical ecclesiastical order. This process, however, did not gain equal support within the life of the churches now scattered all around the Empire. In those places where the office and order of the presbyterate was not accepted with sheer joy by the members of the churches, the presence of the prophetic activity was still valued highly. To such areas belonged some parts of Asia Minor, especially Phrygia which was in the sphere of influence of Philadelphia. Some decades later Montanus and his fellow prophetesses started their activity here. The aim of my presentation is to point out the continuity of that deeply-rooted tradition in the region which from the very beginning up until the middle and end of the second century valued and honoured the prophetic activity mingled with certain apocalyptic characteristics. This understanding could not be challenged even by such prominent ecclesiastical figures as Ignatius of Antioch.

Hornják-Kövi Franciska

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Pedagógiai és Pszichológiai Kar,
Neveléstudományi Doktori Iskola

Kulturális sokszínűség a felnőttkori tanulásban

Egy kutatás lehetséges megvalósítása

A posztmodern, globalizált társadalomban elengedhetetlen, hogy megismerjük a rajtunk kívüli, távoli csoportokat, azok vallását és gondolkodásmódját. Feltételezem, hogy szükség van egy vallási elfogultságtól mentes, minden világnézet számára elfogadható objektív, a mai tudományosság kö-

vetelményeinek megfelelő kulturális kép kialakítására valamint a világvalóságok felekezeti- és világnézet semleges tanítására. Bele kell tanulnunk abba a helyzetbe, hogy olyan világrészben élünk, utazunk és dolgozunk, ahol a határok nem olyan élesek; a globalizáció, a megnövekedett mobilitás következtében mára a nemzeti kultúrák mellett egyre inkább az interkulturális együttélés mintái is megjelennek. Meg kell tanulnunk azt, hogy hogyan bánjunk más vallási-kulturális csoportokkal. A posztmodern társadalomban így már nemcsak lehetőség a tőlünk eltérő kultúrájú csoportok megismerése, hanem a mindennapok szükségszerűsége, s ezen ismeretek birtoklása sem csupán lehetőség, hanem kötelesség egyaránt. Kutatásom középpontjában a multikulturalizmus, a kulturális sokszínűség áll. Disszertációm a kulturális ismereteknek az evangélikus iskolák pedagógusainak és hitoktatóinak körében betöltött szerepét hivatott vizsgálni.

Cultural diversity in adult learning Description of a possible research

In the postmodern, globalised society, it is essential to gain knowledge on (hitherto) foreign, distant groups, their religion and thought. I presume that we need to paint an objective picture, that matches the present state of science, that is free of religious bias, acceptable by all world views, as well as creating a denomination- and world view-neutral teaching. We have to master the situation that we live, travel and work in such a part of the world where boundaries are not so clear; by now, due to globalisation and increased mobility, patterns of intercultural coexistence are gradually emerging besides national cultures. We have to learn how to deal with different religious and cultural groups, since getting to know cultural groups that are different from us is not only an option today but also a necessity of the everyday, and possessing such knowledge is not an option either but also a duty. The centre of my research is multiculturalism and cultural diversity. My dissertation aspires to examine the role of cultural studies among teachers and Bible class teachers of Lutheran schools.

Horváth Balázs

MTA–ELTE Lendület Liturgiátörténeti Kutatócsoport

A latin miseorációk változatainak kutatása

Szinkron elemzés és perspektívái

A római rítusú latin mise ún. euchológiai vagy szakramentáriumi rétege, azaz a különböző könyörgések (mint a kollekta, szekréta, prefáció, posztkommunió, szuperpopulum) a legfontosabb és legősibb nem-biblikus szövegei a latin liturgiának, nagy részük a késő antikvitásban és a kora középkorban keletkezett. A XX. században jelentős tanulmányok, monográfiák és a korai források, elsősorban a legrégebbi gregorián és gelazián szakramentáriumok szövegkiadásai jelentek meg. Ezen munkák legjellemzőbb vonása a genetikus megközelítés volt, ti. a későbbi forrásokat a korai, de nehezen azonosítható kódexekből vezették le a szövegkritika hagyományos módszerei alapján.

A korai fennmaradt források helyett az euchológiai réteg kutatását a kései, érett és jól dokumentált formájában, azaz a XV–XV. századi nyomtatott egyházmegyes misszálék feldolgozásával folytatjuk. Ennek a forráscsoportnak számos előnye van:

a könyvek biztos identitással bírnak, központi és normatív források, és a példányok nagy száma miatt az esetleges veszteségek könnyen pótolhatóak. Ezeket a forrásokat alapul véve szinkron elemezhetjük a latin rítus minden egyházmegyének úzusát, azaz változatát. Az utóbbi néhány évben a korábban OTKA, jelenleg Lendület Liturgiátörténeti Kutatócsoport keretében több mint 180 misszálét dolgoztunk fel adatbázisunkban a középkori és korai újkori Európa szinte minden egyházmegyéjéből (usuarium.elte.hu). Előadásomban az eddigi eredményeinket, valamint a kutatás jövőbeni lehetséges irányait szeretném bemutatni.

Researching the Variation of the Euchological Layer in the Latin Mass A Synchronic Analysis and its Perspectives

The euchological or sacramental layer of the Latin Mass, i. e. the orations (Collect, Secret, Preface, Postcommunion, Oratio super populum) are the most important and ancient non-Biblical texts of the Latin Rite, much of them were composed in the Late Antiquity and Early Middle Ages. During the 20th century several significant studies, monographies and text editions of the earliest sources, especially the oldest Gregorian and Gelasians sacramentaries were published. The common characteristic feature of these editions is the genetic approach, i. e. the later sources were originated from

the few earliest, but ambiguously identifiable codices on the grounds the classical methods of textual criticism.

Instead of focusing the earliest surviving sources we would like to proceed the research with the analysis of the euchological layer at its late and mature stage in the 15–16th century based on printed diocesan Missals. These sources have several advantages: they are surely identifiable; have central origin and great impact; due to the great amount of copies the losses can be easily substituted. Based on these sources, we can make a synchronic analysis of every single liturgical Use of the Western ecclesiastical territory of which trustable sources have survived. During the past few years, MTA–ELTE Momentum Research Group of Liturgical History proceeded the temporal cycles of about 180 Missals from almost every European diocese in a database (usuarium.elte.hu). In my lecture I would like to present the results of our observations regarding the Mass orations and the possible future orientations.

Horváth Illés

Pécsi Tudományegyetem, Bölcsésztudományi Kar,
Középkor és Kora Újkori Doktori Program

Szent István és Szent Imre kultusza Luxemburgi Zsigmond hatalmi reprezentációjában

Szent István és Szent Imre középkori kultuszáról meglehetősen kevés forrásunk van. A szakirodalom leginkább a két szent király testének elevációja körüli eseményeket, valamint az Anjou-dinasztia hatalmi reprezentációja kapcsán vizsgálta tiszteletüket, ezáltal a Zsigmond-kor jelentősen elkerülte az eddigi kutatások figyelmét. Holott Luxemburgi Zsigmond koronázásától kezdve, éppen olyan kitüntetett figyelemmel fordult a két szent király kultusza felé, mint Szent László iránt. Uralkodása alatt, felismerve annak tényét, hogy István és Imre relikviái az elmúlt századok során elaprózódtak és elvesztek az országban található ereklyéket Fehérvárra szállította, és a két szent ereklyéi számára díszes relikviáriumokat készíttetett. 1390-től reprezentációját bárói és főpapjai elősegítették. Ezáltal megkezdődött a Szent Istvánnak tulajdonított egyházi intézmények felújítása, és átszervezése, valamint a szent királyokhoz köthető hagyományok revitalizációja. Ugyanakkor az ország bárói nagyszabú alapítási munkába kezdtek. Az általuk alapított egyházak számára számos búcsúengedélyt szereztek, így országszerte kisebb kegyhelyek is kialakultak. A két szent reprezentációja a képzőművészeti alkotásokat sem hagyta érintet-

lenül. Zsigmond felhasználva atyja, IV. Károly német-római császár hatalmi reprezentációjának mintáit és kedvelt művészeti témáit, Szent István, Szent Imre és Szent László alakja hamarosan párhuzamba került a három Napkeleti bölcs alakjával, és ennek következtében a Három Királyok imadásának művészeti megjelenítésében a magyar szent királyok vették át a háromkirályok szerepét. Jelen előadásomban e mozzanatokra kívánok rámutatni, melyek ismét lendületet adtak a két szent király kultuszának.

The cult of Saint Stephen and Saint Emery in light of Sigismund of Luxemburgs' representation

About the cult of Saint Stephen and Saint Emery we have only a few sources, therefore the secondary sources analysed what happened about the saints' bodies and also the power representation of the Anjou dynasty. Accordingly, the era of King Sigismund avoids the publishers' arrest, although the king cultivated the remembrance of Stephen I and Prince Emery such as King Leslie I from the Sigismund of Luxemburg's coronation. During his rule, because of the frittering away and the losing, Sigismund collected the relics of Stephen and Emery and carried them to Fehérvár and finally he made two stateful reliquaries for them. At the year of 1390 the kings' barons and prelates helped his representation. Hence the reconditioning and reorganisation of the Saint Stephen's ecclesiastical institutes has begun as well as the revitalisation of the Saint Kings' traditions. However the barons of the Kingdom also founded many churches. Ought to they promoted for their churches, minor shrines jelled throughout the country. The representation of the two saints ruled the fine arts. Due to the formulas of Emperor Charles' IV power representation King Sigismund drew a parallel between Stephen, Emery and Leslie and the three eastern sages. In consequence the Hungarian saint kings had been in receipt of the role of the wise men of the east in the art. In my current presentation I would like to show which aspects gave new impulse for the cult of the two saint kings.

Inhoff Mona Aicha

Károli Gáspár Református Egyetem, Hittudományi Doktori Iskola

Meddőség és teodicea

A párok mintegy 15-20%-a küzd meddőségi problémákkal Magyarországon, tehát minden ötödik pár szembesül azzal a ténnyel, hogy rendszeres

próbálkozás ellenére sem részesülnek gyermekáldásban. Így a meddőség egy aktuális probléma, amely sok kérdést támaszt teológusok, etikusok felé. Hogy tekinthetünk egy terméketlen párra? Isten büntetése-e a meddőség? Az átok része-e? A Szentírásban fellelhető meddőségi történeteket vizsgálva megállapíthatjuk, hogy nincs szó sem büntetésről, sem átokról. Nem látunk olyan vétket, amely közvetlenül megelőzné és így beárnyékolná a gyermektelenséget. A büntetésként való felfogás sokkal inkább a későbbi értelmezésekből, mintsem magukból a történetekből fakad. Candida Moss és Joel Baden rávilágítanak arra, hogy más ókori népek asszonyaival szemben az Ószövetség meddő asszonyainak imái nem tartalmazznak bűnvallást, amikor gyermekért imádkoznak. A meddőséget így vizsgálhatjuk a teodicea kérdésben. Miért engedi Isten, hogy gyermekre vágó pároknak ne legyen gyermekük? Miért nem részesülhetnek Isten áldásában? Feloldható-e a karácsonyi örömhír, az ígéret teljesülése és a meddő párok beteljesületlen reménykedése közti feszültség? Hol van a megszületett Isten Fia a gyermektelen párok életében?

Infertility and theodicy

15-20% of the couples in Hungary are struggling with infertility problems, so every fifth couple faces the fact, that in spite of regular attempts they are not blessed with a child. Hence barrenness is a relevant problem, that puts many questions to theologians. How can we see an infertily couple? Is barrenness a punishment of God? Is it a part of the curse? Looking at the barrenness stories in the Bible we can conclude, that it is far from a punishment of a curse. We cannot see any sin, that could directly precede and overshadow childlessness. The comprehension as a punishment comes much rather from latter interpretations, than from the stories themselves. Candida Moss and Joel Baden shine a light on the subject, that opposite to other women of the ancient people, the prayers of the women of the Old Testament do not contain any confession of sins, when they are praying for children. Thus we can examine barrenness in the question of the theodicy. Why does God let it happen for couples waiting for children to not have any? Why cannot they taste the blessing of God? Can the tension be resolved between the joyful tidings of Christmas, the fruition of promises and the unfulfilled hopes of the infertile couples? Where is the born Son of God in the lives of childless couples?

Jakab Péter

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar

**„Non fidete ai preti.” A IV. Jenő-korabeli Egyház
Paolo di Lello Petrone feljegyzéseiben**

IV. Jenő (1431-1447) pontifikátusa az egyháztörténetben egybeforrt a bázeli zsinat időszakával és a konciliarizmus jelenségével, amely a zsinati lelki hatalmát a mindenkori pápa fölé helyezte. Luxemburgi Zsigmonddal és a Magyar Királysággal való aktív kapcsolata ellenére IV. Jenőről mind a mai napig nem született átfogó munka magyar nyelven.

Az egyházfő uralkodását nemcsak a pápai primátus megőrzéséért vívott küzdelem és az oszmán expanzió elleni összefogás ügye jellemzik. A római klérussal és a 15. századi arisztokrata családokkal való viszonya nem egyszer konfliktusos volt, ennek lenyomataként a 15. századi narratív forrásokban nehéz természetű, indulatos emberként jelenik meg. II. Piusz pápa önéletírásában haragtartó Péter-utódként ábrázolja elődjét, akinek kifejezetten nehéz volt a bocsánatát elnyerni V. Félix ellenpápa támogatása okán.

Történelmi kutatásaim fókuszában olyan 15. századi itáliai visszaemlékezések, naplótöredékek állnak, amelyekre meglátásom szerint eddig kevés hangsúlyt fektetett a magyarországi kutatás. Az egyik ilyen forrás a Paolo di Lello Petrone neve alatt fennmaradt töredék, a Mesticanza. A szerző 1416 és 1429 között városi jegyzőként is dolgozott Rómában, életének néhány epizódja a viterbói fogsága idején, 1420-ban keletkezett Lamento tercináiból rekonstruálható.

A rivalizáló bárói családok közül Paolo di Lello Petrone az Orsinik bizalmi emberének számított. Feljegyzéseiben IV. Jenő az egyetlen legitim (és a Colonnák ellen jogosan háborút vívó) pápa. Kutatásomban megkísérlem feltárni, miért pont a folyamatosan hadakozó Giovanni Vitelleschi és a várnai csatában (1444) elesett Giuliano Cesarini bíborosok portréját, működését értékeli pozitívan a szerző (utóbbi Thuróczy János-féle krónikával is összevethető).

Bemutatom, hogyan írja le a 13-14. század fordulóján élt Ágoston-rendi remete, Tolentinói Miklós kanonizációját, s milyen történetírói hagyományok alapján ellenpontozza e „csodatévő szent” alakjával a Santa Maria in Ara Coeli befolyással, pénzzel üzérkedő papjait.

**“Do not trust in priests.” The Church under Pope Eugen IV in
Paolo di Lello Petrone’s Mesticanza**

My paper is a short contribution to a special source called Mesticanza, written by Paolo di Lello Petrone (documentated as notary in Rome between 1416 and 1429). While narrative sources (e.g. The Commentaries of pope Pius II) describe Eugen IV (1431-1447) as cruel and vindictive pope, from Petrone’s point of view, Eugen and his cardinals do highly efficient work to stabilize the Patrimonium Petri. In the Mesticanza, cardinal Giovanni Vitelleschi is not a warrior, but a crusader against the ‘dangerous’ Colonna family. Petrone’s appreciation on cardinal Giuliano Cesarini (killed in the battle of Varna in 1444) is an important counterpoint of the Chronicle of the Hungarians: in János Thuróczy’s work, Cesarini has a more villain character.

Paolo di Lello Petrone is also an admiror of the Nicolaus of Tolento’s canonization process in 1446 ordered by Eugen IV. I connect the contrast between miracles and personality of the Augustinian friar (died in 1306) with the priests of the Church of Santa Maria in Ara Coeli. Petrone’s opinion is crushing about the priests of this church, because the unscrupulous clergymen take advantage of their position, so we should not trust in them.

On the other hand, Petrone had had connection to the Orsini, therefore he is deeply biased against them, and maybe he did not recognize how difficult the political network was in Rome in the streets and towers used by hostile families in the first decades of the 15th Century.

Jonica Xénia

Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Római Katolikus Teológia Kar,
Vallás, kultúra, társadalom Doktori Iskola

„Szüleim, testvéreim ilyenek, imádkozzék érettük!”

Adalékok a 20. századi erdélyi gyermekmissziók tartásához

A 20. századi Erdély katolikus vallási életéről nem lehet úgy beszélni, hogy a népmissziókról ne esne szó, hisz a század elejétől a kommunista hatalomátvételig aligha van olyan plébánia, ahol egyházmegyés vagy ferences, esetleg jezsuita, szalvatoriánus vagy lazarista papok ne fordultak volna meg a „Mentsd meg lelkedet!” jelszó érdekében. Az erdélyi népmissziók virágkora a két világháború közötti időszakra tehető, amikor is különösen a ferences szerzetesek több száz alkalommal tartottak lélekmentő napokat. Az „Erdélyi

Papi Missio Egyesület” magába foglalt minden olyan egyházmegyes és szerzetesközösséghez tartozó papot, akik önként vállalták a vizsontagságokkal teli missziós alkalmak vezetését, azok minél eredményesebb megtartását. A 8-10-12 napot magukba foglaló alkalmak lényege a hit és erkölcs alapjainak a megismertetése, szerencsésebb esetben az újra felelevenítése, a gyakorlati keresztény élet meghonosítása, a hívek vissza/rávezetése a szentségekhez való gyakori(bb) járuláshoz.

A népmissziós alkalmak fő vezérfonala – bármennyire is meglepő – nem a szentmise volt, hanem a gyóntatás, valamint a csoportoktatások. Ez utóbbiak keretében külön foglalkozás volt a gyermekekkel, mégpedig a következő három ok miatt: 1.) magukért a gyerekekért, akiknek legyen bármennyire is kiváló a hitoktatójuk, „joguk van a lelki felfrissülésre”, 2.) a szülőkért, akik már többen behódoltak a szocialista elveknek, azonban részt véve a gyermek missziókon annyira meghatódnak a hallottakon, hogy elvégzik szentgyónásukat, 3.) a papi hivatásokért, hiszen a népmissziók jó alkalmak a jövőbeli papi utánpótlás toborzására.

Az alábbiakban a gyermekmisszió alapelveiről, a beszédek szerkezeti és tartalmi felépítéséről, és az alkalomhoz kapcsolódó ünnepegekről adunk ízelítőt a két világháború közötti erdélyi népmisszió történetének eddig feltárt forrásai alapján.

„My parents and sibling are as such, pray for them!”

Additions to the child missions in 20th century Transylvania

We cannot discuss the religious life inside of 20th century Transylvania without mentioning the missions that took place here. From the beginning of the century, up until the communist rule, there were barely any parishes where diocesan, Franciscan, Jesuit, Salvatorian or Lazarist priests haven't visited to „Save your soul!” The zenith of the Transylvanian missions was in the interwar period, when mainly the Franciscan monks organized soul-saving days on hundreds of occasions. The priests and monks who voluntarily organized and lead these missions were grouped under the „Erdélyi Papi Missio Egyesület”. These occasions were 8-10-12 days long, their main purpose being the familiarization of people with the basics of faith and morality or, in more fortunate cases, the renewal of this knowledge, also for the community to frequent the sacraments more.

The most important event of these missions surprisingly wasn't the Holy Mass, but the confessions and the group lessons. There were different lessons for children because of three reasons: 1. for children, since they have

the „right to be spiritually reinvigorated” no matter how good their religion teacher is, 2. for the parents, who even though have been oppressed by socialist idealism, are deeply touched by these missions for children, and make a confession, 3. for the priests, since such kind of missions are a perfect way to recruit future priests.

In the following work I'll be presenting the foundations of missions for children, the structure and contents of the speeches and the celebrations organized for such occasions, based on the processed sources created during the Transylvanian missions from the interwar period.

Juhos Gergely, Fr. Benjamin O.F.M.

Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola

Mit mondhat az állatokról a teológia?

Napjaink ökológiai krízisének idején az ember és a természet viszonya az egyike azoknak a kérdéseknek, amelyek az embereket leginkább foglalkoztatják. Az állatokkal – mint a biológiai értelemben vett legközelebbi rokonainkkal – való viszony különösen érdekes lehet számunkra. Az elmúlt évtizedekben különböző állatvédő és állatjogi mozgalmak születtek meg, amelyek jellemzően az ember és az állatok közötti hasonlóságot hangsúlyozzák, és azt, hogy az embernek új módon kell viszonyulnia a többi állatfajhoz („non-human animals”). Az evolúcióbiológiai és humánológiai kutatások eredményeként is elmosódni látszik az emberek és az állatok közötti éles határvonal. Mindezzel párhuzamosan a bibliai teremtésfelfogással szemben megfogalmazódott a kritika, hogy az ember kitüntetett szerepének hangsúlyozása nem tartható, és hogy az hozzájárult a természet kizsákmányolásának gyakorlatához. A természet rombolásának gyakorlatát látva ugyanakkor a Katolikus Egyház tanításában is egyre nagyobb hangsúllyal jelennek meg a teremtés védelmével kapcsolatos kérdések. Az elmúlt években kisebb szeminárium munkák keretében már többször foglalkoztam ezzel a témával. A legfontosabb tanítóhivatali referencia Ferenc pápa *Laudato si'* kezdetű enciklikája volt számomra (különösképpen is a 11., 33., 66., 89., 92., 115., 145. és 233. pontok). Mostani előadásomban azt szeretném megvizsgálni, hogy az állatokkal, illetve az emberek és állatok viszonyával kapcsolatos új kérdésekre a teológia milyen válaszokat tud adni, illetve hogy a teológia milyen új szempontokat, impulzusokat nyújthat az állatvédő mozgalmak és a természettudományos kutatás számára.

What can theology say about animals?

In the current ecological crisis the human-nature relationship is one of the issues that people are most interested in. Our relationship with animals, as our closest relatives in the biological sense, is particularly interesting. In recent decades various animal protection and animal rights movements have been founded that typically emphasize the similarity between humans and animals and the need for humans to take a new approach to other “non-human animals”. Evolutionary biological and human ethological researches also resulted that the clear line between humans and animals seems to be problematic. Simultaneously, the Biblical conception of creation has been criticized for emphasizing the privileged role of humans and for contributing to the practice of plundering the nature. At the same time, seeing the practice of environmental destroying, also in the teaching of the Catholic Church the issues of the protection of creation became increasingly important. In recent years I have already had some small projects related to this topic during my theological studies. My most important reference was the encyclical letter *Laudato si'* of pope Francis (especially LS 11, 33, 66, 89, 92, 115, 145 and 233). In my presentation, I would like to examine what theology can answer to new questions about animals and human-animal relationship, and what new aspects and impulses can be given by theology to animal protection movements and scientific researches.

Kállai Benedek

Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Ökumené Doktori Iskola

Egy külföldi tanulmányút

Előadásom tárgya a néhai erdélyi református püspök, Vásárhelyi János, teológiai gondolkodásának kialakulása, letisztulása. Az előadásban a fiatal Vásárhelyi János teológiai fejlődéséről beszélek, tehát a néhai püspök azon életrésztéről fókuszálok, amikor, Kolozsvárt hátrahagyva külföldi egyetemeket látogatta meg továbbtanulás céljából.

Vásárhelyi János 1910-11 között Kolozsvárt segédlelkész, majd innen kerül Besztercére, ahol huzamosabb ideig, 1911-1918-ig végez lelkészi szolgálatot. Viszont a besztercei lelkészségét megelőzte egy több hónapos intervallum, amikor feleségével külföldi tanulmányútra indult, ami egyben a nászútjuk is volt. Utazásuk során Berlin, Jéna, Bazel, illetve Genf városát ke-

resték fel. A tanulmányi út azonban nem csak a teológiatudomány elméleti ismereteinek bővítésére összpontosult, hanem a lelkészi szolgálat gyakorlati oldalára néző tapasztalatszerzést is figyelem előtt tartotta. Így a fent említett városoknak nem csak az egyetemeit, hanem a gyülekezeteit is felkeresték és az azokban folyó szolgálatokat, munkát is megfigyelték, sőt az adott városok társadalmi folyamatait is elemezte. Így már nem csak teológiai gondolkodásának alakulásáról, csiszolódásáról, hanem a világról, társadalomról, szellemi, illetve politikai irányzatokról alkotott véleményéről is beszélünk.

Vásárhelyi változó világban élt akár a teológiai, akár a politikai gondolkodást nézzük, valamint a társadalom átrendeződését. Tanulmányútja egy fontos adaléka annak, hogy az Ige teológiája, hogyan jutott el Erdélybe. Illetve az is, hogy a gyakorlati teológiát, a szolgálatot miként élénkítették meg a nyugati áramlatok begyűrzései. Továbbá ez által értjük meg miként alakult ki Vásárhelyi szociális és társadalmi kérdésekre néző véleménye.

Az előadásomban tehát ismertetem a tanulmányút helyszíneit, azokat a teológusokat, személyeket, illetve műveket, akik hatottak Vásárhelyi Jánosra. Végül pedig összegzem, hogy a tanulmányi út milyen hatással volt Vásárhelyi gondolkodására.

A study tour abroad

The topic of my presentation is Vásárhelyi János , the late bishop of the Transylvanian Reformed Church, the evolvement of his theological way of thinking. In the presentation I talk about the theological evolvement of the young Vásárhelyi János, so I focus on the period of his life when leaving Kolozsvár he is visiting a list of abroad universities to study.

Vásárhelyi János was a pastor in Kolozsvár between 1910-1911, from here he arrives in Beszterce, where he works for a longer time, from 1911 to 1918. Before his serve in Beszterce, for a couple of months, he went abroad for a study tour with his wife, it was also their honeymoon. During their travel they visited Berlin, Jena, Basel and Geneva. the study tour wasn't just about expanding his theoretic knowledge in theology science, but he also put a focus on practical experiences. They visited not only the univerities in the mentiones cities, but the congregation, analizing the pastors serve and the social life in the city.

So we talk about his theological thinking, his thoughts about society, life, and politics. Vásárhelyi lived in the word of changes, in theological , political and social life. His study tour made the base to the arrival of a new reformed theology to Transylvania. The influences from the west brought

new perception in practical theology and serving. Knowing all this, we can understand Vásárhelyi's opinion in social questions.

In my presentation, I describe the places of his study tour, the theologysts, people, literature which influenced Vásárhelyi János. In the end I summarize, how the way of thinking of Vásárhelyi János changes during his study tour.

Kántor Viola

Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Római Katolikus Teológia Kar,
Vallás, kultúra, társadalom Doktori Iskola

Az idők jelei, mint az egyházi gyakorlat fejlesztésének orientatív mércéje

VI. Pál *Ecclesiam suam* kezdetű enciklikájában kiemeli a Szent XXIII. János pápa által annyira szeretett *aggiornamento* szót, felhívva a figyelmet arra, hogy mekkora veszély rejlik abban, ha engedjük, hogy elhatalmasodjon bennünk az a hit, hogy a tökéletes egyház elsősorban a régi szokásokhoz való merev ragaszkodással valósítható meg. (ES 50) A II. Vatikáni Zsinat az *aggiornamento* szellemében az idők jeleit hangsúlyozta és tette azt az egyházi gyakorlat fejlesztésének orientatív mércéjévé, hiszen az egyház a ma emberét akkor tudja megszólítani, ha megismeri életkörüzetét, gondjait, félelmeit és ezeket az evangélium fényénél tudja értelmezni. Az idők jeleire figyelő egyház így egy emberközeli egyházzá alakul.

De melyek ma az idők jelei? Melyek azok a valóságok, amelyek meghatározzák egy adott helyi egyház társadalmi kontextusát? A gyorsan változó világban az egyház feladata kutatni és megérteni az idők jeleit, folyamatosan felülvizsgálva az Örömhír továbbadásának módját annak érdekében, hogy a közölt igazságok valóban közelebb vezessék az embert a szerető Istenhez. (EG 41) A hívő ember hivallása a jövőre irányul és egyfajta reményről tesz tanúságot, általuk és velük az „egyház Isten teremtő és gyógyító szeretetének eszközévé kíván lenni a világban” (Csiszár Klára). A helyi egyházak feladata tehát keresni azt az utat, melyen az isteni szeretet „újra és újra »testet« ölt” (Csiszár Klára) a mindennapok legsötétebb helyzeteiben is.

A helyi egyházaknak tehát figyelniük kell az idők jeleire, igyekezniük kell megérteni azokat ahhoz, hogy időszerűen átadhassák a krisztusi Örömhírt. Ez a munka az egyház megújulásához vezet. Előadásomban szeretném egy helyi egyház útkeresését bemutatni. A Nagybecskereki Egyházmegye első egyházmegyei zsinatának meghirdetésével kettős célt fogalmazott meg: egyrészt sze-

retné megismerni az idők jeleit, a helyi társadalom kihívásait, valamint szeretné ezek fényében az egyházi gyakorlatot megújítani. Az útkeresésben a hívek véleménye és javaslatai döntő jelentőséggel bírnak. Ezeket figyelembe véve kíván az egyházmegye egy olyan úton elindulni, amelyen a valódi dialógusoknak köszönhetően egyre több ember fogja Isten szeretetét megtapasztalni és az egyházban azt mondani, hogy „Jó nekünk itt!” (Lk 9,33)

The signs of the times as an indicative benchmark for the development of Church practice

Pope Paul VI underlines in the *Ecclesiam suam* encyclical the beloved *aggiornamento* word, often used by Saint John XXIII, highlighting the risk of assuming that a perfect Church can be achieved primarily by rigid adherence to old customs. (ES 50) The Second Vatican Council promoted the signs of the times in the spirit of *aggiornamento* making it as an indicative benchmark for the development of Church practice. The Church can address the people of today if it gets to know their environment, their feelings and fears and interprets them according to the Gospel. A Church recognising the signs of the times becomes a Church close to people.

What are the signs of the times nowadays? What are the realities that determine the social context of a local church? In a rapidly changing world it is the task of the Church searching for and understanding the signs of the times. This could be achieved by continually reviewing the way in which the Gospel is passed on, so that the revealed truth truly may lead someone to the loving God. (EG 41) The creed of the believer is forward-looking and shows hope. Together with these believers „the Church wants to be a tool in God’s creative and healing love in the world” (Klara Csiszar). So the task of the local churches is to find the way in which divine love „incarnates again and again” (Klara Csiszar) even in the darkest situations of everyday life.

Thus local churches must pay heed to the signs of the times and seek to understand them so that they may pass the Gospel of Jesus Christ. This work leads to the renewal of the Church. Hereby I would like to present the path searching for a local church. The Diocese of Zrenjanin by proclaiming the first diocesan council highlighted a dual purpose: on one hand learning about the signs of the times and about the challenges of local society and, in the light of these, renewing church practice. The opinions and suggestions of the parishioners are crucial in finding the right direction. The diocese wants to embark on a path where, through genuine dialogue, more and more people will experience God’s love and say „It is good for us to be here”! (Luke 9:33)

Keppinger Boglárka

Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Kánonjogi Posztgraduális Intézet

A facultas, azaz a felhatalmazás, mint a bíborosok kiváltságainak terminus technicus az első és második kodifikáció, és az azóta kiadott jegyzék szövegében

Előadásomban a facultas kifejezés használatának egy speciális esetét vizsgálom, mivel az 1917-es kódex a bíborosok kiváltságait a 239. kánonban facultasnak nevezve sorolta fel 24 pontban. Az 1983-ban kiadott új kódex ezt a kánont nem tartalmazza, sőt egyáltalán nem használja a kiváltság kifejezést a bíborosokkal kapcsolatban, hanem jogairól és kötelességeikről beszél. Mint felhatalmazás, csak az egész világra kiterjedő gyóntatási felhatalmazásuk szerepel benne. 1999-ben az Államtitkárság Jegyzékben szabályozta újra a bíborosok kiváltságait és felhatalmazásait, 13 pontban sorolva fel azokat. Ezt az új jogszabályt mutatom be előadásomban.

The authority as facultas is a terminology of cardinals privileges in the first and second codification and later published Register

The presentation focus on a special usage of facultas term in the Register 1999. In the 239th canon of Code 1917 the cardinal privileges are used equivalent to facultas term, detailed in 24 points. The referred canon is missing from Code 1983, more ever the privileges phrase is not used according to cardinals. They use rights and duties phrase instead of it. The authority expression linked only to authorization of the world wide confession. In Register 1999 the Secretariat of State regulated the privileges and authorities, listed as 13 points.

Kisnémet Fülöp OSB

Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola

„Az egyház az eucharisztia által él”

Az eucharisztikus egyháztan irányába mutató mozzanatok
a II. Vatikáni Zsinaton

„Az egyház az eucharisztia által él” – Henri de Lubac francia jezsuita teológus munkásságának e fontos pillére a II. Vatikáni Zsinat munkájára és

dokumentumaira is hatást gyakorolt, amely elképzelést az eucharisztikus egyháztan kifejezéssel szokás illetni. Egy olyan ekkleziológiáról van szó, amelynek gondolata már az I. Vatikáni Zsinaton is felmerült, azonban az akkori politikai és társadalmi kontextus nem tette lehetővé annak tudatosabb kifejtését. A 19. század végén még egy hierarchikus egyházkép volt döntően érvényben, a barokk kor és a neoskolasztikus teológia hatásainak köszönhetően, amelynek elsőbbsége számos teológiai gondolkodó számára tarthatatlanná vált a 20. század elejére: a liturgikus mozgalommal kezdődően és a ressourcement jegyében egy egyháztani reflexió is kibontakozott. XII. Piusz pápa alatt egy olyan bibliai kép került előtérbe – az egyház, mint Krisztus misztikus teste – amely később a zsinati dokumentumokban bővebb kifejtést kapott (lásd LG 7). Továbbá a zsinati ekkleziológiára kimutatható hatást gyakorolt Nyikolaj Afanaszjev orosz emigráns teológus, aki az ortodox teológiában megalkotta az eucharisztikus egyháztan fogalmát. Ennek lényege, hogy valójában az eucharisztia által lesz az egyház, amelyet egy konkrét eucharisztikus gyülekezet prezentál. Éppen ezért egyfajta teljesség realizálódik minden egyes helyi egyházban, amelynek vezetője a püspök, aki egyben az eucharisztia legfőbb celebránsa. Előadásomban annak bemutatására törekszem, hogy ezek az egyháztani aspektusok hogyan jutottak szóhoz a zsinati folyamatban, sőt hogyan váltak az egyház önfelfogásának tengelyévé. Az eucharisztianak az a hangsúlya, mint forrás és csúc (LG 11, PO 5, SC 10), vagy ami által él és növekszik az egyház (LG 26), illetve a püspök kiemelt szerepe az eucharisztianak (LG 28, SC 41–42) mind olyan önértelmezési horizontokat nyitnak meg, amelyeken egy eucharisztikus egyháztan körvonalai rajzolódhatnak ki. A vázolt törekvések az ökumenikus párbeszéd szempontjából is nagy jelentőségűek, amely perspektíva így kívánatos a 2020-as Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus előkészületében és munkájában.

„The Eucharist makes the Church”

Phases toward the eucharistic ecclesiology on the Second Vatican Council

„The Eucharist makes the Church” – this main pillar of the work of the French jesuit theologian, Henri de Lubac, had an effect on the work and documents of the Second Vatican Council, and this conception is known as the eucharistic ecclesiology. This approach of the Church had arisen also on the First Vatican Council, but the political and social context of those days did not allow the more conscious expounding of the idea. In the end of the

19th century – thanks to the impact of the Baroque and the Neoscholastic era – a more hierarchical view of the Church was primarily in operation. But for many theologians the importance of this view became untenable to the beginning of the 20th century: from the liturgical movement onwards in the spirit of ressourcement the reflection of ecclesiology has commenced. Under Pope Pius XII the biblical view of the church as the mystical body of Christ came to the fore and later it had been explained in the documents of the council (see LG 7). Furthermore the Russian emigrant theologian, Nikolai Afanasiev had demonstrable influence on the ecclesiology of the council, who created the concept of eucharistic ecclesiology in the orthodox theology. The essence of the matter is that the Eucharist – presented by a concrete eucharistic congregation – makes the Church. Therefore some kind of fullness is realised in every local eucharistic community which is governed by the bishop who is also presides at the Eucharist. In my presentation I make an effort to demonstrate how these aspects of ecclesiology effected the process of the council, moreover how they became the main point of the self-understanding of the Church. The emphasis of the Eucharist as fount and apex (LG 11, PO 5, SC 10), and by which the Church continually lives and grows (LG 26) or the main role of the bishop in the Eucharist (LG 28, SC 41–42) are opening such horizons for self-interpretation, in which the contour of the eucharistic ecclesiology is taking form. The ambitions outlined are significant also in the ecumenical dialogue, what perspective is desirable for the preparation and work of the International Eucharistic Congress in 2020.

Kiss András

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem, Zsidó Vallástudományi Doktori Iskola

Egy unortodox ortodox rabbi, aki szerette Jézust
Eliyah Soloveitchik Jézus-értelmezése

A zsidóság 19. századi emancipációja ugyan részben – és főként jogi szempontból – megszüntette a zsidóság kirekesztettségét az európai társadalomból, de két tekintetben is fenyegetést jelentett a zsidó identitás számára. Egyrészt keresztény oldalról veszélyt jelentett a zsidók áttérítésére irányuló misszió, amely ráadásul a kényszerítetés helyett ekkor már barátságos arcot öltött, a másrészt viszont sok zsidó önérdéktől vezérelve választotta a kitérést. Számos keresztény és zsidó gondolkodó is kettős feladatot tűzött

ki maga elé: elfogadtatni egyrészt a zsidóságot a keresztény társadalommal, másrészt a keresztény társadalmat zsidósággal. Alkalmas kapcsolódási pontként szolgált erre a názáreti Jézus személye, aki egyszerre volt zsidó és valami nem-zsidó forrása, így mindkét oldalon előtérbe került Jézus zsidó voltának hangsúlyozása. Ennek során a két tábor képviselői arra törekedtek, hogy a saját hagyományukat állítsák be felsőbbrendűnek. Aki ezt fordítva csinálta, azaz relativizálva teret engedett a másik hit érvényességének, annak súlyos kritikákkal és elutasítással kellett szembenéznie. Így járt például Eliyahu Zvi Soloveitchik (Élie Soloweyczyk) ortodox rabbi és talmudista, aki bizonyítani, hogy a zsidóság és a kereszténység lényegében ugyanaz, egyik sem felsőbbrendű a másiknál. Ezzel kapcsolatban két könyvet is írt héberül Kol koré (Kiáltó szó) címmel, utalva a Jesája 40:3-at idéző Lukács 3:4-re. Az egyik műben Maimonidész tizenhárom hitelvét elemezve jut erre a következtetésre, a másik pedig az első héber nyelvű talmudi kommentár a szinoptikus evangéliumokhoz. Toleráns hozzáállásával Soloveitchik elszigeteltségre és feledésre ítélte magát a zsidóságon belül, sőt, zsidó részről felmerült az a gyanú is, hogy Soloveitchik a keresztény missziót segítette elő. Ugyanakkor keresztények is ritkán foglalkoznak vele, szakirodalom is nagyon kevés található róla (az viszont főleg zsidó tudósoktól), az evangéliumkommentárja pedig csupán 2019-ben jelent meg először angolul Shaul Magid gondozásában. Előadásomban azt szeretném bemutatni, hogy kontextusában nézve mennyiben volt egyszerre tradicionális és újszerű az „elfeledett Soloveitchik” viszonya a názáreti Jézushoz és a kereszténységhez.

An unorthodox orthodox rabbi who loved Jesus Eliyahu Soloveitchik's image of Jesus

Although the 19th century emancipation of Jewry partially, and mainly from a legal aspect, eliminated the Jews' exclusion from European society, it posed threat to Jewish identity from two aspects. On the one hand the danger came from the Christian side in the form of mission aimed at the Jews' conversion, which already took on a friendly face instead of the former forced conversion. On the other hand, many Jews chose conversion guided by their self-interest. In this context, many Christian and Jewish thinkers set a double goal for themselves: to have Jewry accepted by the Christian society and vice versa. The person of Jesus of Nazareth was a suitable point of connection for this, who was Jewish and the source of something non-Jewish at the same time; thus, both sides started to emphasize Jesus' Jewishness. In the course of this, the thinkers of both camps strove to represent their

respective traditions as superior. Those who did it the otherwise, i.e. allowed room for the validity of the opposite faith, had to face serious criticism and rejection. For example, this was the fate of the orthodox rabbi and Talmudist Eliyahu Zvi Soloveitchik (Élie Soloweyczk), who was on a totally different position, and tried to prove that Judaism and Christianity are essentially the same and neither of them is superior to the other. He wrote two books on this topic in Hebrew with the title *Kol kore* (Voice calling), referring to Isaiah 40:3 and Luke 3:4. In the first book, he comes to the above conclusion by analysing the Maimonides' thirteen principles of faith, and the second is the first Hebrew-language commentary to the synoptic Gospels. With his tolerant attitude, Soloveitchik sentenced himself to oblivion in Jewry, and even the suspicion arose on the Jewish side that Soloveitchik promoted Christian mission. At the same time, he is largely neglected by Christians as well and literature on him is scarce (although mainly from Jewish scholars). The English translation of his commentary to the Gospels appeared only in 2019, edited by Shaul Magid. In my talk, I would like to present that, seen in its context, how the relationship of the "forgotten Soloveitchik" to Jesus of Nazareth and Christianity was traditional and novel at the same time.

Kovács István

Pécsi Tudományegyetem, Interdiszciplináris Doktori Iskola

„Capitulum Orodensis ecclesie...”

Az aradi hiteleshelyi oklevélkiadás első évszázada, az első félszáz kiadvány tükrében

A magyarországi hiteleshelyek szerepe az Árpád-kor utolsó időszakában jelentősen megváltozott, ettől kezdve – nem függetlenül a királyi oklevelek számának növekedésétől – a hiteleshelyi bizonyítási eljárások módszerei – a korábban szokásban lévő istenítéletekhez képest – finomodtak, valamint írásbeli kiadvánnyal egészültek ki. Az előadás adta kereteken belül elsősorban arra teszek kísérletet, hogy bemutassam az aradi káptalan oklevélkiadói munkásságának első nyomait. Ennek keretében vizsgálat alá vonom az első aradi kiadványokat, az azok által tárgyalt ügyek, illetve a hiteleshelyi munka formai kereteinek szempontjain (ügyfajták, hitelesítési mód, szerkesztési gyakorlatok) keresztül. Az oklevélkészítés folyamata – természetéből adódóan – több szakaszra bontható, melyek során számos klerikus részvételére volt szükség. Egyfelől az uralkodó parancsára (mandatum) vagy egy orszá-

gos méltóság kérésére a káptalan kiküldte tanúbizonyságaként (testimonium) egyik bizalmas emberét (specialem clericum chori/ discretum iuvenem), hogy a parancsot/kérést vivő királyi (homo regius) vagy nádori (homo palatinalis) etc. emberrel közösen teljesítse a levélben foglalt feladatot. A megbízás elvégeztével a két (vagy több) kiküldött visszatért a hiteleshely székhelyére, majd a káptalan oklevelet állított ki a beálló jogcselekményről, amelyet a királyi/nádori megbízott kézbesített megbízója számára. Az Árpád-kor utolsó évtizedeiben, valamint „Anjouk évszázadának” első felében a kiküldött személy lehetett a préposton kívül bármely kanonok, így a lektor, a kántor, esetleg a dékán, vagy éppen egy, a káptalan kórusához tartozó ún. karpap is. A következőkben ismertetem egyfelől a kiadványt előkészítő személyek összegyűjtésében (káptalani kiküldöttek és az oklevél kiállítók köre) elért eredményeimet. Másrészt pedig összehasonlítom – a korábbi szakirodalmi feldolgozások tükrében – az aradi hiteleshelyi munkában szereplő kanonok szerepét más – elsősorban a térségben tevékenykedő – hiteleshelyek személyzetének sajátosságaival.

„Capitulum Orodienis ecclesie...”
**The “first century” of charters in light of the first
 fifty diploma in Arad**

Owing to the intensifying work of Kings’ chancellery the role of Hungarian loca credibiliales changed in the late Arpadian era. At this point the ordeals have been cancelled, the method of probation has evolved. and finally, written proof has appeared. The main aim of my presentation is to discover the first signs of literacy at Arad. Through examining affairs discussed in diploma and formal methods of loca credibiliales – such as kinds of cases, way of authentication and editorial practices –, I analyse the first charters of Arad. Owing to the nature of issuing diploma, high numbers of clerics were needed in the course of the process. Firstly, the provostry sent its evidence (testimonium), in other words, one of them was sent with the man of the king or the Palatine (homo regius/palatinalis) who carried the order of the sender. Upon completing with the mandate they returned to the headquarter of the place of authentication and the chapel engrossed a warrant which the man of the king carried to the ruler. In the last decades of Arpadian era and the first half of the “century of Anjou” the provostry could send anybody except the provost in the role of testimonium, including the lector, the cantor, the dean or any other canon, even a priest from their choir. During my presentation, I will also introduce my findings on people working at the provostry

especially the editorial members, as well as the similarities between Arad and other places of authentication nearby such as Csanád or Várad.

Kovácsné Smatarla Ibolya

Selye János Egyetem Református Teológiai Kar Doktori Iskola

Az ezer éves tan – Egy „nagyon csekély intellektuális készséggel rendelkező” teológus öröksége

Az eszkatológiai tételek tárgyalása óhatatlanul is óvatosságra inti a kutatót. Különösen, ha egy olyan megosztó témát boncolgat, ami a mai napig alapvetően ossza meg a keresztyén egyházak eszkatológiai gondolkodását, sőt még az egyes egyházakon belüli teológusok véleményét is. Jézus Krisztus visszajövele, a parúszia körülményei, várható ideje és az előtte és utána létrejövő különleges eseményekről a Biblia elég szűkszavúan ír. A kiliazmus -vagyis Krisztus ezeréves földi uralmának eszméje Hierapoliszi Papiasz nevéhez köthető, akinek műve -a tudatos elhallgattatás következtében- a kor legnehezebben rekonstruálható írott anyaga. Az egyetlen fennmaradt műve, az Úr mondásainak magyarázata is csupán töredékekben maradt fenn egyes óegyházi íróknál. Papiasz tizenhárom fragmátumát sorra véve nem csak a millenalizmus hanem egyéb sok „érdekes és mesészerű elképzelést is megtudhatunk pl. az áruló Iskáriótes Júdás sorsáról is. Ugyanakkor mégis csak megkíséreljük a töredék-kockákat helyre rakva feltérképezni Hierapoliszi Papiasz örökségét és ezzel bemutatni a millenalizmus tan születését. A Jel 20:1-6 értelmezési módja alapján azt kell látnunk, hogy alapvetően kétféle exegetikai hagyomány feszül egymásnak az ad litteram értelmező apokaliptikus gondolkodás, valamint a betű szerinti magyarázattól idegenkedő allegorizáló szemléletmód. Tény azonban, hogy Papiasz öröksége megosztó volt már saját korában is, és az is maradt. Schleiermacher például – a szinoptikus kérdést megoldandóan – úgy vélekedett, hogy Papiasz műve valamiféle híd lehet a Logion Quelle irányába, amelyen nem az evangéliumok által ismert Jézusi beszédeket érti, hanem egy különálló, önálló gyűjteményt. Ireneus elkötelezett híve Papiasznak, mint ahogyan számos óegyházi teológus is. Augustinus eszkatológiájában kezdetben találkozhatunk millenalista elképzelésekkel, de később egyértelműen a kiliazmus ellen tesz bizonyosságot. Bár megosztó, bár hiányos, bár rejtélyes Hierapoliszi Papiasz öröksége, de semmiféleképpen nem söpörhető le nyom nélkül a teológia asztaláról.

The thousand-year-old lore – the heritage of „very low intellectual skills” theologian

Discussion of eschatological theorems inevitably warns the researcher to exercise caution. Especially if you are dealing with a divisive topic that still fundamentally divides the eschatological thinking of Christian churches, and even the opinions of theologians within the same churches. The Bible speaks in rather succinct terms about the return of Jesus Christ, the circumstances and expected times of parusia, and the special events that precede and follow. The kiliasm, or the idea of Christ’s millennial domination of the earth, is associated with the name of Hierapolis Papias, whose work, by deliberate silence, is the most difficult to reconstruct written material of the age. His only surviving work, the explanation of the Lord’s sayings, has survived only in fragments with some Old Church writers. Not only about millennialism, but also many „interesting and fabulous ideas”, such as those of the traitorous Iscariot Judas, can be found in the thirteen fragments of Papias. Although, we are trying to map the fragments of Hierapolis Papias by placing the cubes of fragments in place and thereby presenting the birth of the doctrine of millennialism. In the interpretation of Revelation 20: 1-6, we must see that there are essentially two exegetical traditions: the ad litteram interpretive apocalyptic thinking and the allegorical attitude that is averse to literal explanation. In fact, Papias’ legacy was divisive in his own time, and it has remained so. For example, Schleiermacher, in order to solve the synoptic question, believed that Papias’ work might be a bridge to the Logion Quelle, in which he does not mean the gospels of Jesus, but a separate, independent collection. Ireneus is committed to Papias, as were many Old Church theologians. At first, in Augustine’s eschatology, we may meet millennialist ideas, but later, he explicitly testifies against kilism. Although the heritage of the Hierapolis Papias is divisive, incomplete and mysterious, there is no way be swept off from the table of the theology without a trace.

Körösvölgyi Zoltán

Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, Doktori Iskola

Új médiumok napjaink vallásos művészetében

A digitalizáció széleskörű elterjedésével a kommunikáció világa alapvető változásokon megy át. E változás a vallás és a művészet területén, a kettő

találkozásánál is érzékelhető: a fényművészeti alkotásoktól, videó-szárnyasoltároktól, digitális ikonoktól és újmédiás installációktól kezdve a vallási tárgyú honlapokig, zenei videókig, operáig és missziológiai célú kommunikációs csatornáig terjedően – a távolság médiumainak az okostelefon-applikációkban, igény szerinti (on-demand) istentisztelet-szolgáltató platformokon és digitális rózsafüzérekben történő tárgyasulásaiban vagy szolgáltatásaiban történő kiteljesedéseiről nem is beszélve.

E sajátos határterület vizsgálata a nemzetközi művészeti kurátori gyakorlatok mellett az elméleti tudományos diskurzusban is megjelent – köztük a művészetelmélet, médiaelmélet, filozófia és teológiai esztétika területén meghatározó szerzők munkáiban (pl. Boris Groys, Peter Weibel, David Morgan).

Napjaink spirituális tapasztaláshoz köthető művészeti gyakorlatait a designkultúra-tudomány diszciplínája oldaláról vizsgáló doktori kutatásomhoz, valamint az új médiumok és a kortárs szakrális művészet kapcsolatát vizsgáló ÚNKP-kutatásomhoz kapcsolódva a Fialat Kutatók és Doktoranduszok X. Nemzetközi Jubileumi Teológuskonferenciájára tervezett előadásomban e területnek a különböző vallásgyakorlási formákhoz kapcsolódását szándékozom áttekinteni és bemutatni, annak nemzetközi és hazai, történelmi egyházakat és új vallási mozgalmakat érintő megjelenéseiben.

New Media in Religious Art Today

Communication undergoes fundamental changes as a result of the extensive spreading of digitalisation. This change can be experienced in religion and art, as well as at their meeting points: from light art, video winged altarpieces, digital icons and new media installations to religious websites, music videos, operas and missiology-focused digital communication channels—not speaking of the evolving objectification and services of telemedia in forms of smartphone applications, on-demand faith-based content providing platforms or digital rosaries.

The research of this specific borderland appears in international art curatorial practices as well as in the corresponding theoretical discourse—including significant scholars of art theory, media theory, philosophy and theological aesthetics (e.g. Boris Groys, Peter Weibel and David Morgan).

In connection to my doctoral research focused on artistic practices related to the spiritual experience, examined from the discipline of design culture studies, as well as in relation to my research of new media and contemporary sacred art, supported by the New National Excellence Program, in my lecture proposed to deliver at the 10th Jubilee Conference

of Junior Theologians and Doctoral Students, I wish to provide an overview and analysis of this field in its relations to different forms of religious practices, in international and local aspects, in its connections to established religions and new religious movements.

Ládiné Szabó Tünde Julianna

Eszterházy Károly Egyetem, Neveléstudományi Doktori Iskola

A tankocka használata a fejlesztések során

Az információs és kommunikációs technológiák használata ma már elengedhetetlen és egyre nagyobb szerepet tölt be a gyógypedagógia területén is.

A fejlesztő munka során nagy segítségünkre lehet a különböző IKT alkalmazások használata.

Több ilyen alkalmazás létezik, ezekről sajnos csak keveset tudunk. Így van ez a LearningApps - internetes oktatási segédeszköz esetében is, mely oktatási segédanyagok készítésére alkalmas webes felület. Interaktív és multimédiás oktatási segédanyagokat, „Tankockákat” állíthatunk elő és változtathatunk meg az online platform segítségével.

Célom, hogy az Önök körében is ismertté tegyem e hasznos alkalmazást.

I. A LearningApps bemutatása – Használata a gyógypedagógiai fejlesztések során

<https://learningapps.org/>

1.1 A LearningApps fejlesztői, elérhetősége – kapcsolat a német kollégákkal, magyarországi fejlesztői munkálatok, a Tankockakör magyarországi tevékenysége.

A felület magyar nyelvre fordítása, terjesztése. Céljaink, törekvéseink, tevékenységeink, elért eredményeink.

1.2. A tankockázás legfontosabb ismeretei

A tankockák létrehozása, tárolása, nyilvánosságra hozása, alkalmazása.

1.3 - LearningApps társoldala – A kockalapok. hu bemutatása

www.kockalapok.hu/

1.4 TankocKApocs - Innovatív pedagógusok facebook csoportja

Számos gyógypedagógus kolléga tagja az általunk létrehozott TankocKApocs Facebook csoportnak, akik sok információval, hasznos ötletekkel segítik a fejlesztő munkát.

1.5 Miért hasznos a LearningApps használata a gyógypedagógiában?

1.6 Kinek és milyen formában ajánlott az oktatási segédeszköz használata?

Hogyan segíthetjük a kiemelt figyelmet igénylő gyermeket, tanulót a tankockázás során?

1.7 Tankocka a Komplex Alapprogramban

Tankockagyűjtemény gyógypedagógusok számára.

II. Vélemények a tankockáról – gyógypedagógusok tollából

Use of tankocka in improvements

The use of information and communication technologies are now essential and increasingly important in the field of special needs education.

The use of different ICT applications can be of great help in our development work.

There are many such applications, unfortunately we know very little about them. This is also the case with LearningApps, an online learning tool, which is a web interface for creating educational resources. We can create and modify interactive and multimedia educational resources called "Tankocka, using the online platform.

My goal is to make this useful application known to you.

I. Introduction to LearningApps - Use in Special Educational Development

<https://learningapps.org/>

1.1 Developers of LearningApps, availability - contact with German colleagues, development work in Hungary, TankockaKör's activity in Hungary.

Translating and distributing the interface into Hungarian. Our goals, aspirations, activities, achievements.

1.2. Basic knowledge of Tankocka

Creating, storing, publishing, applying Tankocka.

1.3 - LearningApps Partner Page - Introducing kockalapok.hu

www.kockalapok.hu/

1.4 TankocKApocs - facebook group of innovative educators

Many special education colleagues are members of the TankocKApocs Facebook group we have created, and they help with the development work with lots of information and useful ideas.

1.5 Why Use LearningApps in Special Education?

1.6 Who is recommended to use the educational aid and in what form?

How can we help a child or student who needs special attention during Tankocka?

1.7 Tankocka in the Complex Basic Program

Tankocka collection for special needs teachers.

II. Opinions about the Tankocka - from special educators

Lengyelfi Emőke

Babes - Bolyai Tudományegyetem, Ökumené Doktori Iskola

Identitásváltás, hűség és idegenség Rút könyvében

Nyilvánvaló a tény, hogy már a bibliai időkben végigvonul a manapság is problémát jelentő vándorlás és idegenség témaköre. A Pentateuchus bizonyos törvényei felszólalnak a peremre szorultak – jövevény, özvegy, árva – kiszolgáltatott helyzete érdekében. Ellenben ha egészében szemléljük az ókori izraelita egyénhez kapcsolódó elbeszéléseket, világossá válik, hogy nemcsak az idegenek szeretete és elfogadása, hanem a külföldiektől való elzárkózás parancsa is helyet kap.

Az értekezés során főként a következő kérdésekre keressük a választ: milyen építő avagy destruktív tapasztalatokat nyújt idegenben élni? Mit rejt magában a szociális szférán kívül esni, kitaszítottnak, peremre szorultnak lenni? Hogyan valósulhat meg az integráció két etnikum között?

A fentiek fényében jelen dolgozat arra hivatott, hogy Rút könyvét az idegenség és a másság perspektívájából megvizsgálja. Ennek következtében mutatjuk be elsősorban a könyv általános ismertetőjegyeit nem feledve irányelvünket. Az értekezés során következő részében a témát konkrétan az idegen létállapot fényében vizsgáljuk, fokozatosan haladva a novella főszereplőjének külföldiként való bemutatásáig, valamint a zsidók környező népek iránti viszonyulásának tanulmányozásáig. Fontosnak tartjuk górcső alá venni azokat a héber kifejezéseket, amelyek a dolgozat nézőpontjából relevánsak, valamint igényt tartunk az ezek közötti lehetséges összefüggések kimutatására. A dolgozat végén záró akkordként Isten történetbeli rendeltetését vesszük szemügyre a Rút-novella narrációjának és teológiai üzenetének aspektusából.

A novella átlátható története, teológiai üzenetének gazdagsága, valamint a kérdéskör vizsgálata során azt igyekszünk tehát megalapozni, illetve azt feltételezzük, hogy Isten számára egyik teremtménye sem idegen a szó héber és Rút könyve szerinti értelmezésében, hanem éppen ellenkezőleg: minden ember személyes hittörténettel és ezzel együtt személyre szabott feladatkörrel rendelkezik.

Identity change, loyalty and otherness in the Book of Ruth

The Book of Ruth, despite of its shortness, its everlasting message and universal approach is reflected in a very complex and divergent way. If we

take into consideration the book's genesis, the narrative's pedagogical aim or the motifs appearing in the book, we either realize that every thesis could be correct or each of them could have some imperfections as well.

In this thesis I aim to point out the overwhelming presence of dichotomy and antagonism: strangeness-chosenness, Jewish-Moabite, man-woman, rich-poor, married-widow, life-death, fleeing-accepting, joy-sadness. These opposites can be found in the short story of Ruth, however it does not turn into an elegiac story despite the social marginalization and vicissitudes.

In the Book of Ruth the 'foreign woman', 'wife', 'widow', 'poor' and 'outcast' concepts become a link between two different ethnic groups: the foreign one turns into a 'relative' as if she had been one of them forever. One of the biggest values of the Book of Ruth is that it talks about the 'foreign one' as a positive character without any negative connotation, the Moabite woman, regardless the fact that she is a poor widow without children, is saved by her reliance on God.

The Book of Ruth elaborates on the fact that she, the Moabite, gives up on her affiliations (nation, belief) and opens a door: fitting into a religious community makes room for legal opportunities as well. In some interpretations, this narrative means to be an answer to the question of integrating foreign people into the Jewish community and also to the problem of mixed marriages. Nonetheless, the story may strengthen the reader in the faith that belonging to the people of God is not based on origins but personal faith and fidelity. In the Book of Ruth there is a biblical universality that gets emphasized showing that the unusual but committed 'foreign' person is also able to reveal God's identity and be enlightened.

Lévai Ádám

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kar

**Portrék az emberszerető Fiúistenről:
Alexandriai Kelemen és az apologéták színes logosztana**

A keresztény logosztan János-evangéliumát megelőzően hosszas előtörténetre tekint vissza. A tavalyi, nyíregyházi konferencián ezt az eszmetörténetet kíséreltem meg bemutatni. Idén a logosztan második századi továbbértelmezését járom körül.

A Logosz fogalmával Szent Jusztinosz és Alexandriai Kelemen olyan kérdésekre tudott választ adni, melyek a terjedő közösség szempontjából hús-

bavágóak voltak: a vallás újszerűségére, egyúttal ősiségére, a többi vallási hagyomány szerepére, a kozmosz természetére, az igaz erkölcsiségre, az ember ontológiai hangoltságára és életcéljára.

A keresztény logosztan nem olyan kozmológiai spekuláció, mint a gnosztikusoké, hanem Isten üdvrendjével és mindig Jézus Krisztussal kapcsolatos. A Logosz, mint a *lectio divina* vezérmotívuma, az erkölcsös élet és az Isten utánzásának feltétele, kiemelten fontos eleme a keresztény gondolkodásnak. Tételmondatként elmondható, hogy a logosztan a keresztény teológia alfája és ómegája, melynek köszönhetően a kereszténység a felforgató tényezők ellenére is megélhette az első egyetemes zsinatot. A niceai hitvallás (325) a Fiú öröktől fogva való születésére vonatkozó dogmája nyomokban már kiolvasható ezeknél a szerzőknél, a téves tanítások cáfolata pedig jelentőségét tekintve nem lebecsülhető tényező.

A kereszténység a „logikus” vallás, mert azt vallja, hogy az Isten Értelme testesült meg, és Ő tanítja az értelmes létezőket felemelkedni, és hasonlóvá válni Önmagához. A Logosz a világ teremtése óta terelgeti nyáját, beszél a világhoz, és élő hangszerei által zengi a dicséretét Atyjának, az eredet nélküli ősforrásnak.

Szent Jusztinosz és Alexandriai Kelemen teológiai víziójának gerince a kozmológiát, a kinyilatkoztatás-tant, a megváltástant egységbe foglaló logosztan. Habár a niceai hitvallást megelőző terminológia még kevésbé kiforrott, minden jel arra mutat, hogy a második század sokszínű világában a keresztények ennek az ősi, hérakleitoszi fogalomnak a segítségével tudtak valóban vonzó tanrendszert megfogalmazni.

The colourful Logos theology of Church Fathers in the second century

Christian teaching of the Logos runs back over a long period of time before the composition of the Gospel of John. Last year in Nyíregyháza I attempted to submit my previous exploration about this topic. This year I am planning to take a look at the interpretations of the second century, and to present the ideas of St. Justin martyr and Clement of Alexandria.

By the concept of Logos these Church Fathers could response such questions which were essential concerning the spread of the community: the novelty of the faith meanwhile its antiquity, the role of other religious traditions, the nature of the cosmos, the true morality, the ontological tuning of humanity, and the life goal of everyone.

Christian concept of the Logos was not a cosmological speculation like the thinking of gnostics, but closely connected to the salvation history of the Lord, everytime tied to the person of Jesus Christ. The Logos is the guiding line of lectio divina, and the stipulation of the ethical life. Beside this mimicking God is an extremely important part of christian spirituality. Our basic argument is that the concept of Logos is the alpha and omega of christian thinking. Through this idea was it possible to survive until the First Council of Nicaea despite the heresies which were surrounding the orthodox faith. The tenet of the generation of the Son surprisingly can be read out of the writings of these authors. Furthermore the apology of the erroneous teaching should not be underestimated.

Christianity is the „logical” religion, because it professes that the mind of God incarnated, and He is who teaches the rational beings to ascend, and to become similar to Him. The Logos shepherds its flock, he speaks to the world, and by its living instruments he praises the almighty God, the source of everything.

St. Justin and Clement of Alexandria formulate their theological vision by the help of the logos concept. This idea unifies the field of cosmology, soteriology, revelation-theory. Although the pre-nicene terms are embryonic, it is likely that in the colourful world of the second century the christians could express a very attractive form of their belief by this primordial word.

Ljubanic Áám
Gál Ferenc Főiskola

Az Interkommunió körüli viták főbb teológiai kérdései és megoldási javaslatok a 21. században

A 2020-as Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszusra készülve a teológusok sokasága hitünk forrásával és csúcsával foglalkozik. A nagy ünnepre készülve viszont egy kis szomorúság is előnt minket, katolikusokat, hiszen Krisztusban hívő testvéreink egy része, akik a protestantizmus során elszakadtak egyházunktól nem járulhatnak szentáldozáshoz. Az Egyházi Törvénykönyv kánonjai (844. kánon §1,4,5), a mai napig is érvényben vannak és halálvesztély, vagy „más súlyos szükség” esetén kívül nem engedi meg az interkommuniót. A kánon alapját szolgálják azok a mély teológiai eltérések is (szentmise jellege, valóóság jelenlét, egyházi rend) amelyek több száz évesek, és amelyekben nehezen tudunk közös nevezőre jutni elszakadt testvéreinkkel. A nagy kérdés az az, hogy vajon

létrejöhet-e a közös áldozás? Látnak-e erre a teológusok reális objektív lehetőséget a jelenlegi ökumenikus szintéren? Az eucharisztia válhat-e az egység eszközévé, vagy még mindig csak jelként ragyog előttünk? Változtak-e mára azok a konkrét kérdések és ellentétek, amelyek előttünk állnak és megakadályozzák az interkommuniót a 21. ik században?

Munkám során a Német Katolikus Egyház állapotát veszem alapul, ahol az utóbbi 4-5 évben éles nézeteltérések közepette került előtérbe az interkommunió kérdése. Többek között az interkommunió bevezetését pártoló püspökök (Heiner Koch, Felix Genn stb.) véleményeit fogom megismertetni, de természetesen nem marad el a közös áldozás tiltóinak szempontjainak ismertetése sem (Rainer Woelki püspök, Raymond Burke és Athanasius Schneider bíborosok). Kutatásom során megvizsgálom az elmúlt években (főként 2015-2019) megjelent interkommunióval kapcsolatos véleményeket (Szentszék, Pápai és Püspöki nyilatkozatok), alapul szolgálnak munkámhoz a Katolikus dogmatika alapvető munkái is (G. L. Müller, Gál Ferenc, T. Schneider, S. Antal), illetve a Német püspöki konferencia interkommunió tervezete.

Debates and major theological issues in intercommunion and their suggestions for solutions in the 21st century

In the preparation for the International Eucharistic Congress of 2020 the multitude of theologians deals with the source and peak of our faith. In preparation for the great holiday there is a little sadness for us, Catholics, as well, since some of our faithful brothers who believe in Christ have been separated from our Church during Protestantism and they cannot contribute to Holy Communion. The canons of the Church Code (844. canon §1,4,5) are still valid to this day and if there is no risk of death, or any case of "other heavy needs" they do not allow intercommunion. The deep theological differences (Nature of Holy Mass, real presence, Church order) which are hundreds of years old, and in which we find it difficult to find common ground with our separated brothers and sisters also serve as a basis of the canon. The big question is whether a common intercommunion can be created. Do theologians see a realistic objective opportunity for this in the current ecumenical field? Can a Eucharist become a means of unity, or is it just still shining in front of us as a sign? Have those specific questions and contradictions changed until today, which are in front of us and prevent the intercommunion in 21st century?

In my work, it will be the status of the German Catholic Church that serves as a basis, where in the last 4-5 years, amidst sharp disagreements

the issue of intercommunion came to the forefront. Among other things, I will introduce the viewpoint of bishops who support the implementations of intercommunion (Heiner Koch, Felix Genn etc.) but of course, the description of the aspects of common sacrifice prohibitors (Rainer Woelki bishops, Raymond Burke, Athanasius Schneider cardinals) will not be missed out either. In my research, I am examining the related opinions on intercommunion (Holy see, papal and episcopal statements) published in the past few years (especially 2015-2019), but the works of the Catholic dogmatic also serve as the fundamentals of my work (G. L. Müller, Gál Ferenc, T. Schneider, S. Antal), and the German episcopal conference intercommunion blueprint as well.

Lőrincz Mónika

Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola

Református kollégiumok vallási hagyományai

Doktori kutatásom témája a református egyházi oktatás hagyományainak, újrászerveződésének vizsgálata a rendszerváltástól napjainkig, különös tekintettel a Tiszántúli Egyházkerületre. A magyar kultúra története 1990-től napjainkig kulturális és oktatási szempontból meghatározó az egyházak életében.

Kutatásaim alapján összegyűjtöttem azokat a szokásokat, melyek meghatározóak a református kollégiumok mindennapjaiban. Kiemelt figyelmet fordítottam a Debreceni Református Kollégium tradícióira, mivel ez az intézmény szünet nélkül fennáll évszázadok óta és működik napjainkban is. Ezen hagyományok nagyobb része vallási kötődésű, ezek fennmaradását, változásait esetenként megszűnését követtem nyomon és vizsgáltam meg hazánk református intézményeiben. Az előadás célja a kérdőíves, interjú és levéltárban folytatott vizsgálatok összegzése, illetve néhány kiemelt fontosabb eredmény bemutatása.

Kérdőíves kutatásaim kiterjedtek több felekezetre, igyekeztem feltérképezni a hazai felekezeti oktatás hagyományait. Célom volt meglátni, van-e jelentős különbség a felekezetek oktatásban megjelenő hagyományai között. A kutatás eredménye alapján tett összegzéseim is bemutatásra kerülnek.

Megismerhetjük a nevezetes református kollégiumok (Sárospatak, Debrecen, Pápa, Ráday), tradícióit: szupplikáció, legáció, kántus, reggeli áhitatok, önképzőkörök, cserkészlet, diáklapok, egyenruhák, stb.

Religious traditions of Reformed colleges

The subject of my doctoral research is the examination of the traditions and reorganization of the reformed church education from the regime change to the present day, with special regard to the Trans-Tisza region Church District. The history of culture in Hungary from 1990 up to now is decisive in the life of the churches in cultural and educational terms.

Based on my research, I have collected the habits that are decisive in the everyday life of Reformed colleges. I have paid special attention to the traditions of the Debrecen Reformed College, as this institution has existed for centuries and is still operating today. Most of these traditions are religiously linked, and their survival and changes were occasionally monitored and examined in the Reformed institutions of Hungary. The purpose of the lecture is to summarize the questionnaire, interview and archive surveys and to present some of the most important results.

My questionnaire research covered several denominations, and I tried to explore the traditions of denominational education in Hungary. My goal was to see if there was a significant difference between denominational traditions in education. My summaries based on the results of the research are also presented.

We get to know the traditions of the famous Reformed Colleges (Sárospatak, Debrecen, Pápa, Ráday): supplication, legation, choir, morning devotions, self-education, scouting, student newspapers, uniforms, etc ..

Eubomír Švorca

Comenius University in Bratislava, Roman Catholic Faculty of Theology

Overview of theological meaning of the God's image in the teaching of Joseph Ratzinger

There are many theologians who have looked at Imago Dei from different perspectives. Whether from a functional, substantive or relational. The hypothesis of the author is that Ratzinger chooses a relational aspect in particular. In Ratzinger's theological thinking, the man as God's creation is called to reveal the sense of its existence in relation to its Creator.

Without the relationship with God, he cannot find the sense of life. The author is going to analyse various texts and statements related to the topic

of *Imago Dei*, especially those from Joseph Ratzinger, the Tradition, the Holy Scriptures and the documents of the Magisterium. One of the central questions will be how important the meaning of Ratzinger's teachings about the God's image and the associated responsibility are. Ratzinger presumably bases his views on the opinions of the Fathers who have brought a new perspective into this topic, claiming the contents of *Imago Dei* in the New Testament correspond to the contents of *Imago Dei* in the Old Testament. This is because the God's image in the Old Testament is not as concrete as in the New Testament. The Old Testament examines *Imago Dei* in the first line, or, in some places, *Imitatio Dei*. The image of man as "*Imago Dei*" that originates in the Old Testament is further developed and fulfilled in "*Imago Christi*". Only Christ is taught to be the "God's image", men are not images, but *ad imaginem*, in the image, similar to the image. They are becoming the God's image when they enter into the companion with Christ. The created man is so to say a Christ's draft or the other way round – Christ is the basic idea of the Creator and from this basic idea He creates mankind.

The central point is, apparently, Bonaventuras notion of God's image, as Ratzinger himself admits that understanding of Bonaventura's thinking has considerably influenced his educational path. Although many Neo-Scholastic theologians referred to Thomas Aquinas in the first line, Ratzinger has discovered many new aspects in Bonaventuras understanding of the revelation and the historical theology. Influenced by Augustine, Ratzinger sees God's image in mankind as "we-reality" as described by Augustine in his Trinitarian teachings. Ratzinger also emphasizes Augustine's idea of a man being *capax Dei* thanks to *Imago Dei*.

The aim of the author is also to examine the influence of other Fathers. In his dissertation thesis Ratzinger refers to Tertullian's teachings about the God's image shown with the subject of the body. During the analysis, it is also necessary to take the explicit connection between the God's image and the Christology into account, as in the New Testament the God's image points at the Christ. He considers Adam's typology to be the very basis of Paulus' teachings. According to Ratzinger, a man can only be understood through the recognition of God. The significance of God's image by Ratzinger will be examined from four different perspectives: the Christological, Creator-theological, Eschatological and Ethical.

The benefit of the presented work would be, in particular, in offering Joseph Ratzinger's perspectives on the above topics, based on his scientific work, published books, encyclicals, speeches, general audiences, and documents he worked on as a Prefect of the Congregation for the Doctrine

of the Faith. As Ratzinger is a contemporary author, his work has not yet been fully explored. Individual sources will be subject to theological analysis in order to find the opinions and Schools that have influenced Ratzinger's theological thinking. The author has chosen an inductive-deductive method. It is based on the general characteristics of Imago Dei and looks for individual examples in Ratzinger's theology. It is further based on the overall knowledge of the subject and attempts to formulate the principles and methods used in Ratzinger's theology of the God's image. The author of the article will also present a short comparison of other important contemporary theologians, especially K. Rahner and W. Kasper, with Joseph Ratzinger's views on the teachings of the God's image.

Lugosi-Szabó Gergely
Pécsi Tudományegyetem

A vallási közösségek társadalmi beágyazottsága Magyarországon az 1980-as évektől napjainkig

A vallási közösségek társadalmi pozíciója időről-időre viták középpontjában áll. Kérdés, hogy vajon objektíven kimutatható-e ezen társadalmi pozíció. A másik fontos kérdés, hogy a vallási közösségek vajon mekkora tömegbázissal rendelkeznek az elmúlt időszakban és ma Magyarországon. Előadásomban arra teszek kísérletet, hogy a rendelkezésre álló szociológiai és a statisztikai adatok alapján a vallási közösségek társadalmi beágyazottságát bemutassam. Meg kell jegyezmem, hogy előadásomban a Magyar Katolikus Egyház társadalmi beágyazottsága erős fókuszot kap. Ennek oka, hogy a Magyar Katolikus Egyház hazánkban a legnagyobb létszámmal rendelkező vallási közösség, és mint ilyen meghatározó szerepet tölt be a vallási közösségek között.

Maguk az adatok az 1980-as évektől napjainkig meglehetősen heterogén képet mutatnak. Míg a 80-as években elsősorban szociológiai kutatások foglalkoztak a témával, addig a 90-es években már láthatunk statisztikai adatokat is. A teljes lakosságra történő felmérés azonban csak 2001 és a 2011 évi népszámláláskor valósult meg. Ezenkívül, természetesen a vallási közösségek is rendelkeznek adatokkal.

Az így rendelkezésre álló adatok alapján a vallási közösségek társadalmi beágyazottságát az alábbi szempontok szerint vizsgáltam:

- a Katolikus Egyházhoz tartozók csoportja,

- más vallási közösségekhez tartozók csoportja,
- egyik vallási közösséghez sem tartozók csoportja,
- választ nem adók csoportja,
- ismeretlen választ adók csoportja.

Az öt vizsgált szempontot külön-külön fogom áttekinteni, mert véleményem szerint ezzel pontosabb képet kaphatunk a vallási közösségek helyzetéről.

A téma ugyanakkor komplex és bonyolult, ráadásul érzékeny területet is érint, mégis fontosnak tartom, hiszen a különböző adatok és a vizsgált szempontok alapján képet kaphatunk a vallási közösségek valós társadalmi pozíciójáról.

Social embeddedness of religious communities in Hungary from the 1980s to the present

From time to time, the social position of religious communities is at the center of debate. The question is whether this social position can be objectively demonstrated. The other important issue is that the religious communities wondering what multitude have had in the past and today in Hungary. In my presentation that I try to availability sociology and the basis of statistical data on the social embeddedness of religious communities to introduce. I have to note that the social embeddedness of the Hungarian Catholic Church is a strong focus in this showt get. The reason for this is that the Hungarian Catholic Church is the largest religious community in Hungary and as such has a decisive role among religious communities.

The data itself shows a rather heterogeneous picture from the 1980s to the present. While in the 1980s sociological research focused on the subject, in the 90s we can see statistical data. The total population survey into but only realized in 2001 and the 2011 census. In addition, of course, religious communities also have data.

Based on the data available, I examined the social embeddedness of religious communities according to the following criteria:

- members of the Catholic Church,
- members of other religious communities,
- a group of members of no religious community,
- non-responders,
- group of unknown answers.

I will review the five aspects examined separately, as I believe that this will provide a more accurate picture of the situation of religious communities.

At the same time, the topic is complex, and in addition sensitive, but I think it is important, as it is possible to get a picture of the true social position of religious communities based on the various data and aspects examined.

Magony-Biró Kata

Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsész-és Társadalomtudományi Kar, Történelemtudományi Doktori Iskola

Rezurrekcionisták a nevelés, a hivatásébresztés és a papképzés szolgálatában a 19. század második felében

Doktori disszertációm témája a lengyel Bogdan Jański által alapított szerzeteskongregáció (a Feltámadás Kongregációja), vagyis a rezurrekcionista rend bolgár unitus lakosság körében végzett apostolkodása a 19. század második felében.

Előadásomban a rezurrekcionisták nevelő, a hivatásébresztő és a papképző tevékenységét szeretném bemutatni, melyet a 19. század második felében folytattak. Kutatásaim alapját a rend római és krakkói levéltári forrásai képezik: az előjárók jelentései, intézményi közlemények, évkönyvek, nevelési dokumentumok és a korabeli sajtó ismertetései. Érdemes tudomást szereznünk a rend fáradozásairól, hiszen a bolgárok és ruszinok lakta területeken oktatási-nevelési tevékenységük nagyban hozzájárult a helyi unitus értelmiség és a papi utánpótlás kineveléséhez, ahol gondot fordítottak a tanulók keleti liturgikus hagyománya megőrzésére. Papképző és szerzetesnevelő képzési intézményeik számos kiváló papot és testvért adtak az Egyháznak. Előadásomban Várnára, Lemberg-re és Rómára fókuszálva szeretném a lengyel szerzetesrend apostoli tevékenységét bemutatni. Az 1860-as bolgár uniós mozgalmat követően 1863-ban Várnában a rezurrekcionisták unitus internátust, majd szemináriumot hoztak létre és a környező településeken iskolákat nyitottak. 1866-ban a rezurrekcionisták nyitották meg újra Rómában a Pápai Lengyel Kollégiumot, hogy a szuverenitását elveszített ország kispapjainak végre legyen egy szellemi-lelki központja az Örök Városban. A Papiesskie Kolegium Polskie 1866-tól 1938-ig a rend vezetése alatt állt megannyi hű szolgát adva a lengyel egyháznak. 1881-ben a kongregáció Lemberg városában unitus internátust nyitott a ruszin ifjúság képzésére és az unitus papi utánpótlás kinevelésére.

Resurrectionists in the Service of Education, Vocation Call and Priesthood Training in the Second Half of the 19th Century

The topic of my dissertation is the apostolate of the Resurrectionists (the Congregation of the Resurrection) - that was founded by the Polish Bogdan Jański - among the Bulgarian Uniates in the second half of the 19th Century.

In my lecture I would like to present the Resurrectionists' educating, vocation calling, and priesthood training activities in the second half of the 19th Century. My research is based on various sources of the archives of the congregation in Krakow and Rome: reports of the superiors, institutional announcements, annals, educational documents and releases of the contemporary press. It is worth getting to know the efforts of the Congregation as in the areas inhabited by Bulgarians and Ruthenians, their educational activities have greatly contributed to the development of local Uniate intelligentsia and priesthood succession, where care has been taken to preserve students' eastern liturgical tradition. Their priesthood and monastic training institutions have given the Church many excellent priests and brothers. In my lecture focusing on Varna, Lemberg and Rome I would like to give an insight into the Polish congregation's apostolic activity. Following the Bulgarian Uniate movement of 1860, the Resurrectionists established a Uniate boarding school in 1863 in Varna, followed by a seminary, and opened schools in the surrounding settlements. In 1866 the Resurrectionists reopened the Pontifical Polish College, so that the seminarians of the country that had lost their sovereignty could finally have an intellectual - spiritual center in the Eternal City. The Papieskie Kolegium Polskie was under the congregation's leadership between 1866-1939 and gave many faithful servants to the Polish Church. In 1881 the congregation opened a Uniate boarding school in Lemberg to train the Ruthenian youth and to educate the new generation of Uniate clericals.

dr. Magyar Balázs Dávid

Debreceni Református Hittudományi Egyetem

Parázna voltam a „kálvinista Rómában”

A házasságtörés megítélése Debrecen Városi Magisztrátus Jegyzőkönyveiben 1547–1620. Megjegyzések a magyar Kálvin-recepció margójára

Kálvin János a korai hitújítás gyakorlati felismeréseire építve markáns reformokat vezetett be pl. a házastársi kapcsolatok létrejöttét és felbontását,

valamint a gyermeknevelést, családfenntartást és a nemi vétkeket-bűnök megítélését illetően, melyek kijavítását nemcsak az egyház, hanem a világi kormányzat feladatának is tekintette. Nem véletlen, hogy fellépésének köszönhetően a Kistanács és a helyi egyházfegyelmi bíróság, a Konzisztórium együttműködése új és hatékony szövetségre lépett, amely a genfi családok mindennapi életében is érezte hatását.

Kálvin és kollégái a Konzisztórium testületében ülnekösködve házassági és családi ügyek százai kapcsán alkalmazták az új gyakorlati felismeréseket. Emellett, Kálvin prédikációnak, valamint bibliamagyarázatainak és egyéb teológiai értekezéseinek gazdag tárházában is fontosnak tartotta kibontani értékes teológiai és etikai meglátásait. Kálvin meggyőződése szerint, ha a nemi erkölcsre ható vétkek és bűnök (házasságtörés, paráználkodás, homoszexualitás) büntetlenül maradnak, akkor „minden bűnt felmentünk a törvényes büntetés alól. Ekkor azután minden hitszegésnek, méregkeverésnek, gyilkosságnak és lopásnak is tág kaput nyitunk (Komm. Jn 8,11)”. A reformátor szerint bizonyára ezért ragaszkodott hozzá Pál apostol, hogy a házasságtörés mellett, a paráználkodásért is súlyos büntetés járjon, hiszen mindkettő bemocskolja (a házassági) szövetség rendjét. Így a felette nagy botránkozások miatt, igen hasznos volna, ha a paráznákat végleg kiűznék a városból, nehogy a rossz termés megrontsa a jót. Tény, Kálvin úgy vélte, nagyobb veszélyt és botránkozást okoz a bűn következményének elmaradása vagy elleplezése, mint a nyilvános és példálózó büntetés alkalmazása, ezért – némely nemi bűncselekmény esetében – az általános prevenció jegyében elkerülhetetlennek mutatkozik szigorú büntetések alkalmazása. Ám ezek ellenére, Kálvin lelkipásztorként nagyon is tisztában volt Isten kegyelmének mindeneket megújító erejével...

Kétségtelen ugyan, hogy Kálvin tanításainak magyarországi recepciója megannyi történeti, jogi és társadalmi kérdést vet fel, a korabeli legfontosabb irodalmi emlékeket (pl. Méliusz Juhász Péter: *Debrecen-Egervölgyi Hitvallás* 1562 és *Articuli Maiores* 1567; *Geleji Kánonok* 1649; Szilágyi Tarpai András: *Libellus repudii et divortii Christiani* 1667) vizsgálva, mégis látható, a genfi reformátor tanításai alapvetően befolyásolták a hazai református teológia eljegyzésre, házasságkötésre és válásra vonatkozó iránymutatásait. Ám megfigyelhető az is, hogy a korai hazai reformáció képviselői kerülték a Kálvinnal kapcsolatos pontos utalásokat, hiszen leginkább a *Szentírásra* hivatkoztak. Mindazonáltal, a genfi gyakorlathoz hasonlóan, Debrecen városában is ismerték és gyakorolták a kegyelem és megbocsátás gyakorlatát. Ugyanis a *Debrecen Városi Magisztrátus Jegyzőkönyvei* arról tanúskodnak, hogy a hűtlenséget a hűséges pár rendszerint megbocsátotta, mellyel kiszabadította házastársát a város büntetőjogának következményei alól, mondván „*Nem kívánom*

én a bűnös ember halálát” (Ez 33,11). Mindezek ellenére, súlyos parázñaság (szodómia, prostitúció) vagy éppen gyermekgyilkosság esetén megfigyelhető volt a halálbüntetés szankciójának alkalmazása is.

I was living as a fornicator in the “Calvinist Rome”

The Evaluation of the Crime of Adultery in the Registers of the Magistracy of Debrecen. Remarks concerning the Reception of John Calvin’s Thoughts in Hungary 1547–1620.

Building on a generation of Protestant reforms, John Calvin constructed a comprehensive new theology and law that made marital formation and dissolution, children’s nurture and welfare, family cohesion and support, and sexual sin and crime essential concerns for both church and state. He drew the Consistory and Council of Geneva into a creative new alliance to guide and govern the reformation of the intimate domestic sphere.

Calvin and his colleagues applied and adapted this new theology in hundreds of marriage and family cases that went before the Consistory each year. He set out his theological and ethical reforms in rich number of sermons, commentaries, and systematic writings. In spite of the several efforts of Consistory and Council of Geneva, there were numerous cases related to homosexuality, paedophilia, sexual assault, and bestiality, which made Calvin constantly anxious. He believed, if magistrates do not punish sexual crimes (e. g. adultery, fornication, sodomy), “a door will be thrown open for any kind of treachery, for poisoning, and murder, and robbery” and “Paul therefore denounces punishment not only on adulterers, but also on fornicators, for both depart from the holy institution of God”. So he admitted, it would be good to drive such public fornicators from the city to avoid such scandals and to keep them from abusing themselves by fornication. Therefore Calvin’s legal and theological advice was: there is a greater danger in not punishing the crime or hiding the punishment, than in a public and exemplary punishment, because of the goal of prevention. This is why Genevan Council applied death penalty so often. But Calvin was preaching from the Grace of God day after day...

However, Hungarian reception of Calvin’s thoughts on Christian marriage and family life raises several historical, judiciary, and social questions, still the examination of several works of Péter Méliusz Juhász (e. g. *Debrecen-Egervölgyi Confession* 1562, *Articuli Maiores* 1567), the famous *Geleji Regulations* (1649), and the work of András Szilágyi Tarpai, titled *Libellus repudii et divortii Christiani* (1667) shows that Calvin’s

heritage deeply influenced the Hungarian reformed marriage thoughts in consideration of engagement, marriage and divorce. Readers will find that reformers of “*Hungarian Reformed Church*” did not cite directly the theological and ethical legacy of Calvin concerning the questions of fornication and adultery. Finally, the practical examination of operation of the *Magistracy of Debrecen* reveals, in case of adultery sinners could experience the clemency of their spouses, who extricated them from the legal procedure with this merciful statement: “*I take no pleasure in the death of the wicked*” (Ez 33,11). Nevertheless, death sentence was promulgated in case of serious fornication/adultery mixed with sexual violence, infanticide, or prostitution.

Makaji Máté

Pécsi Tudományegyetem Műszaki és Informatikai Kar

Síkok és tágas csarnokok Térszemlélet Szent Ágoston Vallomásaiban

Mit adhat ma az építészet tudománya számára az ókori keresztény irodalom? Hogyan kódolódhat a térformálásban egy keresztény író gondolata? Kutatásomban irodalom és építészet között állok, ahogy kigyűjtöm és értelmezem Szent Ágoston Vallomásainak építészetre vonatkoztatható vagy építészeti felhangú filozofikus mondatait, kifejezéseit.

Korunk építészeti kultúrájának éppen úgy szüksége van világképre, vezérelvekre és morális értékekre, mint az antiknak, középkorinak vagy újkorinak. A Kr.e. I. században élt római Vitruvius írásai közel kétezer éven át szolgáltak az építészeti tervezés klasszikus szabályaiként, de a XVIII. századtól új alapok keresése kezdődött meg. Társadalmi átalakulások révén az építészeti gondolkodás alapjává már különböző ideológiák, izmusok, trendek váltak. Ebben a máig tartó keresésben válhat irányadóvá a keresztény gondolkodás, mely alakulásában Szent Ágoston meghatározó alak volt. Mivel az antik kor végén élt (az ókorból pedig kevés a ránk maradt építészeti írás), érdemes lehet írásait építészeti szempontból is tanulmányozni.

Kvalitatív és kvantitatív szövegelemzések útján arra juthatunk, hogy a Vallomásokban a leggyakoribb építészethez köthető kifejezés a hely. Ágoston azonban az esetek kis részében ír fizikai helyekről: sokszor lelkiállapotának, gondolatainak ad térbeli kiterjedést vagy pedig metafizikai térben tájékozódik. Ezen felül építészeti szempontból relevánsak lehetnek még

Ágoston teremtéssel, fényvel, látással és vizuális kultúrával kapcsolatos gondolatai, amikre mind találunk példát Vallomásaiban.

Érdemes lehet átgondolni, hogy általánosítható-e annak módja, ahogyan építészeti tartalmat kinyerünk olyan művekből, amelyek alapvetően nem építészetiek. Illetve az a kérdés is felmerülhet, hogy ezek a tartalmak hogyan ültethetők át építészeti gyakorlatunkba.

Fields and spacious halls

Space perception in the Confessions of St. Augustine

What can Early Christian literature give today for the science of architecture? How could thoughts of a Christian author be encoded in creating spaces? In my research I am standing between literature and architecture as I collect and interpret those sentences, expressions of Saint Augustine's Confessions which could be connected to architecture or have an architectural overtone.

Contemporary architecture needs world view, guiding principles and moral standards today just as it has earlier. Since the 1st century B.C. for over almost two thousand years the writings of Roman Vitruvius served as classical standards for architectural design, but from the 18th century the search for new foundations started. As a result of social transformations different isms, ideologies and trends became bases of architectural thinking. This search lasts until today and Christian mentality could become a marker. Christian mentality was also shaped by Saint Augustine. He lived at the end of classical antiquity - the age we have very few writings of architecture left from. Therefore His writings are worth exploring from an architectural point of view.

By using qualitative and quantitative methods we can come to the conclusion that the most used architectural term in the Confessions is the word place. But Augustine rarely writes about physical places: many times He gives spatial dimensions to his state of mind and his thoughts or He is orienting himself in the metaphysical space. In addition, Augustine's thoughts about creation, light, vision and visual culture could also be relevant. We may find examples for each of these in his Confessions.

At this point we get to the question: is there a generalizable method to gain architectural content from works that are basically not architectural? The other question would be: How could these contents be implemented in our practice of architecture?

Makkos Kata

Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola

Néhány szempont a szentségimádás átörökölt hagyományának értékeléséhez a 20. századi liturgikus megújulás nyomán

Előadásom II. János Pál pápa szentségimádásról tett kijelentését járja körül a történeti és szisztematikus teológiai vizsgálódás eszközeivel: „Az Eucharisztia szentmisén kívüli tiszteletének fölbecsülhetetlen értéke van az Egyház életében.” (Ecclesia de Eucharistia 25) Habár a lelki irodalom területén magyar nyelven is igényes és bőséges anyag áll rendelkezésünkre a szentségimádással összefüggésben, ugyanez sem minőségileg, sem mennyiségileg nem mondható el a kapcsolódó teológiai reflexióról. A huszadik század nagy teológusai viszonylag keveset nyilatkoztak a kérdéssel kapcsolatban, és a II. Vatikáni Zsinat tanításában is csak implicit módon jelenik meg a téma. Ez a jámbor gyakorlat és teológiai megalapozás közötti meglepő aránytalanság lett kiindulópontja jelen vizsgálódásaimnak. Előadásomban először főbb vonalaiban áttekintem azon gyakorlatok és tanításelemek fejlődését, amelyek a szentségimádás máig meglévő hagyományának a 13. századi kialakulásához vezettek. Ezt követően rendszerező módon áttekintem a szentségimádás középkorban és újkorban megjelenő további mozzanatait. A liturgikus megújulási mozgalom és a II. Vatikáni Zsinat már érzékelte a szentségimádási gyakorlat átfogóbb teológiai keretbe illesztésének a sürgető szükségét, valamint a keleti kereszténység hagyományával párbeszédképes válasz körvonalazásának a fontosságát. A kérdés adja magát: vajon a szentségimádás ma is élő gyakorlata milyen módon gyökerezik a kinyilatkoztatásban és a katolikus tanításban? Szentségimádási gyakorlatunk elmélyültebb teológiai reflexióját a 2020-as Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus előkészületei is időszerűvé teszik.

Some Viewpoint for Evaluating the Heritage of Eucharistic Adoration in the Light of the 20th Century Liturgical Renewal

My presentation discusses the statement of John Paul II about the Eucharistic adoration with the means of historical and systematic theological inquiry: „The worship of the Eucharist outside of the Mass is of inestimable value for the life of the Church” (Ecclesia de Eucharistia 25). Although in the field of spiritual literature high standard and extensive material available in Hungarian regarding the Eucharistic adoration,

the same neither qualitatively nor quantitatively can be said about the connecting theological reflection. The great theologians of the twentieth century have made relatively little comment on the subject, and also in the teaching of the Second Vatican Council, it appears only implicitly. This astonishing disproportion between the pious practice and the theological foundation has become the starting point for this study. First of all, in my presentation I outline the evolution of the practices and doctrines that led to the formation of the Eucharistic adoration in the 13th that continues to this day. I will then systematically review some other movements of the practice of Eucharistic adoration that appear in the medieval and modern times. The Liturgical Movement and the Second Vatican Council has already recognized the urgent need to integrate the practice of the Eucharistic adoration into a more comprehensive theological framework and the importance of outlining an answer that is interactive with the tradition of Eastern Christianity. The question is: in what way is the practice of Eucharistic adoration of our days still rooted in the revelation and in the Catholic teaching? The deeper theological reflection on our practice of Eucharistic adoration is a problem of topical interest in the preparation of the 52nd International Eucharistic Congress.

Dr. Mészáros Pál Emil

Pécsi Tudományegyetem állam- és Jogtudományi Kar, Büntető- és Polgári Eljárásjogi Tanszék

A polgári peres eljárás szabályainak esetleges hatásai az egyházjogi házassági eljárásra

A hatályos egyházjogi szabályozás megértése érdekében szükséges, hogy az egyházjog illetve a polgári jog elválását illetve az egyes eljárásjogi kérdéseket megvizsgáljuk. Minden olyan tanulmány, amely a házasság megsemmisítésével kapcsolatos eljárás kérdéskörét érintette, nem kerülhette meg azt, hogy magát a jogintézményt illetve annak fejlődését történeti távlatokban nem vizsgálja.

Jelen tanulmány során a jogtörténeti elemzés mellett, a jogintézmény hatályos magyar szabályozását fogom a logika és a nyelvtani elemzésnek megfelelően vizsgálni, amely által – remélhetőleg – következtetéseket tudok levonni az esetleges jogintézményi illetve egyéb szabályokban lévő átfedésekről az egyházjog illetve a polgári peres eljárás között.

Véleményem szerint szükséges a házassággal kapcsolatosan vizsgálni mind a polgári jogi, mind pedig az egyházi jogi következményeket, mivel általánosságban véve elmondható, hogy a házasságok nagy többsége, mindkét „fajta” házasságot megköti és – sajnálatos módon – ezen házasságok nagy része válással végződik, így a személyek családi kapcsolataira jelentős kihatással vannak.

The possible effects of the rules of civil legal procedures on the procedural system of the canonical marriage law

In order to understand the effective canonical marriage law, it is necessary to examine the separation between church law/canon law and civil law, as well as the procedural issues. Any study that dealt with the issue of divorce proceedings could not have avoided looking to the legal institution itself or its evolution from a historical perspective. In the study, in addition to the legal history analysis, my intention is to examine the Hungarian legal regulation of the institution through grammatical and logical perspectives, by which I can hopefully draw conclusions about possible overlaps in legal or other rules between church/canon law and civil litigation.

In my view it is necessary to examine both the civil and the canonical consequences of the institution of marriage, because in general the vast majority of couples enter into both types of marriages and unfortunately a significant number of these marriages end with divorce. Divorce has a heavy impact on the family relationships of the individuals.

Molnár Andrea

Országos Rabbiképző Zsidó Egyetem, Vallástudományi Doktori Iskola

A rabbinikus irodalom néhány galut-percepciója

A szétszórásban való létezés Izrael népének tragikus történelmi események diktálta sajátos életformája immár kétezer esztendő óta, mely a sok-sok viharos év során a legkülönbözőbb művészeti ágak alkotóit ihlette meg, főként az őshaza iránti vágyódásra fókuszálva. Az erectől való elszakadás provizórikus képe Mózes transzcendens ihletettségtől kijelentéseitől a próféta hagyományig terjedően többször felbukkan a Tanakh lapjain is, elsőként a Tóra ötödik könyvének két egymást követő versében, az ismétlés

révén téve hangsúlyossá az Izrael fiait célzó intelmek súlyát. Erre reflektál röviden a Zsoltárok könyve, majd Jeremiás és Ezékiel kiáltja újra népének teljes hangerővel az Örökkévaló múlhatatlan figyelmeztetéseit. A nemzetek fiai között alkotó zsidó bölcsek, írástudók az erectől való elszakadásból fakadó életérzést a Talmud számtalan helyén megörökítették, oly nagy számban ráadásul, hogy a teljesség igényével fellépni a lehetetlennel egyenértékű. A tannaiták egymást követő generációi, a Misnát életre hívó ha Nászi, a középkor nagyhírű hittudós-nyelvész-költője ibn Ezra, a száz évvel utána élt filozófus Maimonidész, vagy éppen a vallásos cionizmus atyjaként tisztelt Ávrám Jichák Kuk rabbi – eltérő intervallumokban, s más-más fókuszról – mégis egyként emlékeztek meg a nemzetek között való létezés kényszerpályájáról.

A diaszpóra, mint létezési forma a vizsgált szöveghelyek összeolvasása alapján a rabbinikus felfogásban olyan valóságot jelent, melynek keretei között – a változékony hatalmi és társadalmi reakciók közepette és ellenére – a zsidóság megőrizte tradicionális életformáját, hitéletét, kultúráját, s ezzel együtt az Örökkévaló előtti örövendezés képességét. A bölcsek véleményének megfogalmazása óta végtelennek tűnő századok teltek el, s népük a holocaustot követően két központi „enklávét” formált a maga számára az Egyesült Államokban, illetve az újjászületett Izraelben, miközben a zsidóság más csoportjai a befogadó nemzetek polgáraként továbbra is szétszórva élnek. Őseik egyiptomi és babiloni fogságban átélt szenvedésében, s kitaszítottóságában ma értelemszerűen nincs osztályrészük, a közel háromszáz éve de iure megvalósult, de facto továbbra is árnyakkal küzködő emancipáció ezzel együtt rányomja bélyegét a galut-létre, különösen az új típusú antiszemitizmus egyre terebélyesebb árnyékában.

Some galut-perceptions of the rabbinic literature

Being scattered, the peculiar way of life of the people of Israel, dictated by tragic events of the past two thousand years, has inspired creators of a wide variety of arts throughout the many turbulent years, focusing on the desire for a homeland. The provisional picture of secession from the erect, from Moses' transcendent-inspired statements to the prophetic tradition, appears repeatedly on the pages of Tanakh, first in two successive verses of the Fifth Book of the Torah, emphasizing the importance of the admonitions for the sons of Israel. The book of Psalms reflects briefly on this, and Jeremiah and Ezekiel shout again with the loud voice of his people the everlasting warnings of the Eternal. The Jewish sages and scribes who made up the

sons of the nations have documented the sense of separation from the erec in so many places of the Talmud, so that the completeness is equivalent to impossible. Successive generations of tannaitis, ibn Ezra, the renowned scholar-linguist-poet of the Middle Ages, ha Naszi, who invoked the life of Misna, Maimonides, the philosopher lived a hundred years after, or the father of religious Zionism, from another focus - yet they were equally remembered for the forced course of existence among nations.

The diaspora as a form of existence, according to the reading of the examined passages, represents a reality within the framework of which, in the midst of and despite the volatile power and social reactions, Judaism preserved its traditional way of life, religion, and culture ability. For centuries after seemingly endless views of wise men, their people formed two central „enclaves” for themselves in the United States and reborn Israel, while other groups of Jews continue to be scattered as citizens of host nations. Their ancestors’ suffering and exile in Egypt and Babylon obviously have no part of the class today, and emancipation, de facto, which has been in existence for almost three hundred years, de facto continues to stigmatize finalism, especially in the increasingly voluminous shadow of new types of anti-Semitism.

Molnár Lilla

Evangélikus Hittudományi Egyetem

Az elkülönítés aspektusai a háború és a kultusz területén

A bibliai honfoglalás népcsoportok isteni parancsra történő, teljes körű megsemmisítését hagyományosan a Deuteronomiumi Történeti Mű koncepciójának tartja a kritikai bibliatudomány. Bár ószövetségi leírások és történetek sora igyekszik bizonyítani a herem gyakorlatát, mára már konszenzussá kezd válni, hogy a teljes pusztítás parancsa a leírt formában és mértékben nem ment végbe a kánaáni területek elfoglalásakor.

A kultikus prostitúció deuteronomiumi tiltásából arra következtethetünk, hogy a gyakorlat, idegen minta alapján, jelen volt Izraelben is. Az azonban továbbra is vitatott, hogy kik végezheték a templomi szolgálatnak ezt a fajtáját, kerülhettek-e ki férfi és női prostituáltak az izraeli közösségből vagy ezt a funkciót csak idegenek tölthették be.

A herem és qados gyökök különböző módokon és színtereken operálnak, de gyökerük a kultuszban keresendő. Látszólag a kettő együtt sajátos módon

formálja a szentség ószövetségi koncepcióját. Az előadás kérdésfelvetése a fikció és valóság, valamint a szent és profán közötti vékony határvonalakra irányul a népihités és a kultikus prostitúció kapcsolatának fényében.

Aspects of “setting apart” within the domain of war and cult

In the narratives of the biblical conquest the complete destruction of the ethnic groups by divine command has traditionally been assigned by the Critical Bible Science to the concept of the Deuteronomistic History. Although a series of Old Testament descriptions and stories seek to prove the practice of the herem, it is now becoming a consensus that the command of total destruction, as described and to the extent of that, did not occur when conquering the Canaanite territories.

From the prohibition of in the cult of prostitution in Deuteronomy, we can conclude that the practice, according to a foreign pattern, was present in Israel. However, it remains debatable who could perform this type of temple ministry, whether male and female prostitutes of the Israeli community were allowed, or whether only outsiders could perform this function.

The radicals of herem and qados operate in different fields and ways, however, they are rooted in the cult. Apparently, the two together form the Old Testament concept of holiness in a unique way. This paper raises questions regarding the thin lines between fiction and reality and the sacred and profane in the light of the relationship between genocide and cultic prostitution.

Nagy-Czumbil Zsuzsanna -Evelyn
Bábes-Bolyai Tudományegyetem, Római Katolikus Teológia Kar

Keresztény életre való nevelés és oktatás a XXI. században

Előadásom témája minden idők egyik fontos társadalmi kihívására keresi a megoldást. Az egyház már mondhatni fennállása óta részt vállalt az oktatásban és nevelésben, s teszi ezt napjainkban is. A nevelés és oktatás nagy témakörében kiemelkedő helye van a fiatalok vallásos nevelésével kapcsolatos kérdéseknek. Egyik nagy kihívás a gyermekkorban kezdődő és az ifjúkorba torkolló vallásosságra való nevelés folytonossága, melynek több apró nagyon gyakorlati aspektusa van, kezdve a templomba járás

megszerettetés, templomi hitoktatás, a szociális érzékenység, az imádkozás stb. Nevelők és szülők számára is nagy kérdés az oktatás módja, melylyel rávezethetik a felcseperedő nemzedéket a keresztény élet szépségére. Előadásomban be szeretnék mutatni két olyan pedagógiai irányzatot, amelyek keresztény értékeket közvetítve, az oktatás folyamatát mondhatni hatékonyan viszik előre miközben igyekeznek a gyermekek és a fiatalok számára a növekedés lehetőségét megteremteni. Az egyik ilyen pedagógiai irányzat a jezsuita pedagógia, amely a tudatos keresztény élet egzisztenciális aspektusaira, a kritikus gondolkodás képességének elsajátítására és fejlesztésére fekteti a hangsúlyt, a másik pedig a piarista pedagógia, melynek célja az istenfélelemre, a vallásosságra és a jámborságra való nevelés, mely képes építő párbeszédet folytatni a modern kor kihívásaival. E két keresztény értékeket közvetítő klasszikus pedagógiai irányzatot szeretném felidézni és összehasonlítani, miközben arra keresem a választ, hogy melyik azok a "hatékonyságot" eredményező aspektusok, melyeket érdemes lenne a keresztény hit elmélyítésének folyamatában az oktatás során figyelembe venni.

Christian life education in the 21st century

The topic of my presentation addresses one of the most important social challenges of all time. The Church has been involved in education and education since its inception, and continues to do so today. Issues related to the religious education of young people have a prominent place in the great subject of education and education. One of the great challenges is the continuity of education for religiosity from childhood to adolescence, which has several very practical aspects, ranging from loving going to church, teaching religious faith, social sensitivity, praying, and so on. For educators and parents, the way in which they can lead the emerging generation to the beauty of Christian life is a major issue. In my presentation, I would like to introduce two pedagogical approaches that effectively advance the process of education, conveying Christian values, while trying to create opportunities for growth for children and young people. One of these pedagogical trends is Jesuit pedagogy, which focuses on the existential aspects of conscious Christian life, the acquisition and development of the ability to think critically, and the other.

Nataliya Petreshak-Kulyk

The Pontifical University of John Paul II in Krakow,
Faculty of Philosophy

**Between a Person and an Individual. An Enigmatic Existence of
Human in the Worldview of Nikolay Berdyaev**

In our essay in order to find the problematic tensions about the essence of person in the midst of agonistic reality with destructive values, we propose to clarify the vision on a human person in the light of personalistic philosophy developed by the Russian thinker Nikolay Berdyaev. For him, the link between physical and metaphysical worlds becomes a key moment for answering his philosophical questions including anthropological ones. To describe the issue about a person more accurately, our analysis is drawn to the idea of humane person and especially on the mystical understanding of person. Also, it is shown which kind of relationship and entity a humane person and an individual could create what gives a deeper understanding of the data

It is crucial to admit, that Berdyaev differentiates not only between a humane person and an individual, but also between a person and a humane person. The first differences in his personalism touches that social reality which is the home of birth of individual. In the social frame human seeks his own behalf as well as he should follow precise rules which usually suppress his vocation and turn him to the very slavery position. But apart from a natural or social reality human belongs to the higher one, while, as a bearer of *imago Dei*, human is a son of God.

The Russian thinker creates his vision on the field of the mystical Orthodox Christian tradition having an aim to bring into the light the idea of transfiguration of human and improves his ability of transfiguration during the earthy life. The thinker regards a person as an image of God, therefore, it cannot be muted but needed to be discovered and purified. The human acknowledges himself as a person in the process of spiritual development. Therefore, Berdyaev makes a conclusion that this is the calling of humane, to become a person.

Dr. Necz Dániel

Pázmány Péter Katolikus Egyetem , Jog- és Államtudományi Kar

Az egyházak általi adatkezelés

Az előadás az egyházak általi adatkezelések sajátosságaival foglalkozik, ideértve különösen a hitéleti tevékenység ellátáshoz szükséges jellemző adatkezelési műveletek megszervezését és átláthatóvá tételét, az egyes adatkezelési műveletek helyes jogalapjának megválasztását, valamint az érintetti jogok gyakorlásának támogatását. Így az előadás résztvevői megtudhatják, mit is kell tartalmaznia az egyház adatvédelmi tájékoztatójának, azt milyen formában is kell közölnie az érintettekkel, valamint hogy az érintettek milyen módon gyakorolhatják adatvédelmi jogaikat az egyházzal szemben (ideértve például az adatokhoz való hozzáférés vagy az adatok törléséhez való jog gyakorlását).

Mindemellett az előadás fontos szempontját képezi az egyházaktól elvárható megfelelő adatbiztonsági intézkedések felvázolása, a lehetséges adatvédelmi incidensek kezelése és az azokra történő felkészülés, továbbá az egyházi szervezetek közötti határon átnyúló adattovábbítások sajátosságai.

Tekintettel arra, hogy az egyházakon belüli, az állam és az egyház elválasztásának elve szerint kezelt belső viszonyok az adatkezelés sajátos szempontjait teszik szükségessé, így az előadás különös hangsúlyt helyez az egyházak belső szabályainak az adatvédelmi szabályokkal való összeegyeztethetőségére, valamint az egyházi személyek adatvédelmi felelősségére is.

A fentiekre tekintettel az előadás az egyházak adatkezelésének teljes spektrumát érinti, és a tudományos szempontokon túl gyakorlati szempontból is rálátást kínál az esetlegesen felmerülő napi adatvédelmi problémákra.

Data processing by churches

The presentation addresses the specifics of data processing operations pursued by churches, including in particular the organisation and transparency of daily operations necessary for the performance of religious activities, the selection of the correct legal basis for each data processing and the promotion of the rights of data subjects affected by the activities of the church. This allows participants to get to know what the church's data protection policy should include, how it should be communicated to those affected, and how such persons can exercise their data protection rights against the church (including exercising the right to access or to deletion).

In addition, the presentation also outlines the appropriate data security measures to be implemented by churches and methods to manage and

prepare for potential data breaches, and the specificities of cross-border data transfers between church organizations.

With regard to the fact that internal relations within churches – governed by the principle of separation of state and church –, require specific aspects of data processing, the presentation emphasises the compatibility of internal rules of the church with data protection related provisions of law, as well as the responsibility of priests, pastors and other religious leaders concerning data protection.

In view of the above, the presentation addresses the full spectrum of data processing operations pursued by churches and provides, in addition to the scientific aspects, a practical insight into day-to-day data protection issues.

Olga Kalashnikova
Central European University

Apocalypticism and theology of Church moral reform in Bohemia under Charles IV

The case of Jan Milíč of Kroměříž

In 1372, Jan Milíč – a former notary of Charles IV's chancellery and a popular preacher – bought a house in the Old Town of Prague, which used to be a brothel before. He founded there a shelter for repented prostitutes and lay preachers and called the place "New Jerusalem". Until the preacher's death in 1374, the members of this penitential community practiced communal prayers and mortification of the flesh, promoted the purification of the Church, and preached about the end of times. Several years before establishing the "Jerusalem", the preacher produced three texts commenting apocalyptic message from the Bible and urging for the Church moral reform.

What sources did Milíč use for composing these texts, and what was his message? Some Czech historians regarded him as the first author in Bohemia to compose original apocalyptic works and to use them as the cornerstones of his reformist activity. However, it will be argued that Milíč's views partly stemmed from the tradition established by Joachim of Fiore (d. 1202), and it was Roman tribune Cola di Rienzo who stayed in Prague and might have functioned as a link between Milíč and Joachim. To support this argument, I will put into the historical context and critically compare Milíč's *Libellus de Antichristo*, *Epistola ad papam Urbanum V*, and *Sermo de Die Novissimo*, *Oraculum Cyrilli* of Joachim, and Cola's selected letters to Charles IV and

his officials. The investigation will also demonstrate that Milíč combined in his doctrine elements of curialism and conciliarism and utilized them in his program for the Church's moral reform.

Dr. Ősz-Farkas Ernő

Evangelikus Hittudományi Egyetem, Doktori Iskola

A kiegészés gyakorlati teológiai értelmezése

A tanulmány egy lelkész konkrét kiegészési esetét vizsgálja annak érdekében, hogy kiemelje Richard Osmer gyakorlati teológiai értelmezésének alkalmazhatóságát. A tagok állandó kihívást jelentenek egy lelkész életére és teljesítményére. Bukásaik és csalódásaik miatt néha a lelkészet hibáztatják. A lelkész munkája soha nem fejeződik be. Az új társadalmi trendek, például a felsőoktatás, a demokratikus értékek elterjedése és a szélesebb kulturális pluralizmus, folyamatosan egyre magasabb elvárásokat támasztanak. A lelkészek az elméleti képzést követően sem felkészültek arra, hogy kezeljék ezeket a kihívásokat. A kiegészés a segítő foglalkozásokhoz kapcsolódó rendellenesség. A kutatók szerint a lelkészek munka- és életkörülményeik miatt rendkívül ki vannak téve a kiegészésnek.

A tanulmány Richard R. Osmer könyvében ismertetett gyakorlati teológiai értelmezést veszi alapul. A dolgozat szerkezete ezen értelmezés négy feladatát követi: a leíró-empirikus, az értelmezési, a normatív és végül a gyakorlati. A tanulmány utolsó része megpróbál néhány lehetséges megoldást találni, és a kiegészéssel kapcsolatos következtetéseket levonni.

Practical Theological Interpretation on Burnout

This paper is going to examine a pastor's case of burnout to highlight the usability of Richard Osmer's practical theological interpretation. The life and the performance of a pastor are constantly challenged by parishioners. For their failures and frustrations sometimes, the pastor is blamed. A pastors' work is never completed. High expectations are raised constantly due to new social trends, like a higher general education, the spread of democratic values, and greater cultural pluralism. Pastors, even after a period of theoretical training, are not prepared how to handle these challenges. Burnout is a disorder related to people-oriented occupations. According to some researcher pastors are highly exposed to burnout due to their work and life conditions.

The methodology is based on Richard R. Osmer's practical theological interpretation, described in his book. The structure of the paper will follow the four tasks of this interpretation: the descriptive-empirical task, the interpretive task, the normative task and the pragmatic task. The last part of my essay will try to establish some possible solutions and draw some lessons of this case.

Paizs Melinda Adrienn

Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar

Szerzetesek a 21. századi Magyarországon

Európa kultúráját keresztény kultúraként definiálni már közel sem annyira magától értetődő, mint korábban volt. Sokkal inkább mondhatjuk azt, hogy a kereszténység is a vallási és kulturális sokszínűség egyik eleme, olyan eleme, amely bár alapja az európai társadalomnak, mégis konfliktusban áll más szereplőkkel. (Máté-Tóth, 2012: 33.) Magyarország keresztény örökségéről ugyan ez mondható el. Mindeközben a statisztikák annak irányába mutatnak, hogy egyre többen csak a maguk módján vallásosak, a keresztény szerzetesek mégis jelen vannak a társadalom életében.

Magyarországon több szerző is foglalkozott már a szerzetesekkel, viszont mindegyikük más vonatkozásban. Révay Edit immáron megközelítőleg 25 éves, ezzel kapcsolatos munkájának része például a szerzetesrendek karcerszervezetekkel való összehasonlítása, Bögre Zsuzsanna a szerzetesnőkkel foglalkozott behatóan több művében is. Kamarás István pedig azzal, hogy a különböző egyházaknak hívei mit mondanak egymásról.

Ebben az előadásban a szerzetesek életének alakulását befolyásoló törvények változását tűztem ki célul és annak bemutatását, hogy a kisebb rendek tagjai miként látják a rendük jövőjét, utánpótlásuk biztosítottóságát, miként ítéli meg az ország vallásosságát és milyen új jelenségekhez kell alkalmazkodniuk a 21. században, illetve ezt miként tudják megvalósítani. A vallásosság kérdésével azért is érdemes a szerzetesek meglátásain keresztül foglalkozni, mert az egyház és a vallásosság helyzetének egy egészen más aspektusát láthatjuk meg a „vallási virtuózok” nézőpontján keresztül, mintha csak BigData elemzések által próbáljuk megérteni azt. Az ehhez szükséges kutatás alapját 21 félig strukturált interjú adta, amik 2018 tavaszán készültek.

A kutatás második felében pedig az ESS és a Magyar Ifjúság adatbázison igyekeztem megvizsgálni, hogy a szerzetesek által felvetett kérdések,

problémák, az adatbázisokon valóban megfigyelhető folyamatok e. Mitől függ, hogy egy rend hord e habitust az utcán? Hogyan viszonyulnak az infokommunikációs eszközökhöz? Hogyan érik el a hívó közösségeket és a fiatalokat? Ilyen és ehhez hasonló kérdésekre keresem a választ az előadásomban.

Hungarian monks in the 21st century

Define Europe's culture as Christian culture is not as natural, as it was before. Rather we should say, that the Christianity is a part of the variegation of religions, such part, which is the base of Europe's society, but it makes conflicts with other members. (Máté-Tóth, 2012: 33.) Hungary's Christian legacy is the same story. Meanwhile the statistics show, that more and more people religious by their own ways, but the Christian priests still parts of the society life.

Many Author was occupied with the priests, but in other context. Edit Révay's comparison is already 25 years old, about comparing the religious orders with „cancer organization”. Zsuzsana Bögre has made a research about the nuns in religious orders. István Kamarás researched the priests opinions about other religious orders, and what they say about each other.

The target of my experiment is the laws and orders that had influenced the life of the religious orders, and presentate how smaller members see their religious order's future. The new members, that grant the survival of their order, their opinion of the country's religion, and what new threat they have to accommodate in the 21 century, and how do they accomplish. We shall consider their view in religious topic, because the religious order has on other perspective as the member of the religion, this is a different method than the usual BigData research. This research's base were 21 partially structured interview, that was recorded in 2018's spring.

The second part of the research was the ESS examination of the „Hungarian Youth” database, to validate, convince the priests questions or problems is visible process in the database. How it depends the usage of the habit as casual clothing? What is their opinion about the communication devices? How they reach their community members? I'm searching the answer for these and that kind of questions in my presentation.

Papp Szilvia Anikó

Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem, Zsidó Vallástudományi
Doktori Iskola

A dialógus aspektusai Jób könyvében

Jób könyvének izgalmas interpretálási lehetőségeit adják a dialógusfogalmak felőli olvasatok. A könyv dialógusformája adott: a keretes mű jelentős része, az 1. fejezet és a 42. fejezet 9. verse utáni szakaszok kivételével, párbeszédes formában íródott. A forma a beszélőváltások alapján pontosan végigkövethető, így leírható egy formálisnak nevezhető dialógusstruktúra. Vannak azonban a dialógusnak ilyen módon nem követhető megjelenései is, amelyet a formális dialógustól megkülönböztetve nevezhetünk egyfelől rejtett dialógusnak, mert az olvasó a szöveg sokszori interpretálása során láthatja meg és konstruálhatja meg, nevezhetjük másrészt, Martin Buber dialógusfogalmait használva, valódi dialógusnak. A dialógus tehát nem csak a mű formáját jelenti, hanem lényegi mondanivalójának és az olvasóval való kapcsolatnak belső formáját, mondhatjuk létmódját is. Létmódját, amelyben eleven, lezáratlan marad és épp e lezáratlansága által önmaga válik az újra és újra létrejövő interpretációs dialógusok kiindulópontjává. A valódi dialógus(ok) kibontakozását akkor láthatjuk meg, ha a dialógus fogalmának többféle értelmezésére is kitekintünk és megfigyeljük, hogy Jób könyvére vonatkoztatva e dialógusfogalmak hogyan értelmezhetők. A rejtett dialógusok közül az egyik annak a retorikai szerkezetnek a feltárásával láttatható, amelyet a megszólalás és a megszólítás retorikájának nevezek. Jób könyvének 'drámai' csúcspontjai közül az utolsó, a 38. fejezettel kezdődően, amikor Jób végre valójában meghallja az Örökkévaló hangját, az Örökkévaló megszólítja őt. A szöveg ehhez a csúcsponthez, azaz megszólításhoz, a formális dialógusstruktúra 'kapaszkodóján' keresztül juttatja el az olvasót, és miközben ezen halad, követve a szereplők gondolatmenetét, végigköveti a valódi dialógus kibontakozásának útját is, amelyen az Örökkévalóval való kapcsolat a közvetett említés felől egészen a közvetlen dialógusig teljesedik ki. Jób mindvégig erre a megszólításra várt, barátaival folytatott párbeszédei is mind az Örökkévalóval való dialógus felvételére irányultak.

A kapcsolatfelvételnek szenvedéssel teli próbálkozásai, megpróbáló küzdelme, Jób dialógushoz való rendületlen ragaszkodása a megszólalás-megszólítottság terében a közvetettség-közvetlenség tengelye mentén számos fázison keresztül bontakozik ki. Előadásomban ezt a meglepően sok fokozatból álló 'crescendo'-szerű dialógus-kibontakozási utat mutatom be a megszólalásra, megszólításra, a beszédre utaló kifejezések és beszédsszituációk vizsgálatán keresztül.

Aspects of Dialogue in the Book of Job

Readings of dialogue concepts provide exciting interpretations of Job's book. The book takes the form of a dialogue: a significant part of the framed work – except for Chapter 1 and the sections after Chapter 42, verse 9 – is written in a dialogic format. The form can be accurately tracked based on the changes of the interlocutors, thus describing a dialogue structure called formal. However, there are dialogic appearances that cannot be followed in this way, which, distinguished from formal dialogue, is on the one hand, a hidden dialogue because the reader can see and construct it through multiple interpretations of the text, or on the other hand, using Martin Buber's concepts of dialogue, we can call it real dialogue. Thus, the dialogue is not only the form of the work, but also the inner form of its essence and its relationship with the reader, and we can say its mode of existence. Its mode of existence, in which it remains alive, unfinished, and it is through this unfinished nature that it becomes the starting point for the re-emergence of interpretive dialogues. The evolution of true dialogue(s) can be seen by looking at several interpretations of the concept of dialogue and observing how these concepts of dialogue can be interpreted concerning the Book of Job. One of the hidden dialogues can be shown through the exploration of the rhetorical structure of what I call the rhetoric of speaking and addressing. The last of the 'dramatic' highlights of Job's book, beginning in chapter 38, is when Job finally actually hears the voice of the Lord, the Lord addresses him. The text conveys the reader to this climax, the address, through the „grip“ of the formal dialogue structure, and as it proceeds, following the mental process of the actors, it also follows the path of true dialogue in which the relationship with the Lord goes from indirect mention to direct dialogue. Job waited all the time for being addressed, his conversations with his friends were all about initiating a dialogue with the Lord.

The struggle for contact, the challenge of the struggle, Job's tenacious adherence to dialogue in the field of speaking and being addressed unfolds through several phases along the axis of directness-indirectness. In my presentation, I introduce this surprisingly multi-stage “crescendo-like” path of dialogue, through the exploration of phrases and speech situations that refer to speaking, addressing someone and talking.

Pavína Kašparová

Anglia Ruskin University & Margaret Beaufort Institute of Theology

The women of the Book: building and application of a methodology for Living theology

This paper reviews a methodology applied on a research project in progress exploring (both theoretically and practically) what influence faith has on the inner understanding of femininity and the vocation of being a woman of any Abrahamic religion, and how this phenomenon affects the recognition of women's representation in the contemporary society and religious practices.

Purpose

My interdisciplinary research consists of theological and artistic theoretical research and theologically driven art practice using light as a medium and a spiritual symbol. Looking for intelligible common symbols is one of the ways of making our cultures and religious beliefs understandable to one another. This issue is the primary purpose of the final PhD project „The Women of The Book”, which has to do with the matter of complementarity of women and men in Abrahamic religions. The goal is to highlight the unique status of women in human society.

Design

In my theoretical research, I am applying the methodology of Hermeneutic Constructivism, which focuses on an individual's experience of the world. The method deals with discovering the foundation of the process of language and meaning: the understanding of the world is the understanding of things as individuals perceive them. Other methods used are visual and textual analysis, firstly for the art and literature review, and secondly to describe art outputs. This includes case study methodology. The theoretical framework is based on the writings by Jonathan Koestlé-Cate, W. David O. Taylor and Norbert Schmidt.

The theological creative practice is based on a theological reflection method (e. g. by Gary O'Neill and Liz Shercliff) and the monastic type of meditation called “Lectio divina”, transformed to visual form: “visio divina – divine seeing”. In this artistic-theological dialogue the focus is on the active role of an artist in the process.

Provisional findings

According to some Christian writers, for instance, J. Scott McElroy or W. David O. Taylor, creative practice is a way for artists to develop their humanity leading to the fullness of creation, and later to redemption, which is the primary goal of the living theology (personalised spirituality of an individual

living in society). The theologically motivated or formed artist's position is at the mid-point where she serves as a „transmitter”. Primarily she receives data, and then after they have been absorbed, meditated and internalised, they are transformed by a creative process into an artistic reaction which can be shared with others. Thus, the artist herself becomes a target and later a mediator of both dynamics of living theology. Visual art is then not only a means of carrying a message, but it can serve a broader purpose. It has an active role in the process of redemption of the whole of humankind.

Conclusion

The project focusing on three Abrahamic religions provides a conclusion to my research as a whole. The starting point launched from the Roman Catholic religious position and aimed to discover the contemporary role of art in the Catholic Church. It continued through a comparative account of differences between the usage of visual art in Christian denominations. After several projects exploring the role of religion in today's world, I have developed a methodology of a visual theological reflection based on artistic practice which is possible to apply as a framework for any faith. As a female researcher serving as a filter between all stages of the methodology, I have decided to focus on a topic involving mainly women. During the conference, I will demonstrate the application of the proposed methodology on work in progress.

Petheő Attila

Selye János Egyetem, Református Teológiai Kar

Református felsőoktatás a Trianon utáni Szlovénországban

Az előadásom célja, hogy rámutassak a Trianon utáni Szlovénország magyar nyelvű református felsőoktatásának helyzetére. Az első világháború utáni csehszlovák hatalom kísérletet tett arra, hogy lefejezze a helyi magyar értelmiséget. Ez a változás nagyban hozzájárult volna a csehszlovákiai magyar közösség társadalmi struktúrájának bomlásához. A pedagógusok egy része Magyarországra távozott, másik része munka nélkül maradt. Az állam közoktatásügyi politikáját jól jellemezte, hogy a tanügyi igazgatásban, a minisztériumtól a járási tanfelügyelőségekig, nem kapott helyet magyar nemzeti-ségű pedagógus. Egyetlen magyar állami gimnázium élén sem állt magyar igazgató. A magyar elemi iskolákban, gimnáziumokban, szakiskolákban, tanítóképzőkben működő tanárok egy része nem volt magyar. A felsőfokú oktatásban következett be a legnagyobb tisztogatás. Az új hatalom letétemé-

nyesei közül Vavro Srobár jelentette ki először 1919-ben, hogy semmi szükség sem lesz az új országban magyar nyelvű felsőoktatásra. A felszámolt magyar tannyelvű Pozsonyi Erzsébet Tudományegyetem helyére - az 1919. november 11-én kibocsátott 595/1919.sz.kormányrendelet értelmében - új pozsonyi egyetemet alapítottak, melynek neve Univerzita Komenského lett. Az itteni jogi kar 1921 júliusi hatállyal való megnyitása törölte véglegesen az Erzsébet Tudományegyetemet az intézmények sorából. Érdekes tény, hogy az 1922/22-es tanévben a csehszlovák egyetemekre 897 magyar nemzetiségű hallgató iratkozott be, akik közül 686 a prágai és brünni német tannyelvű egyetemeken tanult. A húszas évek közepén a 779 magyar anyanyelvű egyetemi és főiskolai hallgatóból még mindig 538 iratkozott német intézménybe

Ki kívánom emelni a református értelmiség szerepét, akik ebben az időben felsőfokú oktatási intézményeket hoztak létre Losoncon és Komáromban, ezzel értelmiségi utánpótlást biztosítva a közösségnek. A református egyház által létrehozott losonci teológia és a komáromi tanítóképző lettek a két világháború közti magyarság felsőfokú intézményei Csehszlovákiában.

Reformed post-Trianon higher education Slovakia

The purpose of my presentation is to point out the post-Trianon state of higher education in the Reformed Hungarian language in Slovakia. The Czechoslovak governing power after World War I made an attempt to "behead" the local Hungarian intellectual class. Some of the teachers left for Hungary, while others remained unemployed. The state's public education policy was well characterized by the lack of a Hungarian-speaking teachers in the educational administration, from the ministries to the district inspectorates. No Hungarian headmaster was in charge of any Hungarian state high school. Among the depositaries of the new power, Vavro Srobár first announced in 1919 that there would be no need for Hungarian-language higher education in the new country. In place of the terminated Hungarian-language Pozsonyi Erzsébet University there was a new university founded in Bratislava, called Komenského University. It is interesting to note that in the academic year 1922/22, 897 students of Hungarian nationality enrolled in Czechoslovak universities, of whom 686 attended German-speaking universities in Prague and Brno. By the mid-twenties, of the 779 Hungarian-speaking university and college students, 538 were still enrolled in German institutions. In my presentation I would like to emphasize the role of the intellectual class of the Reformed Church, which at this time established higher education institutions in Losonc and Komárom. The

Losoncian theology studies and the teacher training school in Komárno - both established by the Reformed Church- became the higher institutions of the Hungarians in Czechoslovakia between the two world wars.

Pető László

Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar,
Irodalomtudományi Doktori Iskola

Az áldozatbemutatás módjai és szerepe az andoki indiánok életében válogatott XVI. századi spanyol források tükrében

Előadásomban arra keresek választ, hogy az áldozatbemutatásnak milyen módjait ismerték és alkalmazták az indiánok az Inka Birodalom bukásának és a spanyol gyarmatosítás kezdetének idején. Ezenfelül azt is be kívánom mutatni, hogy a különböző áldozati módok milyen szerepet játszottak az indiánok életében az egyén, illetve a társadalom szintjén. A források alapján az andoki indiánok négy típusát ismerték és alkalmazták az áldozatbemutatásnak, ezek a gyermekáldozat, az állatáldozat, a terményáldozat és az önvéráldozat. Az áldozatbemutatás formái különbözőnek tűnhetnek, azonban több dologban is azonosságot mutatnak. A legfontosabb része ezeknek az áldozatbemutatási módoknak az, hogy általuk az indiánok megszerezzék maguknak a természetfeletti hatalmak, hegyi szellemek támogatását az egészség megőrzése, a bőséges termés, a béke és a rend fenntartása, vagy az uralkodó diadala érdekében. A téma kifejtéséhez ismertetnem kell a forrásokat, melyeket felhasználok: Guaman Poma de Ayala: Nueva crónica y buen gobierno I-III.; Garcilaso de la Vega: Comentarios reales de los incas, Pablo Joseph de Arriaga SJ: Extirpación de la idolatria del Pirv. Ezek XVI. századi spanyol szövegek, melyeket eredetiben olvasok és idézek. A források közös jellemzője, hogy bár sok információt tartalmaznak az indián társadalomról, világról és vallásról, azonban ezeket a témákat erősen elfogult keresztény szemüvegen keresztül nézik, így a használatuk során elkerülhetetlen a forráskritika.

The ways and the role of victim presentation are the Andean Indians XVI. century Spanish sources

In my presentation, I seek answers to the ways in which the Indians knew and practiced sacrifice at the time of the fall of the Inca Empire and the

beginning of Spanish colonization. In addition, I would like to show the role that different sacrifice modes have played in the lives of Indians at the individual and societal levels. According to the sources, four types of Andean Indians were known and used for the presentation of the victim, namely child sacrifice, animal sacrifice, crop sacrifice and self-sacrifice. The forms of victim presentation may seem different, but in many ways they are identical. The most important part of these ways of presenting sacrifices is for the Indians to gain support for the supernatural powers themselves, whether to preserve health, abundant fruit, maintain peace and order, or reign in the battlefield. To elaborate on this topic, it is essential that I address the resources that I use. These sources were XVI. Centuries of Spanish texts that I read and use in the original. The common feature of the sources is that while they contain a great deal of information about Indian society, world prices, and religion, they look at these topics through highly biased Christian spectacles, so source criticism is inevitable in their use. The sources used for my presentation are: Guaman Poma de Ayala: Nueva crónica y buen gobierno I-III, Garcilaso de la Vega: Comentarios Reales de los Incas, Pablo Joseph de Arriaga SJ: Extirpación de la idolatria del Pirv.

Pintér Bálint

Egri Hittudományi Főiskola

Jogsértés vagy jogérvényesítés?

Több egyházi vagy krisztushívői minőségben lévő személlyel beszélgetve azt a megállapítást hangsúlyozták, hogy az egyházjog művelése véleményük szerint nem igazán szükséges, fontos, mivel a paragrafusokat többen úgysem tartják be vagy csak bizonyos részeket. Ezek a párbeszédnek annak tanulmányozására indítottak, hogy ne csak a már megvalósult bűncselekményt mérlegeljük hatásaiból kiindulva, hanem merjünk rákérdezni arra, hogy miért jött egyáltalán létre a bűncselekmény illetve ez által erősítsük az egyén jogkövető magatartását és ösztönözzük a hatályos Egyházi Törvénykönyvben leírtak megismerésére.

Lehet-e javítani a jogérvényesítésen? Ha igen, akkor hogyan? Beláthatjuk, hogy a jogsértés csak a jogkövetéssel párhuzamban vizsgálható. A szabálykövető magatartás megtartásához és erősítéséhez pedig nélkülözhetetlen a jogi normák ismerete és tudatos követése. Ha pedig bármely szempontból megsértjük a jogot, ahhoz különböző utakon juthatunk el. Az egyházjogban a

büntetendő cselekmények kiszabásuk szerint lehetnek utólag kimondandók és önmagától beállók. A tanulmányomban nem a kiszabás utáni folyamatokat elemzem, hanem sokkal inkább a kiszabás előtti benső metódusokat. Miért a rosszat teszi, választja az ember, miért nem a jót? Ennek elmélyítésére a kognitív idegtudomány, evolúciós pszichológia és a neurobiológiai rész tudományok eredményeit hívom segítségül. A kognitív idegtudomány foglalkozik a megismerő emberrel, annak észlelésével, döntéshozatalával és problémamegoldásának mechanizmusával. Hol születik a rossz döntés az agyban? Van-e különbség a jó és rossz döntés megszületésének folyamatában? Lehet-e összefüggés az agy felépítettségi és működési hiánya és a jogsértések között? Az evolúciós pszichológia a bennünk lévő pszichológiai programokat vizsgálja. Az egyéni cselekvések reakciók a társadalmi jelenségekre? Ha pedig a neuobiológiai kutatások által közelebb tudunk kerülni ahhoz, hogyan születik a döntés, akkor közelebb tudunk kerülni az esetleges defektusokhoz és azok megértéséhez.

Tehát előadásomban arra keresem a válaszokat, hogy miért követhetnek el bűncselekményt, mi indíthatja őket erre. Vajon eredményt hozó válaszokat kapunk? A mai tudomány már sokkal többet tud az emberről. Ha viszont több az önmagunkról való tudás, akkor ezek a tudományos megállapítások még a jogalkotásra is hatással lehetnek. Már az is sikerélmény lenne, ha erősödne a felelősség, megvalósulna a paragrafusok betartása és az ember döntés előtti benső folyamatait jobban megértve nem követve el büntetendő cselekményeket.

Law Infringement or Enforcement?

I was talking to several Church or Christian people and they emphasize their opinion that following canon law is not really necessary and important, as sections are not or just partially observed by many people. These discussions made me realize that we should not only consider the crime that has already been committed starting from its effects, but dare to ask why it has been committed at all, and by doing so, reinforce the individual's law-abiding behaviour and encourage them to be familiar with the Church Code in force.

Can law enforcement be improved? If so, how? We can see that the infringement can only be studied in parallel with law enforcement. To maintain and reinforce the rule-following behaviour it is essential to know and follow the legal norms. If we break the law in one way or another, we can do it in different ways. In ecclesiastical law, punishable acts can be 'poena ferendae' and 'poena latae' sentences. In my study I do not wish to analyse the

post-imposition processes but rather the internal methods before imposition. Why do people do the wrong, choose the wrong, not the good thing? To go into depth, I call upon the results of the cognitive neuroscience, evolutionary psychology and neurobiological sub-sciences. Cognitive neuroscience deals with the cognitive person, their perception, decision-making and problem-solving mechanisms. Where is the wrong decision made in the brain? Is there a difference in the process of making good and bad decisions? Could there be a link between the structural and functional deficiencies of the brain and violations? Evolutionary psychology deals with the psychological programs inside us. Are individual actions responses to social phenomena? And, if we get closer to how decisions are made through neurobiological research, then we can get closer to possible defects and how to understand them.

So, in my lecture I look for answers as to why people commit crime and what crime can be triggered by. Shall we get the answers? Today's science knows much more about humans. Therefore, if we know ourselves more, these scientific findings may even affect legislation as well. It would be a sense of success if responsibility were strengthened, sections observed, and people understanding their internal pre-decision processes would not commit punishable acts.

Prém Alexandra

Debreceni Református Hittudományi Egyetem

A Septuaginta mint inkulturáció: a Példabeszédek Septuaginta-verziója alapján

A Septuaginta a héber Ószövetség legelső, egyben egyik legismertebb fordítása. Fontossága a keresztyén tradícióban is kiemelkedő, hiszen az ős- és őegyház számára ez volt az Írás, mivel a pogánykeresztyének nem tudtak héberül, így a görög fordítás közvetítésében ismerték meg Izráel szent iratát. A Septuagintára évszázadokon át szent és ihletett szöveggként tekintettek, mind a zsidóságon, mind a keresztyénségen belül. A görög fordítás magán viseli az adott nyelv gondolkodását, ahogy ez minden fordítás esetében igaz, akkor is, ha a fordító szöveghűen akar dolgozni. Hiszen a fordítás „egy interkulturális átvitel állandó folyamata”, a nyelv pedig önmagában hordozza a nép kultúráját és világvépiét. Így a Septuaginta esetében is elmondható, hogy a héber szöveg tartalmát ötvözték a görög nyelv gondolkodásával. A két szöveg közötti különbségek esetén kérdésként merül föl, hogy pusztán fordítási hibákról van

szó, vagy, hogy azok a két nyelv közötti eltérésekből adódnak-e? A fordításból adódó különbségek mellett föl lehet-e fedezni inkulturációs és kontextualizációs megfontolásokból adódó eltéréseket? Ahhoz, hogy erre választ kapjunk, először megvizsgáljuk a Septuagintában fellelhető fordítási technikákat, majd röviden áttekintjük és összefoglaljuk a Septuaginta teológiáját és a kimutatható hellén hatásokat. Végül pedig részletesebben ismertetjük a Példabeszédek Septuaginta verziójának inkulturációs és kontextualizációs vonásait.

The Septuagint As Inculturation Based on the Proverbs of Septuagint

The Septuagint is the first and one of the most known translations of the Old Testament. It's role is also outstanding in the Christian tradition, since, for the ancient church, it was the Scripture, because the gentiles did not speak Hebrew. Therefore they got to know Israel's holy scripture in its Greek version. The Septuagint was considered to be a holy and inspired text both in the Jewish and in the Christian traditions, through centuries. The characteristics of the language appear in the Greek translation, such as every similar case, even if the translator tries to be faithful to the original text. As translation is „a permanent process of intercultural transmission,” the language carries the culture and worldview of a people. So, in the case of the Septuagint, too, the content of the Hebrew text was combined with Greek thinking. In the case of the differences between the two texts, we can ask if these are only the translator's mistakes or the differences between the two languages? Besides this, are there any differences or modifications because of inculturational and contextual considerations? To find the answer, first we are going to study the translation technics of the Septuagint, after that we are going to review the Septuagint's theology and it's Hellenistic influences. Finally, we are going to describe the inculturational and contextual Greek characteristics of the Proverbs of the Septuagint.

Radvánszki Péter

Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem, Zsidó Vallástudományi
Doktori Iskola

A bor szimbolikája a rabbinikus zsidó hagyományban

A bor központi szerepe megkérdőjelezhetetlen a zsidó hagyományban és liturgiában. Az utolsó vacsorán elfogyasztott bor, a keresztény hagyomány

szerint a pászkavacsora, héberül a peszách széder, keretében elfogyasztott bor lehetett. A széderen szokás négy pohár bort, vagy szőlőlevet elfogyasztani, és egy ötödiket az asztalon hagyni. Ez utóbbi szerepe messianisztikus konnotációjú.

Az ún. kidushoz, másnéven az ünnep, a szombat megszenteléséhez nélkülözhetetlen a bor vagy szőlőlé. A bor a szőlőművelés eredménye, mely szintén gyakori motívum a Szentírásban.

A szőlőskert (kerem) az allegorikus olvasatban az emberi méltóságra, sőt, szexualitásra utal, melyhez a bibliai hagyományban több történet, példázat is fűződik. A szőlőskertet őrizni kell, nehogy vadszőlőt teremjen (Ézsaiás 5), eltulajdonítsák (1Királyok 21, Énekek Éneke 1), vagy vadállatok megrongálják (Énekek Éneke 2:15). A kinyilatkoztatás metaforájaként is szerepel a bor a zsidó bibliamagyarázatokban. Jó példa erre az Énekek Éneke, melynek mind hagyományosan zsidó és keresztény olvasata allegorikus. Az Énekek Énekének kommentárjában, Rabbi Slómó Jicháki (Rási), a 11-12. században élt francia bibliamagyarázó művében is ilyenén értelmezést találunk. A férfi és női hang párbeszéde lényegében Isten és a zsidó nép dialógusaként jelenik meg (ahogyan a keresztény értelmezésben Krisztus és az Egyház párbeszédneként olvasandó). A bor ugyan gyakran szerepel a Szentírásban, mint a korabeli lakomák hozzátartozója, azonban az allegorikus értelmezés szerint természetesen ennél jóval többre utal. A bor, Rási magyarázatában, nem csupán az öröm jelképe, hanem a Tóra, a Tan, a kinyilatkoztatás szimbóluma. Rási, talmudi forrásokra támaszkodva, kiemeli, hogy a zsinagógák és tanházak a kinyilatkoztatás helyszínei. (A kinyilatkoztatás kérdésköre központi szerepet játszik a magyarázatban.) A bor pedig ünnepi hangulatot teremt, mely a kinyilatkoztatás örömére is utal.

Wine in Jewish Rabbinical tradition

Wine or grape juice is indispensable for Jewish ritual practices such as the so-called kiddush, or the sanctification of the Sabbath. According to Christian tradition, the wine consumed at the Last Supper may have been dinner at the Passover Seder. At Seder, it is customary to consume four glasses of wine or grape juice and leave untouched a fifth one on the table. This latter glass of wine has a messianic connotation. In the broader sense, the central role of wine in the Jewish tradition and liturgy is unquestionable.

Wine is a product of viticulture, the cultivation of vineyards. In an allegorical reading of the Bible, the vineyard (kerem) refers to human dignity, and even to sexuality, on which there are several stories and parables in the

scriptural tradition. The yard must be guarded against the growth of wild grapes (Isaiah 5) or against expropriation (1 Kings 21, Song of Songs 1) or against the damage caused by wild animals (Song of Songs 2:15). Wine is also a symbol of revelation in Jewish Bible commentaries. A good example of this motif is a medieval commentary on the Song of Songs, which is traditionally read allegorically in Jewish and Christian traditions, the work of Rabbi Shlomo Yitzhaki (Rashi). Rashi was a 11-12th century French Jewish commentator, famous even in his own time. In his work, the dialogue between the male and the female voice appears essentially as a dialogue between God and the Jewish people (as in the Christian interpretation it is a dialogue between Christ and the Church).

Wine is often mentioned in Scripture as part of the feast of the time, but of course -- according to the allegorical interpretation -- it refers to much more. Wine, in Rashi's explanation, is not only a symbol of joy but also one of the Torah, teaching and revelation. Rashi, relying on Talmudic sources, emphasizes that synagogues and schools are places of revelation. And wine creates a festive atmosphere, which also refers to the joy of revelation. (The question of revelation is a central theme in the commentary.)

Samson Takpe

Theologische Fakultät Trier

Vodún-Kult und christlicher Gottesdienst

Ein Vergleich aus christlicher Perspektive

Der Vodún-Kult ist monotheistisch-polylatrisch. Obwohl die Existenz eines einzigen Gottes anerkannt wird, liegen viele unterschiedliche Vermittlungskulte vor. Das leitende Prinzip des Vodún-Kults lautet: Was du dem unzugänglichen Gott tun willst, das tu den Vodún (bzw. Geistern), sie sind seine Stellvertreter und werden ihm Rechenschaft ablegen. Im Hintergrund dieses Monotheismus steht ein dialektischer Pantheismus, gemäß dem das All in Gott eingeschlossen ist und in ihm seinen Halt besitzt. Es besteht eine strikte Unterscheidung zwischen Gott und den Geschöpfen. Der Vodún-Kult will alle sichtbaren und unsichtbaren Kräfte für sich einnehmen. Sein Ziel ist es, alles in Harmonie zu bringen und die Lebenskräfte zu verstärken.

Zu den meisten Komponenten der christlichen Liturgie lassen sich entsprechende Elemente im Vodún-Kult finden: Das Fa-Orakel und seine

Deutung weist ähnliche Merkmale wie der christliche Wortgottesdienst auf, die Darbringung der Opfer erinnert an die christliche Opfergabe, der Kolanuss-Ritus an die christliche Kommunionsausteilung, der Segen des Bokonon (Vodún-Priesters) an den priesterlichen Segen, die Gesänge und Tänze zum Lob Gottes oder der Gottheiten an christliche Lobgesänge. Auch die Sakramente und Sakramentalien finden ihre Gegenstücke im Vodún-Kult: Der erste Schritt des Initiationsritus ähnelt der Taufe, komplementäre Initiationsstufen ähneln der Firmung, Versöhnungsfeiern und Reinigungsriten den Bußfeiern, die traditionelle Krankenpflege entspricht in etwa der christlichen Krankensalbung, die rituelle Ehe entspricht der christlichen Trauung, die Vodún-Priesterweihe lässt sich in Beziehung bringen mit der christlichen Priesterweihe, die Amulette mit den Sakramentalien usw..

Nichtsdestoweniger gilt: Aufgrund der Unüberbietbarkeit der christlichen Eucharistie, in der sich Jesus Christus selbst, der Sohn Gottes, „als der Altar, der Priester und das Opfer“ ein für alle Mal für das Heil der Welt geopfert hat und angesichts der wesentlichen Unterschiede kommt es aus christlicher Sicht nicht in Frage, Polylatrie, Geisterverehrung, Ahnenverehrung und den Kult der Vodún-Statuen in irgendeiner Weise als gültige Pendant zur Verehrung des dreieinen Gottes, zur Verehrung der Engel, der Heiligen und zum christlichem Bilderkult in die Waage zu legen. Es geht vielmehr darum, diese Voraussetzungen als Grundlagen für eine adäquate Inkulturation anzusehen, die auf Basis gründlicher Hermeneutik den notwendigen Bruch dazwischen bezeichnet und zugleich eine fruchtbare Brücke zwischen beiden aufbaut.

...

Vodún cult is monotheistic-polylatric: that means there are many different mediation cults around a single recognized God. The guiding principle of the Vodún cult is: What you want to do to the inaccessible God, do it to the Vodún (or Spirits), they are his representatives and will give report to him on your behalf. Vodún cult is set on the background of a dialectical panentheism, that means everything is included in God and has their being in Him, however there is a strict distinction between God and the creatures. This cult aims at capturing all visible and invisible forces, in order to bring everything into harmony and strengthen the vital force.

Most of the components of the Christian liturgy can find their corresponding elements in the Vodún cult: Fa-oracle and interpretation vs Christian liturgy of the Word, presentation of the offerings vs Christian

offertory, rite of kola nuts vs Christian communion, blessing of the Bokonon (Vodún priest) vs Priestly blessings, chants and dances to the praise of God or of the deities vs Christian praises. The sacraments and sacramentals also find their similarities in the Vodún cult: First step of the initiation ritual vs Baptism, complementary initiation stages vs Confirmation, reconciliation celebrations and cleansing rites vs Penance, traditional care vs. Christian anointing of the sick, ritual marriage vs Church wedding, Vodún priesthood vs Christian priesthood, amulets vs Sacramentals, etc.

Nevertheless, due to fundamental differences, the aim here is not to compare or equate the two rites or cults – each is unique in its own way and has its profound meaning in its context especially for its particular adherents. It is therefore a question of examining if these similarities can inspire or provide the basis for a fruitful inculturation, which on the basis of innovative hermeneutics, makes their differences obvious and at the same time lays bare the fertile bridge between them.

Sárközi Gergely Antal

Pápai Református Teológiai Akadémia, óraadó mentor

Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Doktori Iskola,
doktorandusz

Adatok a Pápai Református Teológiai Akadémia 1918-1920 közötti történetéhez

Előadásomban doktori értekezésem egy szeletét, a teológia történetének az első világháború végétől a trianoni békediktátumig terjedő időszakát, illetve a terület-elcsatolások oktatásra gyakorolt közvetlen hatását szeretném ismertetni. Bemutatom az első világháború végi, illetve az azt követő általános helyzetet, a teológia életét befolyásoló anyagi és személyi feltételeket, ismertetem az intézmény pénzügyi helyzetét, az anyagi konszolidációs kísérleteket.

Ezt követi a Tanácsköztársaság történetének rövid vázolója, a pápai történések ismertetése, különösen az egész Pápai Református Kollégiumot (teológia, gimnázium, könyvtár) érintő események kibontása: könyvtár államosítása, szakszervezet, tanárok túszul ejtése.

Végül ismertetem a Dunántúli Református Egyházkerület, s benne a Pápai Református Kollégium Trianon utáni helyzetét: a területvesztéssel együtt járó legációs körzetek drámai csökkenését, de fontos beszélni a beiskolázási

nehézségekről is. Azon diákok ugyanis, akik addig a felvidékről Pápara mehettek tanulni, többé ezt nem teheték meg.

Fontosnak tartom bemutatni azt, hogy egy országos viszonylatban kis intézmény, hogyan dolgozott fennmaradásáért az első világháborút követő zavaros időszakban.

Data for the history of the Pápa Reformed Theological Seminary from 1918 to 1920

In my presentation, I would like to introduce a section of my doctoral thesis, the period of the history of theology from the end of the First World War to the Trianon Dictate of Peace, and the direct impact of territorial couplings on education. I present the general situation at the end of the First World War and after it, the financial and personal conditions affecting the life of theology, the financial situation of the institution and the attempts at financial consolidation.

This is followed by a brief outline of the history of the Hungarian Soviet Republic, an account of the events of Pápa, and in particular the unraveling of events affecting the entire Reformed College of Pápa (theology, gymnasium, library): library nationalization, unionization, hostage-taking of teachers

Finally, I present the situation of the Transdanubian Church District of the Hungarian Reformed Church, including the Reformed College of Pápa after Trianon: the dramatic decline of the district, where theologian students had been sended to preach at high Holy Days, associated with the loss of territory, but it is also important to talk about the difficulties of schooling. For students, who had previously been able to study in Pápa from the so called Highlands could no longer do so.

I consider it as important to show how a small institution on a national level worked for its survival during the turbulent period following World War I.

Dr. Schmidt László

Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola

A hatályos magyar civilisztikai jogszabályok és a kánonjogi jogszabályok összehasonlítása

Előadásomban össze kívánom hasonlítani a jelenleg hatályos magyar civilisztikai jogszabályokat, valamint a kánonjogi szabályozást az alábbi témakörök vonatkozásában:

1. Jogcselekményekre, jognyilatkozatokra vonatkozó szabályok, ezek létrejötte, érvényessége/érvénytelensége.
2. Természetes és jogi személyekre vonatkozó szabályok, jogi személyek létrejötte, megszűnése.
3. Perrendtartás. Az egyházi perek egyes általános és különös szabályait hasonlítanám össze a hatályos Pp. általános és különös szabályaival.

Comparison of the hungarian civil law and the canon law

I will compare the statutes of the hungarian civil law and the canon law in respect of topics below:

1. The rules related to the validity/invalidity of the legal actions, obligations, sanctions for breach of the obligations.
2. Besides that the rules related to legal and natural persons. Foundation and termination of legal persons.
3. I will also compare some general and specific rules of the hungarian civil procedure law and the canon procedure law.

Sereghy Xénia

Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Kánonjogi Posztgraduális Intézet

A keleti büntetőjog sajátos vonásai

A latin kódex 1311. és a keleti kódex 1401. kánonjai szerint ez egyháznak saját és született joga – saját, mert nem más jogrendtől kapta – hogy azokat a krisztushívőket, akik valamilyen büntetendő cselekményt elkövettek, büntető rendelkezésekkel fenytse. Ezen jog gyakorlása szükséges ahhoz, hogy az egyház be tudja teljesíteni a küldetését, mely a lelkek üdvösségére irányul. A lelkek üdvössége az egyház célja, ezért a kánoni büntetések a tettes megjavítását valamint a közösség védelmét szolgálják. Ez a büntető hatalom már az Újszövetségben is megnyilvánul több helyen is pl. „Akiknek megbocsátjátok bűneiket, bocsánatot nyernek; akiknek pedig megtartjátok, azok bűnei megmaradnak.” (Jn 20,23).

Büntetések és büntető intézkedések lehetnek a cenzúrák, jóvátévő büntetések és büntő óvintézkedések, vezeklések. A cél mindkét jogrend esetében ugyanaz, azonban mind a két törvénykönyvnek megvannak a maga sajátos vonásai. Ilyen például, hogy a büntetések gyógyító jellegére fektetve a hangsúlyt

a keleti kódex nem tesz különbséget a gyógyító és jóvátévő büntetések között (vö. CCEO 1429-1431.kán.), vagy hogy a keleti kódex nem ismeri az önmagától beálló büntetés fogalmát, és megkülönböztet kisebb és nagyobb kiközösítést.

Előadásomban ezeket és a keleti büntetőjog egyéb sajátosságait szeretném bemutatni, segítségül hívva néhány esetben a latin kódexet is.

Besonderheiten des Strafrechts der Ostkirchen

Gemäß Can. 1311 des lateinischen und 1401 des östlichen Kodex ist es das eigene Recht der Kirche, Christgläubigen, die eine strafbare Handlung begangen haben, mit strafrechtlichen Bestimmungen zu bestrafen. Die Ausübung dieses Rechts ist notwendig, damit die Kirche ihre Mission zur Errettung der Seelen erfüllen kann. Die Rettung der Seelen ist das Ziel der Kirche. Die kanonischen Strafen dienen also dazu, den Täter zu verbessern und die Gemeinschaft zu schützen. Diese Strafkraft kann man bereits im Neuen Testament an mehreren Stellen lesen, zB. „Denen ihr die Sünden erlasst, denen sind sie erlassen; denen ihr sie behaltet, sind sie behalten.“ (Johannes 20,23).

Sanktionen und Strafmaßnahmen können Zensur, Wiedergutmachung und Strafmaßnahmen, Buße umfassen. Das Ziel ist für die beiden Rechtsordnungen das Gleiche, aber beide haben ihre eigenen Besonderheiten. Beispielsweise unterscheidet der Kodex der Ostkirchen nicht zwischen heilenden und wiedergutmachenden Strafen (vgl. can. 1429-1431 CCEO), indem es die heilende Natur von Strafen hervorhebt, oder dass der östlichen Kodex die latae sententiae Strafe nicht kennt und unterscheidet zwischen kleineren und größeren Exkommunikation.

In meinem Vortrag möchte ich diese und andere Merkmale des Strafrechts der Ostkirchen vorstellen, in einigen Fällen mit der Hilfe des lateinischen Kodex.

Stamler Ábel

Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar,
Filozófiatudományi Doktori Iskola

Rítus és misztika a középkorban

A katolikus misztika és a szerzetesi rítusok összefüggéseiről

A katolikus misztika és az intézményes vallásosság összefüggései a misztikakutatás kényes kérdései közé tartoznak. Ennek okai részben valós törté-

nelmi tények, de legalább ilyen nagy részben a misztika, a misztikus szövegek recepcióját nagyban meghatározó filozófia-, eszme- és szellemtörténeti folyamatok, iskolák előzetes elképzelései, preconcepciói.

Míg más világvallások, így például az iszlám és a hinduizmus esetében a helyesen, vagy helytelenül „misztikusnak” mondott áramlatok és a rítusok összefüggései maguktól értődnek, addig ugyanez a katolikus misztikáról szólva nem, vagy csak nagyon ritkán került a kutatások homlokterébe. Ugyanakkor az iszlám és a hinduizmus kutatásának esetében is valós probléma, hogy a misztikakutatás, helyesebben fogalmazva a spiritualitástörténet iránti érdeklődés és a rítuskutatás a legkritkább esetekben jár kéz a kézben. A katolikus misztikatörténethez kapcsolódó ezirányú vizsgálódások első sorban Joachim Theisen nevéhez köthetők, aki Eckhart mester és Johannes Tauler prédikációinak liturgikus meghatározottságára mutatott rá. Újabban Christoph Benke írt a kérdésről első sorban elméleti megközelítésből. Ugyanakkor mindkét szerző a misére, egyes esetekben a zsolozsmára szűkíti a liturgiát, és figyelmen kívül hagyja az ezeken túli szertartásokat, így például a kifejezetten a szerzetesi élethez köthető rítusokat.

Előadásomban azt szeretném megmutatni, hogy 1) a katolikus misztika forrásai között szinte csak szerzetesi háttérrel rendelkező szövegekkel rendelkezünk, 2) a szerzetesi beöltözés rítusai és teológiája, valamint a misztikus szövegek metaforáinak kapcsolódásai jó alapot szolgáltatnak arra, hogy 3) vallástudományi értelemben szerzetesi beavatásról és a rítus és misztika legszorosabb összefüggéséről beszélhessünk. Misztika és rítus (utóbbi mint az intézményes vallásosság egyik formája) tehát nem egymással ellentétes, sokkal inkább egymásra épülő, egymást átjáró fogalmak. Misztikakutatás nem létezhet ritualisztika nélkül.

Rites and mysticism in the Middle Ages

On the relationship between catholic mysticism and monastic rites

The relationship between Catholic mysticism and institutional religiosity is one of the most sensitive issues of the studying of mysticism. The reasons for this include true historical facts, but at least so much philosophical and ideological trends, the preconceived ideas and preconceptions of these schools, which largely determine the reception of mysticism.

While in other world religions, such as Islam and Hinduism, the connections between trends rightly or wrongly called 'mysticism', and rites are self-evident, the same can not, or very rarely, be said on the focus of researches on Catholic mysticism. However, in the case of researches on

Islam and Hinduism too, it is a real problem that mysticism, or rather, history of spirituality and ritual studies go hand in hand very rarely. The relating of ritual studies (liturgics) and mysticism in the case of Catholic mysticism is primarily related to the name of Joachim Theisen, who demonstrated the liturgical determination of the sermons of Meister Eckhart and Johannes Tauler. More recently, Christoph Benke has written about this question primarily from a theoretical point of view. At the same time, both authors restrict the liturgy for the Holy Mass, and in some cases for the Divine Office, and ignore rites beyond these, such as rites that are specifically related to monastic life.

In my presentation, I would like to show that 1) the sources of Catholic mysticism come in almost all cases from a monastic background, 2) the connections between the rites and theology of the monastic profession, and the metaphors of the mystical texts provide a good basis for 3) proving the closest connection between rite and mysticism. Mysticism and rites (the latter as a form of institutional religiosity) are thus not mutually exclusive, but rather intertwined, and interdependent phenomena. Study of mysticism cannot exist without ritual studies.

Suba Katalin

Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar,
Filozófiatudományi Doktori Iskola, Művészettörténet program

Liturgikus szövegek és liturgikus tárgyak: rubrika-kutatás a művészettörténetben

A középkori művészet kutatói korán felismerték a rubrikákban rejlő művészettörténeti írott forrásokat; az igény, hogy a liturgikus tárgyakat a saját, liturgikus kontextusukban helyezzük el, ma már evidenciának számít. Ugyanakkor a tárgyak és liturgikus szövegek együtt-tárgyalása sokszor tévútra is vezethet.

A Liturgiátörténeti Kutatócsoport előkészületben lévő rubrika-kutatása eredményeként egy olyan gyűjtemény jöhet létre, amely keretet ad a nyugati liturgia minden nem-szöveges elemének. Ez azt jelenti, hogy a megfelelő, reprezentatív források kiválasztása után, a rubrikák adatbázisba való bevitele által lefedhető és kereshető lenne minden olyan tárgy, amely használatos volt a középkori liturgiában, és az ahhoz kapcsolódó terek is. Sőt, ilyen módon a liturgia dramaturgiai elemei is könnyen áttekinthetővé

válnának, amelyek ma, a performansz-kutatások révén, különösen előtérbe kerültek.

Az általános módszertani betekintés után egy esettanulmány következik a Koronázási palást feliratairól. A palást, azaz az egykori kazula, egy olyan kiemelkedő jelentőségű tárgy, amelyet sokszor és sokféleképpen hoztak kapcsolatba liturgikus szövegekkel és ikonográfiai programjának megfejtésére több kísérlet is született. Az előadás a Koronázási palást eredeti funkciójának kérdéséhez kíván hozzászólni.

Liturgical texts and liturgical objects: rubric-researches in art history

The researchers of medieval art discovered the rubrics, as possible written sources a long time ago, and the claim to connect liturgical objects with liturgical studies in an interdisciplinary bound is something evident today. At the same time these attempts sometimes have lead to misunderstandings and in some cases to over-interpretations.

The result of the up-coming rubric-researches of the Research Team of Liturgical History would frame all the non-textual elements of the Western liturgy. This means that with the data-input of the numerous liturgical books, geographically and historically carefully chosen, we could cover-up every liturgical object, like vestments, goldsmith artefacts; every liturgical space, like the sacristy, the altar, the atrium and we could cover-up even the dramaturgic elements that are especially in spot-light nowadays, when the number of studies that apply performance theories to medieval liturgy seem to increase.

After a general insight to the methodology, I would like to present a case study on a very famous Hungarian medieval artefact, the Coronation Mantle of the Hungarian kings. The historical importance of the vestment is undoubtable and so is the art historical. It is not only one of the rare witnesses of the freshly christianized Hungarian royal court's artistic representation, but its iconography and textual details became top questions in Hungarian art-historiography.

Szabó Csaba Péter

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kar

A „békesség angyala”, azaz Ráfael alakja Tóbiás könyvében az egyházatyák értelmezése szerint

„A békesség angyalát, a hűséges vezetőt, lelkünk és testünk őrzőjét kérjük az Úrtól.” –imádkozzuk a bizánci liturgiában. De ez az imaszöveg, a békesség angyalának kérése nem egy középkori vagy újkori imaforma, és nem is kései gyökerű a liturgiafejlődés kronológiájában. A békesség angyalának kérése már az Apostoli Konstitúciókban fellelhető, amikor a hittanulókért mondott ima elhangzik. A „békesség angyala” az őrangyal tiszteletreméltó megnevezése, amelyet Szent Jeromos is használ fordításában (lásd Iz 33,7). Kutatói munkám az őrangyalokról vallott teológiai nézeteket szeretné közelebről megvizsgálni a patrisztikus hagyomány tükrében, a kezdetektől egészen Tóbiás könyvének Ráfael alakjáig. Közelebről kívánom bemutatni Órigenész angyaltanát, aki az angyalok természetének bemutatásán is fáradozott.

Ha elindulunk ezen az úton, feltehetjük azt a kérdést, hogy miként kerül Isten „gyógyító” angyala Tóbiás könyvébe, hogyan fog ez interpretálódni, kiegészülni az Újszövetségben, és hogyan elevenedik meg az angyalok védelmező küldetése a Krisztusban megkereszteltek számára.

Minden embernek van védőangyala? Azok is részesülnek az angyali védelemben, akik nincsenek megkeresztelve? Miként munkálkodnak üdvösségünkön? Párbeszédben vannak e a Teremtő Istennel? Órigenészen kívül még Alexandriai Kelemen és Aranyhajó Szent János prédikációin keresztül is vizsgálom Ráfael alakját.

The „angel of peace”, the figure of Raphael in the Book of Tobit through the teaching of the Holy Fathers

„For an angel of peace, a faithful guide, a guardian of our souls and bodies, let us ask the Lord.” – we pray in the Byzantine Rite. This request for an angel of peace was not originated in the Middle Ages or in modern times, it is not even rooted in the chronology of the evolution of the Liturgy. Asking for an angel of peace is present already in the Apostolic Constitutions, when the community prays for the catechumens. The name „angel of peace” is an honourable one, which can be found in the translation of Saint Jerome (Is. 33: 7). I am doing research into the topic of the guardian angels in the texts of the

patristic tradition, especially concerning the figure of Raphael in the Book of Tobit. I would like to do research particularly in the works of Origen, who tried to present the ontological nature of angels.

If we follow this path, we can put the question how the figure of the „healing” angel of God appears in the Book of Tobit, how it is interpreted in the New Testament, and how the guardian mission of angels for the baptised in Christ came alive.

Does everybody have a guardian angel? Do the people who are not baptised have guardian angels? How do the angels work for our salvation? Are they in a dialogue with the Creator? These are the main questions which emerge. I am doing research also into the teaching of Clement of Alexandria and Saint John Chrysostomus.

Szakács Tamás

Evangelikus Hittudományi Egyetem, Hittudományi Doktori Iskola

A teodicea akauzális válaszlehetőségei

A teodicea kérdései évezredek óta kísérik az emberiséget. Igazi mélységében azonban a zsidóságban került elő problematikája, hiszen egy mindenható, mindentudó és jóságos Teremtő hitének hátterén válik igazán kiélezetté a klasszikus kérdés: miért van akkor mégis rossz, gonosz ebben a világban? Nyilvánvaló, hogy a keresztyénség is osztozik mindebben, hiszen a Teremtőről ugyanazt vallja, mint Izráel, ha a megváltáshite távolabbra is vezet a válaszlehetőségekben. Számtalan válaszkísérlet született nemcsak a teológia területén ill. a vallások körében, de a filozófiában is. Ezek rövid felelevenítése során különös hangsúly esik a zsidó ill. ateista anti-teodiceákra. Előbbiek Isten mindenhatósága, mindentudása és jósága közül legalább az egyiket elvetik (általában a mindenhatóságot: eszerint Isten nem akarja a rosszat, de nem képes tökéletesen elhárítani, hanem együttérezve az emberrel igyekszik enyhíteni). Utóbbiak egy isteni lény létezését magát is tagadják. Egyaránt eltántorítanak attól, hogy a szenvedések kapcsán feltegyük a miértek kérdéseit; ehelyett azzal biztatnak, hogy fogadjuk el, hogy a bajok csak úgy megtörténnek, különösebb ok nélkül. Az előadás speciálisan ennek a kauzalitási témának igyekszik a nyomába eredni egyrészt Jób könyvének visszatérő „ok nélkül” utalásai, másrészt a kvantumelmélet koppenhágai értelmezésének kauzalitásra vonatkozó gondolatai mentén. Felvetődik a kérdés: Vajon csak az anti-teodiceák kor-

látozó (pl. mindenhatóságot elvető) interpretációja mellett adódhat okot tagadó teodiceai válasz? Tekinthetjük-e exegetikai és kvantummechanikai szempontból együtt is az akauzalitást (pl. komplementaritásként), a valószínűségi törvényt és a mindenhatóságot, mint Isten kettős cselekvését-gondviselését, mint *concurus divinus*? Ezt a lehetőséget kívánja megfontolni és mérlegre tenni az előadás.

The acausative possibilities of the answer of the theodicy

The questions of theodicy have been with humanity for thousands of years. In its true depth, however, it has its problem in Judaism, as the classic question becomes truly sharp-edged in the background of the faith of an almighty, all-knowing, and benignant Creator: Why is there even so bad things and evil in this world? Obviously, Christianity shares all of this, for it claims about the Creator the same as Israel claims, if its faith in redemption goes further in the possibilities of answers. Countless attempts have been made not only in the field of theology and among religions, but also in philosophy. During their brief reviewing, special emphasis is placed on the Jewish and the atheist anti-theodicies. The former reject at least one of God's omnipotence, omniscience, and charity (usually omnipotence: according to this, God does not want evil, but cannot completely eliminate it, but tries to alleviate compassion with man). The latter also deny the existence of a divine being altogether. They both discourage us from asking why in the face of suffering; instead, they are encouraging us to accept that troubles only happen for no particular reason. The lecture specifically seeks to trace this causality theme along the lines of the "for no reason" references in Job's book and the causal ideas of Copenhagen's interpretation of quantum theory. The question arises: Can only a restrictive (e.g. rejection of omnipotence) interpretation of anti-theodicies give rise to a theodicean response that deny the cause? Can we consider both exegetically and quantum mechanically (eg as complementarity), the actuality, probability law, and omnipotence also as the dual act of providence of God, as the *concurus divinus*? The presentation wants to consider and weigh this opportunity.

Szamkó Eszter

Debreceni Egyetem, Irodalom-és Kultúratudományok Doktori Iskola

A női misztika és az Eucharisztia-tisztelet kapcsolata

Előadásomban a keresztény spiritualitásnak irodalomtörténeti dimenzióján keresztül a női misztika és az Oltáriszentség tiszteletének a kapcsolatát vizsgálom. A kora- és későközépkori női vallásosság kontextusából ismeretes az Eucharisztia tisztelete, mely számos devóciós cselekedettel társul: aszkézis, böjt, compassio, imitatio passionis, imádság fokai, meditatio-contemplatio és számos esetben az unio mysticához mutat utat. Az Eucharisztia-tisztelet és a cognitio Dei (Divini) experimentalis a misztika latin nyelvű terminológiai rendszerében összekapcsolódik. Szövegvizsgálataim középpontjában elsősorban Árpád-házi Szent Erzsébetre vonatkozó források állnak: a szentté avatás után közvetlenül keletkezett források (Heisterbachi Ceasarius, Dietrich von Apolda) és a 13-16. századi magyarországi források (Laskai Osvát, Temesvári Pelbárt és az Érdy-kódexben szereplő Erzsébet-vita). A kiemelt források relevanciáját erősíti, hogy az Eucharisztia tiszteletének jelenléte a forrásokban kontinuitást mutat. Figyelmemet elsősorban az a kérdés irányította, hogy a nyugat-európai misztikatörténet rendszeréből fakadó nyelvi regiszterek milyen módon fejezik ki az Oltáriszentség tiszteletét, illetve, hogy a felsorolt Erzsébet-források nyelvi rétegeinek milyen viszonyulási módja és foka van a keresztény misztikus szöveghagyományban szereplő Oltáriszentség tisztelethez.

The connection between female mysticism and Eucharistic adoration

In my presentation, through the literary history dimension of a Christian spirituality, I explore the connection between mysticism and Eucharistic adoration. We know about the Eucharistic adoration from the context of women's religiosity in the early and late medieval period, which has been associated with many devotional action: asceticism, fasting, compassio, imitatio passionis, attitudes of praying, meditatio-contemplatio and in many cases leads to unio mystica. The Eucharistic adoration and cognitio Dei (Divini) experimentalis are interconnected in mysticism's latin terminology. The research is focused primarily on the sources of St. Elizabeth of House Árpád: sources created after the canonization (Heisterbach's Ceasarius, Dietrich von Apolda) and Hungarian sources from 13-16th century (Osvát Laskai, Pelbárt Temesvári and the vita in the Érdy Codex). The relevance

of the above-mentioned sources strengthened by the continual presence of the Eucharistic adoration in them. I am focusing my attention primarily on the question of, how did the literary registers in the Western European mysticism history describe the Eucharistic adoration, and what kind and how deep the connection is between the language layers of the St. Elizabeth sources and the Eucharistic adoration described in the christian, mystic literary traditions.

Szaplonczay Máté

Pontificio Istituto Orientale, Roma

Szentségi böjt Keleten és Nyugaton

A Szent Eucharisztia vételére való készülétkben fontos szerepet játszik az eucharisztikus szentségi böjt. Jelen előadás kezdetén áttekintjük e böjt természetét, mely lényegesen különbözik az egyéb böjtléstől. Az utóbbi ugyanis bűnbánati tevékenység, míg a szentségi böjt inkább a hála és a tisztelet kifejezése. A Szent Eucharisztia tisztelete hangsúlyos szerepet kap a keleti katolikus egyházak szertartásaiban, ennek szemléltetésére egy rövid exkurzus keretében bemutatásra kerül az Előre megszentelt áldozatok liturgiájának ezen aspektusa.

A római katolikus egyház és az ortodox egyházak szentségi böjti fegyelmének rövid bemutatása után figyelmünket a keleti katolikus egyházak vonatkozó tanításának áttekintésére irányítjuk.

A Keleti Kódex a szentségi böjt szabályozását az egyes sajátjogú egyházakra bízta. Ezeket a részleges jogszabályokat az adott sajátjogú egyház hívei lehetőség szerint mindenütt, így a diaszpórában is kötelesek megtartani. Mielőtt rátérnénk a Magyar Görögkatolikus Egyház szentségi böjtöt illető fegyelmére, röviden áttekintjük néhány egyéb sajátjogú keleti egyház vonatkozó jogszabályait. A teljesség igénye nélkül az alábbi egyházak szentségi böjttel kapcsolatos részleges jogszabályai kerülnek bemutatásra: Italo-albán Görögkatolikus Egyház, Szír-malabár Katolikus Egyház, Maronita Katolikus Egyház, Ukrán Görögkatolikus Egyház és Ruszin Görögkatolikus Egyház.

A Magyar Görögkatolikus Egyház szentségi böjtjének alakulásához először Rusznák Miklós 1909-es tanulmányából tekintünk meg néhány részletet. Abban az időben a szentségi böjti fegyelem még egységes volt Keleten és Nyugaton – éjfélről kezdődően -, így nem kellett róla sok szót ejteni. Ivancsó István 2002-ben publikálta a Magyar Görögkatolikus Egyház böjti fegyelemre vonat-

kozó 20. századi rendelkezések gyűjteményét. Ezen rendelkezések közül kilenc vonatkozik a szentségi böjtre, melyek mindegyike 1951 és 1974 között jelent meg egyházmegyei körlevélben. Ezen rendeletekből átfogó képet kapunk a magyar görögkatolikus szentségi böjti fegyelmeről az elmúlt évszázadban.

Miután a Magyar Görögkatolikus Metropólia 2019. évi első körlevelének megfelelően hangsúlyozzuk a gyakori áldozás fontosságát, az előadás záró fejezetében a Magyar Görögkatolikus Egyház sajátjogú kodifikációs folyamatának szentségi böjtöt érintő kérdéseibe próbálunk beletekinteni. Ezen túl összefoglaljuk a szentségi böjt időtartamának esetleges későbbi kiterjesztéséhez szükséges feltételeket.

Végezetül megjegyezzük, hogy az eucharisztikus szentségi böjt időtartamának kiterjesztését, illetve visszaállítását legalább a Szentmise kezdetétől visszamenőleg számolva három órára latin részről is többen felvetették. Jelen előadás zárásaként Edward Peters amerikai kánonjogász előterjesztéseit, és az azok mögött álló érveket mutatom be.

Eucharistic Fast in the Christian East and West

This paper is not seeking to examine the fasting periods of the liturgical year, but a special form of fast, namely the eucharistic fast (or 'communion fast'). We need to know that the eucharistic fast differs from the other fasts of the liturgical year. The eucharistic fast, although commonly understood as complete abstinence from food and drink for a certain period before receiving the Holy Communion, unlike other forms of fasting, is designed less as a form of asceticism than to give honour to the Eucharistic Gifts and to express the belief and admiration towards the Holy Eucharist.

As the document „Instruction for Applying the Liturgical Prescriptions of the Code of Canons of the Eastern Churches” reminds us, rigorous observation of the eucharistic fast was a unanimous tradition, even if diversified in its forms, in all the Eastern and Western Churches up until the first reforms undertaken in this area by Pope Pius XII. It expressed and continues to signify the concern for a proper spiritual preparation for receiving the Eucharist, life-giving Bread come down from heaven. In the desire to facilitate access to the Eucharist, such practice has been greatly reduced in the Latin Church as we will see later. A similar example was followed by many Eastern Catholic Churches, while those non-Catholic maintained their customs, even if perhaps less strictly. The change in the discipline of the eucharistic fast has contributed to the development of a greater participation in the Eucharist, although it has sometimes contributed

to weakening the awareness of the extraordinary value and meaning of the mystery celebrated. To find the aurea mediocritas in this question was and still is a responsible duty of the church authorities. As we will see, Can. 707 § 1 of the Code of Canons of the Eastern Churches refers legislation in this regard to the particular law. The Instruction adds the following advise: An eventual restoration, at least partial, of the ancient norms for fasting in the Eastern Catholic Churches is valued opportune, taking into account the meaning of both the traditional practice, which does not always exactly coincide with the Latin sensibility, and of the need to correspond with the different conditions of life in the world today.

In this presentation after talking about the nature of the eucharistic fast, we will show the current normative of the Latin Church and of the Orthodox Churches concerning the eucharistic fast. Then we will present the particular laws of some Eastern Catholic sui iuris Churches. We are not seeking to undertake an exhaustive study of all these prescriptions, but to lay basis for further examinations. In the Hungarian Greek Catholic Metropolitan sui iuris Church the particular codification is still in progress, hence we will try to explore some aspects and perspectives regarding the eucharistic fast in this Church.

Székely Csilla Imola

Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Humán Tudományok
Doktori Iskola, Nevelés- és Művelődéstudományi Program

Kokas Klára tanítványianak vallásossága

Kokas Klára (1929-2010) zenepedagógus, zenepszichológus írásaiban gyakran tesz utalást a zenés foglalkozások résztvevőinek spirituális megnyilvánulásaira, amelyek összefüggésben vannak Kokas lelkiségével. Kokas evangéliumi tisztaságú, személyes Isten-kapcsolata alapvetően befolyásolta pedagógiai módszerének alakulását, emberi kapcsolatait, tanításainak légkörét, zeneválasztását, és az zenés foglalkozások célját. Spiritualitása szavai, kérdései, kapcsolatai, tettei szintjén folyamatosan megnyilvánult. Világszemléletéből és gyermekközpontúságából következően a kreativitásra, emberi kapcsolatokra, elfogadásra, egymásra figyelésre épülő pedagógiát alakított ki, amelynek legfőbb aspektusa a reformpedagógusokra oly jellemző gyermek-központúság mellett a kreativitás- és személyiségfejlesztés, eszközei pedig a művészetpedagógiai elemek, legfőképpen a zene és a tánc.

Kokas Klára írásaiban sokszor beszél a gyerekek lelki jellemzőiről – jelen tanulmány a gyermeki lelkületre, habitusra, a gyermeki értékekre vonatkozó utalásait vizsgálja (ezek: gyermeki empátia, figyelem, gyerek és iskola, gyermeki kapcsolatok, befogadás, képzelet, küldetés, lelkület, önkifejezés, szabadság, gyermeki világ, közösség, mozgás, sérült gyerek). A Kokas-szövegek gyermeki spiritualitásra vonatkozó részeinek elemzésével megrajzoljuk Kokas Klára gyermekfelfogását, amely pedagógiájának egyik alappillére. Kokas Klára gyermekképét, a gyermeki személyiségről szóló meggyőződését tehát elsődleges írott források alapján körvonalazzuk. Célunk a kokasi gyermekkép minél árnyaltabb megrajzolása tartalomelemzés, ezen belül kvalitatív szövegelemzés segítségével.

A kutatás módszere: Kvalitatív tartalomelemzés, interpretáció, az Atlas.ti7 számítógépes program segítségével.

Religiousness of Klára Kokas' disciples

Klara Kokas (1929-2010), a music teacher and music psychologist, often refers in her writings to the spiritual manifestations of her disciples in musical activities. These manifestations are obviously related to Kokas' spirituality. Her clear personal relationship to God has fundamentally influenced the development of her pedagogical method, her relationships to people, the atmosphere of her teachings, her music choice and repertoire, and the purpose of her music lessons. Her spirituality was constantly manifested in her words, questions, relationships and actions. Due to her world-view and child-centered approach, she developed a pedagogy based on creativity, human relationships, acceptance, personal development and complex art education.

Klara Kokas often talks about children's spirituality in her writings – in my study we analyze these references to childlike religiousness, habitus, her mentions about child values (childlike empathy, attention, child and school, children relationships, inclusion, imagination, mission, soul, self-expression, freedom, childhood, community, movement, disabled child). By analyzing parts of the Kokas texts relating to childhood spirituality, we draw Klara Kokas's conception of children as one of the pillars of her pedagogy. Klara Kokas's child image and her conviction about the personality of the child are thus outlined on the basis of primary written sources. Our goal is to draw the Kokasi child concept through content analysis, including qualitative text analysis.

Method of research: Qualitative content analysis and interpretation using Atlas.ti7 computer program.

Székely Gábor

Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar,
Kora Újkori Magyar Történeti Program

A kecskeméti reformátusok kora újkori úrvacsorai gyakorlatának emlékei

Az 1540-es években Kecskeméten jelentős protestáns közösség alakult ki, amely a század végére egyértelműen református irányultságúvá vált. Úrvacsorai gyakorlatáról a 16-18. századból kevés közvetlen forrás maradt meg, a 17. századtól kezdve viszont tárgyi emlékek tanúskodnak az úrvacsorai liturgia kitüntetett szerepéről.

Ekkor virágzott fel a kecskeméti ötvösség, amely mértéktartó eleganciájú, a kor művészeti áramlatait befogadó és megőrző egyházművészetet hozott létre. A helyi ötvös céh által készített későreneszánsz úrvacsorai edények országos viszonylatban is jelentősek, műveik a környező tágabb térség gyűlekezeteiben is megtalálhatók. A kecskeméti ötvösség története 1557-ig vezethető vissza, amikor a török elől Kecskemétre menekülő szegedi ötvösök (Ötvös Sebestyén, Ötvös Benedek, Ötvös Imre) kérték a debreceni tanácstól, hogy adja ki számukra az ottani ötvös céh artikulusait. 1625-ben megerősítették a kecskeméti ötvöscéh szabályait, ekkor említik Ötvös György (Tar György), Ötvös Balázs, Cseh György és Ötvös Péter mestereket. A 17. századi ötvösmesterek közül csak végrendeletéből ismerjük Szenczi Ötvös Istvánt. Az úrvacsorai terítők közül kevesebb maradt fenn, de újabban feltárt írott források (végrendeletek, számadáskönyvi bejegyzések, levelek) tudósítanak adományozásukról.

Magáról a liturgikus térről csak a 18. századból vannak közelebbi adatok, mivel az első fából épült templom 1678-ban leégett. Az ezután épült kőtemplomot is átalakították a 18. század végén. Belső teréről viszont már ezt megelőzően készültek ábrázolások. Göből Gáspár lelkipásztor megbízásából Herczeg Péter anyakönyvi eseményeket ábrázoló képeket festett a II. számú anyakönyvbe, amelyeken az úrasztala is megjelenik.

További adalék a református úrvacsorai gyakorlatról éppen katolikus forrásból származik. Telek József ferences szerzetes, a barokk kori katolikus hitbuzgalmi irodalom jelentős alakja az 1760-as években Kecskeméten elmondott és nyomtatásban is megjelent úrnapi szentbeszédeiben az oltáriszentségről elmélkedik, a protestánsokkal vitatkozva. Prédikációi a katolikus templomon kívül, a kétfelkezettű város piacán hangzottak el, a református lakosság meggyőzésére is törekedve, amelyekben a református úrvacsoratan mellett az úrvacsorai szokásokról is beszélt.

Records of the Calvinist practice of the Holy Communion in the early modern Kecskemét

In the 1540-es in the town of Kecskemét came into being a significant Protestant congregation, which by the end of the 16th century unequivocally oriented to the Calvinism. Just a few sources have remained on the practice of the Holy Communion from the 16-18th centuries, however, since the 17th century more objects reflect the importance of the liturgy of the Holy Communion.

At that time the goldsmiths' art flourished in the town and created an elegant, but unostentatious ecclesiastical art, inspired by contemporary artistic impressions and conserving them. The late-Renaissance vessels used for the Holy Communion, made by the local goldsmith' craft, are famous country-wide and these masters also worked for other congregations in the broader region. The history of the goldsmiths' craft of Kecskemét began in 1557, when during the Ottoman Turkish occupation the refugee masters from Szeged (Sebestyén Ötvös, Benedek Ötvös, Imre Ötvös) asked the Council of Debrecen to permit them using the articles of the local guild. In 1625, when these regulations were confirmed, were mentioned the masters named György Ötvös (György Tar), Balázs Ötvös, György Cseh and Péter Ötvös. Another master living in the 17th century was István Szenczi Ötvös, but only his name is known from his testament. There remain fewer from the Communion textiles, but several recently discovered written sources (testaments, account books, correspondences) inform us about the donation of this linens.

Closer data about the liturgical space itself just come from the 18th century, because the first, wooden church was burned in 1678. The new stone church was built then was also reconstructed at the end of the 18th century. However, about the interior were made depictions formerly by Péter Herczeg, who, committed by pastor Gáspár Göböl, painted registry events into the Second Volume of the Matriculary, depicting the Lord's Table as well.

Additional sources of Catholic origins also provide us with valuable details on Calvinist practice of the Holy Communion. József Telek, Franciscan friar and the great personality of the Baroque Catholic religious literature, preached about the Eucharist in the 1760-es on Corpus Christi, disputing the Protestant doctrines. These – later printed – sermons were held outside the Catholic parish church, at the market of the two-denominational town, in order to convince the Calvinist population too and include description of the customs connected to the Holy Communion as well.

Dr. Szívós Alexander Roland

Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola

Az egyház és az adózás

Az adózás története mondhatni egy idős az emberiség történetével, ez iménti tétel a vallással összefüggésben is helytálló. A keresztény egyház „alaptörvénye”. a Biblia hitéletre vonatkozó tételei mellett egy másik jelentős területtel is foglalkozik, ez pedig az anyagi javak kérdésköre. A Szentírás több, mint kétezer-ötszáz strófában tárgyalja a pénz, illetve az adók témakörét. Az adózás és a vallás között könnyen megtalálhatjuk tehát a kapcsolatot. Írásomban ezt a rendkívül érdekes és izgalmas témát igyekszem körüljárni. Megvizsgálom, hogy a vallás és az adózás miként hatott egymásra a történelem során, mindezt pedig néhány általam kiemelt múltbeli esemény részletesebb bemutatásával szeretném szemléltetni. A klasszikus és modern adóztatási alapelvek egyaránt merítenek az egyház által kimunkált tanokból, gondoljunk csak az igazságosság kérdéskörére, amely az optimális adórendszer kialakításában is komoly szerepet játszik.

Az igazságosság a jogban, a vallásban és az adózás tekintetében is kiemelkedő jelentőséggel bíró fogalom. Utóbbi esetében örök érvényű kérdés, hogy az adott adó vagy adórendszer igazságos-e, hiszen nagymértékben ettől függ annak társadalmi elfogadottsága, a jogkövető magatartások száma. Isten szemében minden ember egyenlő, e tételből kiindulva jutunk el a vallás egyik legmeghatározóbb, fundamentális elvéhez az igazságossághoz. A tanulmány során prezentálni fogom, hogy a jogalkotók az adójogi normák kialakításakor az igazságossággal összefüggésben milyen – vallási töltetű, eredetű - iránymutatások alapján járnak, járhatnak el.

Church and taxation

The history of taxation can be said to be old with the history of mankind, in my view this sentence is also true in the context of religion. In the Holy Bible, which is a kind of „fundamental law” to the Christian Church we can find an other important field next to the religious theories. This field pay attention to the material matters. It is a fact that the Bible deals with money and taxes than two thousand five hundred histories. Thus, we can easily find the link between taxation and religion. I examine how religion and taxation interacted each other in history, by presenting some of the events highlighted in the past. Both classic and modern taxation principles draw on

the doctrines of Church, eg.: the issue of justice, which plays a major role in the development of an optimal tax system.

Justice has a prominent role in law, religion and taxation too. In the case of taxation the eternal question is whether given tax and tax system is fair, as its social acceptance and the number of law abiding behaviors depend to a great extent. In the course of this study, I will present what guidelines of religious origin, can and should be followed by legislators in establishing tax law standards.

Szgyiczk Zsuzsanna

Szegedi Tudományegyetem, Málnási Bartók György Filozófiai
Doktori Iskola

A misztika hétköznapi jellege

William James a vallási tapasztalatokon belül a misztikus tapasztalatok vizsgálatával is foglalkozik a *The Varieties of Religious Experience: A Study in Human Nature* című művében. Már James, a 20. század elején, sok olyan tapasztalatot vizsgált és vett figyelembe, amelyek a vallási és misztikus tapasztalatok definíciója által lefedett kört tágítják. Célja, amellet, hogy a tapasztalatok sokféleségére rámutatott, az volt, hogy a misztikus tapasztalatok meghatározásához kritériumokat vázoljon fel. Ezek egyike a kimondhatatlanság (*ineffability*) kritériuma, amelyet számos más teoretikus is átvett James-tól. A kimondhatatlanság koncepciója a misztikus tapasztalatok hétköznapi és más vallási tapasztalatoktól való radikális különbözőségén nyugszik: a misztikus tapasztalatot nem lehet a hétköznapi jelenségek és tapasztalatok leírására használt szavakkal adekvát módon visszaadni. A negyedik kritérium: a mulandóság. James szerint a tapasztalatok viszonylag rövid ideig: pár percig; ritka esetekben fél óráig tartanak.

Ezt a két kritériumot kérdőjelezi meg számos olyan kutatás, mely a misztikus tapasztalatok és a misztika gyakoriságára, rendszerességére és kiművelésére igyekezik rámutatni. Előadásomban ezek közül a kutatások közül hármat mutatok be. Elsőként a misztikus tapasztalatok gyakori előfordulásával foglalkozó kutatásokat ismertetem: David Hay-tól és Ralph W. Hood-tól. Másodsorban pedig Ariel Glucklich kutatásainak eredményét mutatom be. Glucklich egy izraeli közösségben végzett terepkutatása a misztika és a hétköznapi cselekedetek szoros összefonódásának példáira világít rá.

The everyday aspect of mysticism

William James deals with mystical experiences among religious experiences in his book: *The Varieties of Religious Experience: A Study in Human Nature*. He addresses several religious experiences which widen the definition of mystical experiences. Besides pointing out the diversity of these experiences, he outlines four criteria which helps us defining mystical experiences. One of these is the ineffability of mystical experiences. This criterium was adopted by many scholars later. The criterium of ineffability is based on the radical difference of mystical experiences as opposed to other type of religious and ordinary experiences: it is impossible to describe mystical experiences adequately with words - which we commonly use to describe ordinary sense experiences. The 4th criterium is: transiency. According to James mystical experiences last for a few minutes or in rare cases for about half an hour.

These two criteria are challenged by several researchers who point out the frequency, regularity and everyday cultivation of mystical experiences. I am introducing three of these researches in my presentation. Firstly, two papers: from David Hay and Ralph W. Hood. They both address the regular occurrence of mystical experiences. Secondly, I am introducing the results of Ariel Glucklich's research, carried out in an Israeli community. His fieldwork highlights some examples related to the close connection of mysticism and everyday actions.

Szücs Zsolt László

Selye János Egyetem, Református Teológiai Kar, Komarno

A gender mainstreaming program hatásainak megjelenése a nyugati keresztyén egyházakban

A gender tudomány a társadalmi nem, vagyis az egyén biológiai nemén alapuló társadalmi elvárások társadalmi hatásaival foglalkozik. A gender mainstreaming egy radikális politikai mozgalom, amely a társadalmi nemi egyenlőséget elszakítja, függetleníti az egyén biológiai nemétől.

Az Európai Unió Gender Mainstreaming programjának célja a társadalom transzformálása az egyenlőség felé. A megvalósítása folyamatban van a társadalom minden területén. Első koncepciója 1985-ben fogalmazódott meg Nairoiban, a 3. Női Világkonferencián. Ez a koncepció az ENSZ által lett elméletté kidolgozva majd hivatalosan bemutatva Pekingben, a 4. Női

Világkonferencián. 1995-ben az ENSZ – az emberi egyenlőség elve alapján – elkötelezte magát a nemek egyenlőségéért folytatott küzdelem mellett. 1996-ban követte az ENSZ példáját az Európai Unió, 2000-ben a német szövetségi kormány, majd más országok is. Ennek folyományaként 2006. január 11-én az Európai Parlament elfogadta a homofóbiáról szóló határozatot, és felszólította Európa országait, hogy a rasszizmushoz és antiszemitizmus-hoz hasonlóan tegyék ezt is büntetendővé. A program felszínesen tekintve egyszerűen a nemek egyenlőségét elősegítő eljárás, ami fellép a nők és férfiak igazságtalan vagy hátrányos megkülönböztetése ellen. Mélyebben nézve azonban sokkal radikálisabb. Nem a megkülönböztetés ellen lép fel, hanem azt hangoztatja, hogy nincs lényegbeli különbség férfi és nő között. Ezért elvárja, hogy ne is legyen különbség a nemi szerepekben sem a munka terén, sem a családban. Majd ezen túlmenően a férfi és a nő, mint alapvetések jogosságát is kétségbe vonja, kényszerkategóriáknak tekintve ezeket, amik alól fel kell szabadítani az – immár nemi korlátok nélküli – embert. Az aktivisták szerint a külső nemi jelleg csak a véletlen műve, és az egyén szabad döntésére kell bízni, hogy melyik nemi kategóriához kíván tartozni, vagy kíván-e egyáltalán beletartozni bármelyik nemi kategóriába! Tehát ez az egész „elnyomó” kategorizálás nem más, mint társadalmi konstrukció. Ez ellentétben áll a Biblia tanításával, mivel az megkülönbözteti az embereket a nemük szerint, egyértelműen kategorizálva férfivé és nővé: „Megteremtette Isten az embert a maga képmására, Isten képmására teremtette, férfivá és nővé teremtette őket”. Az ÚR által teremtett természetben nem egy „általános nem” hanem két, elkülönült nem létezik. Ezek egymást kiegészítve alkothatnak csupán egészet.

Összefoglalva tehát a GM célja és tartalma nem más, mint a fizikai nemek háttérbe szorításával az egyéni szabadságra hivatkozva az egyén szabad választására bízva annak nemét, szabad utat adva akár a nemek közti „ugrálásra” is. Röviden kimondva a teremtett világ teremtettségének tagadásáról és az egyéni szabadság mindenek fölé helyezéséről szól a program, mindezeket a célokat az egyenjogúság mögé rejtve. Mint ahogy a Sátán is a fény angyalának mutatja magát.

Már most is vannak olyan nyugati társadalmak, ahol szabadon megválasztható a nemi és szexuális identitás, és egyre inkább bevezetik és tanítják ezeket az Istenünk teremtő akarásával ellentétes értékrendeket: jelentéktelen a nemi hovatartozás, a házasság nem ér többet egyéb szexuális életformáknál, és hogy mindenki bármikor megváltoztathatja nemi identitását. A program rafináltan, a gyermekeken keresztül fertőzi a társadalmat. Munkájuk hatásosságát erősítik azok a most zajló társadalmi változások. A szülők egyre jobban leterheltek a munkában, egyre kevesebb idejük jut a gyermekek

nevelésére, ezért azok „kommunákba” kényszerülnek. Ezzel párhuzamosan – a médián keresztül valamint jogi eszközökkel – az aktivisták liberális nézetét nem osztókat megbélyegzik, kirekesztőnek és elítélendőnek mutatják be, pedig pont ők rekesztik ki a hagyományos, teokratikus társadalmi létformák követőit. Igyekeznek a gyűlöletbeszéd és a gyűlölet-bűncselekmény jogi fogalmát alkalmazni pl. az evangéliumi igazságok hirdetőire, az LMBT-lobbi érdekeit kritizálókra.

Előadásomban meg kívánom vizsgálni, hogy ezek a társadalomra rákényszerített változások hatásai miként reflektálódnak Nyugat-Európa keresztyén egyházaiban. Főleg annak tükrében, hogy ezek az egyházak „állam-egyházak” – vagyis állami fenntartásúak. Milyen változásokat hozott ez a politikai irányvonal az egyházak megnyilvánulásaiban, arculatában, és ez mennyire összeegyeztethető a Szentírásban leírtakkal? Milyen belső feszültségeket okoz ez?

Impact of the Gender Mainstreaming Program in Western Christian Churches

The gender science deals with the social effects of gender, with the social expectations based on the biological sex of the individual human being. The gender mainstreaming is a radical political movement that breaks down the gender equality from the biological sex of the individual and disconnects it.

The European Union's Gender Mainstreaming Program aims to transform the society into equality. Its implementation is underway in all areas of society. Its first concept was formulated in 1985 at the 3rd World Conference of Women in Nairobi. This concept was developed by the UN to a theory and then officially presented at the 4th World Conference of Women in Beijing. In 1995, the United Nations, based on the principle of human equality, committed itself to the fight for gender equity. In 1996 the European Union followed the UN and first in 2000 the German federal government and then other countries. As a result, on 11 January 2006, the European Parliament adopted a decision on homophobia and called on European countries to punish it, similar to racism and anti-Semitism. From a superficial point of view, the program is simply a procedure for promoting gender equality, which fights against unfair or discriminatory treatment of women and men. Deep down, though, it's much more radical. It does not oppose discrimination but insists that there is no essential difference between a man and a woman. It therefore expects that there should not be any difference between gender roles at work or within the family. Moreover, it calls into question the man and the woman

as legitimacy of fundamental principles, considering them as compulsive categories from which man - now without sex - should be exempt. According to activists, external gender is only a matter of incidental and it is up to the individual to decide which gender category [he/she/it?] wants to belong to, or whether [he/she/it?] wants to belong to any gender category at all! So this whole „oppressive“ categorization is nothing more than a social construct. This is contrary to the teaching of the Bible, because it distinguishes people according to their sex, clearly categorizing men and women: „So God created man in his own image, in the image of God created he him; male and female created he them.“ In the Lord’s creation, there is not one „general sex“ but two separate ones. These complement each other to form a whole.

To sum up, the purpose and content of GM is to let the gender of the individual free relying on the liberty of the individual by suppressing the individual’s physical sex, and giving way to „jumping“ between the sexes. In short, the program is about denying the order of creation of the God’s created world and putting the freedom of the individuals above all, hiding all these goals behind equality. Just as Satan shows himself to be the angel of light.

There are already Western societies where gender and sexual identity can be freely chosen, and these values which are contrary to the creative will of our God are increasingly being introduced and taught: sex is irrelevant, marriage is worth nothing more than other forms of sexual life, and anyone can change their sexual identity at any time. The program infects society in a sophisticated way through children. The effectiveness of their work is reinforced by the ongoing social changes. Parents are increasingly work loaded, they have less time to educate their children, so they are forced into „communes“. At the same time, through the media and through legal means, they stigmatize those who reject the activists’ liberal views, show them as exclusionists and condemnable, but they are those who exclude the followers of the traditional, theocratic forms of social life. They try to apply the legal concepts of hate speech and hate crime, for example against the preachers of the truth of gospel, or those who criticize the interests of the LGBT lobby.

In my presentation, I intend to examine how these effects of changes imposed on society are reflected in the Christian churches of Western Europe. Especially in the light of the fact that these churches are „state churches“ - that is sustained by state. What changes have been made by this political stance in the manifestations and image of the churches, and to what extent is this consistent with what the Scriptures say? What internal tensions does this cause?

Tamási Rebeka

Johannes Gutenberg Universität Mainz

A derék asszony én vagyok...vagy mégsem?
A magyar keresztény nők identitásának kontextuális
teológiai értelmezése

Előadásom témája a vallásos nők identitása a különféle társadalmi, vallási elvárások fényében. Miközben válaszokat keresnek a kérdéseikre, rátalálnak a Derék Asszony dicséretére (Péld. 31:10-31). Az ő alakja sok keresztény nő számára példaértékű, felekezettől függetlenül. A derék asszony követését egyfajta isteni parancsnak tekintik, így megpróbálnak mindent megtenni ennek érdekében még akkor is, ha elérhetetlennek tűnik az az élet és hozzáállás, amit képvisel. Úgy gondolom, ezeknek a nőknek szükségük lenne egy pontosabb képre a Derék Asszonyról, hogy tudják, milyen is az az ideálkép, amelyet követni akarnak. A Derék Asszony alakja körül ki tudnak kristályosodni az identitásbeli problémák, hiszen a szövegről elmélkedvén a nők el kell hogy gondolkozzanak a családban és a társadalomban betöltött szerepeikről. Ezt a témát több irányból is szeretném megközelíteni: vallástörténeti, kontextuális teológiai, feminista szempontok, valamint egyes hívő nők érzelmei és tapasztalatai alapján.

Bár a szöveg történeti értelmezésére is nagy hangsúlyt szeretnék fektetni, leginkább a hatására szeretnék koncentrálni. Ezért is olvastam el keresztény nők blogbejegyzéseit, könyveit, amelyekben a saját (félre)értelmezéseiket publikálták a Derék Asszonnyal vagy a "biblical womanhood"-dal kapcsolatban, ami gyakran csak még nagyobb terhet ró a szerepeit kereső olvasóra. A feminizmusra is reflektálnak, legtöbbször elutasítóan. Míg a feminizmus megkérdőjelezi a nők családban, egyházban, társadalomban betöltött szerepét, sok keresztény nő nem mer ezekkel a kérdésekkel foglalkozni, mert a kételyei esetleg arra utalhatnak, hogy a hitüket kérdőjelezi meg.

Míthogy Magyarországon a feminizmus társadalmilag és egyháziilag is meglehetősen vitatott téma, nem csoda, hogy az antifeminista irodalom hamarabb ér el hozzánk, mint a szakmai, esetleg feminista teológiai művek. Így természetesen lehetetlennek tűnik a vallásosság és a feminizmus közötti feszültség feloldása.

Meg szeretném mutatni, hogy a mai magyar keresztény nők hogyan értelmezik a Derék Asszonyról szóló leírást, és hogy ez milyen hatással van az életükre. Remélem, hogy az előadásomból kiderül, hogy milyen összetett kapcsolatban állhat egy bibliai szöveg és a női identitás.

I am the Women of Valor...or not?

A contextual theological research of the identity of Hungarian Christian woman

The main topic of my paper is the identity of religious women. They have to face various expectations from the society, from their religious community, from God and from themselves. While searching for answers they find the figure of the Woman of Valor (Prov.31:10-31). She is an ideal for a lot of religious women – independently of their confession. They consider following her example as the will of God and that's why they try to do their best although it seems quite impossible to reach that standard she represents. In my opinion they need to have a better picture of the Woman of Valor in order to know what kind of ideal they want to follow. The Woman of Valor could be a good axis of the identical problems because reading about her, Christian women have to consider their family and social roles in the light of their faith. I would like to approach the topic from different point of views like the history of religion, contextual theology, feminism and the actual feelings and experiences of religious women. I would like to see the interrelationship between the text and the identity of Hungarian Christian women.

Although the historical understanding is an important part of my work I would like to concentrate of the impact on the text. That's why I read the opinion of Christian women who share their (mis)intepretations, opinions and advices about the Woman of Valor or 'biblical womanhood' which could cause more stress for the reader. They confront with feminism as well. While feminism questions the roles of women in family, church and society, many Christian women don't dare to ask or criticize as it could show that they have not achieved spiritual maturity.

As in Hungary feminism is a very controversial topic in the society and in the churches as well, the anti-feministic literature reaches us faster, than the current scientific one. This makes almost impossible to resolve the contradiction between feminism and religious women.

My intention is to show how today in Hungary Christian women interpret the text of Women of Valor and what are the consequences of that in their life. I hope that my paper can show how Hungarian Christian woman feel and think, and how deep and diverse a text and female identity can be researched.

Thomas Carroll

Mary Immaculate College

Mindfulness in a Secular Age? Exploring the conditions of faith in a pluralist age amid the growth of the mindfulness phenomenon

The phenomenon of mindfulness has become ever more popular in an increasingly pluralist Western society. Mindfulness practice has penetrated secular contexts which would otherwise be closed to religious influence, including state schools, hospitals and commerce. The contemporary understanding of mindfulness has its origins in Buddhist meditation. However, since Jon Kabat-Zinn's pioneering work in Mindfulness Based Interventions, the concept has developed and sometimes mutated into various forms of practice which are disembedded from their original spiritual philosophy. This project will explore the spiritual climate within which mindfulness is currently flourishing through dialogue with three interlocutors. This paper seeks to outline and explore the perspectives of influential thinkers who have researched religious belief and experience in the contemporary context. These three interlocutors come from mostly different academic backgrounds, but each provide a unique reading of the times. The first is Canadian moral philosopher Charles Taylor, whose seminal text *A Secular Age* has had a profound impact on research into religious belief and experience in an age characterised as by some as secular. Taylor's work focuses on the idea of the modern social imaginary and the search for authenticity of the self. Irish theologian Michael Paul Gallagher provides a theological perspective on the relationship between faith and culture, articulating an imaginative reading of the contemporary crisis of belief. Czech philosopher and theologian Tomáš Halík offers a unique perspective of the believer who has been formed in an overwhelmingly secular society. Halík advocates a patient faith that bears the doubts of atheism and a Church that reaches out to those seeking meaning in their lives, on the margins of faith. These interlocutors will illustrate that there are sometimes striking differences in how to interpret the religious signs of the times. However, these approaches also reveal significant similarities in how they address and explore the meaning of religious belief and experience today. In this way, themes will emerge that will help to frame the conversation about mindfulness in the West. These themes will include; the failure of the secularization thesis to pass, the growth of a diverse marketplace of religions and beliefs and the growth of a demographic who identify as spiritual but not religious. Such research is paramount in enabling a richer dialogue between Christian faith and mindfulness in a fragmented, postmodern Western context.

Tuna Rita

Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem

Kölcsey Ferenc Himnusz c. költeménye dr. Józseffy Vilmos és Reich Ignác, valamint Bacher Simon héber nyelvű fordításában és részletek azok összehasonlító elemzési kísérleteiből

Az előadás célkitűzése, hogy megismertesse Kölcsey Ferenc Himnuszának két héber nyelvű, XIX. század második felében készült fordítását és ízelítőt adjon azok összehasonlító elemzési kísérleteiből. Nem célom egy teljes elemzés, sokkal inkább a fordítások egymással történő (transzdiszciplináris) összevetése.

Az elemzés nem csupán héber és magyar nyelvű, hanem – követve Gerhard Lisowsky: Konkordanz zum Hebräischen Alten Testament (Privileg. Württemberg. Bibelanstalt Stuttgart, 1958) konkordanciájának módszerét, kiegészítve német, angol és latin megfelelőekkel, megvizsgálva a szó szerinti és a vallástudományi értelmezést is.

Előadásomban röviden bemutatom a három fordítót, külön kitérve munkásságukra a héber nyelv használatának megújítása terén.

A két héber nyelvű fordításnál kerestem a nyelvhasználati összefüggéseket, illetve a héber bibliai locusokat. Az első és utolsó versszakokat hasonlítottam össze, illetve azokat a helyeket, ahol érdekesebbnek tűnő párhuzamokat találtam a Tanach-hoz („Ószövetség”). Fordításaimhoz felhasználtam Grosz Eliezer: Milon Ivri-Hungari (Tel Aviv, Hápoál Hámizráhi, 1956) szótárát és Wilhelm Gesenius: Hebräisches und Arämisches Handwörterbuch über das Alte Testament (Leipzig, Vogel Verlag, 1886) klasszikus szótárát.

Figyelemmel voltam az Isten-név használat problematikájára a zsidó hagyományban, valamint a Tanach által gyakran használt kifejezésekre, ahol a fordítások szó szerinti párhuzamokat sejtetnek.

Célom volt megkeresni a nyelvi struktúrákat, a különféle értelmezéseket beszédaktus elméleten keresztül is, felhasználva ehhez John L. Austin: Tetten ért szavak (In: Pléh Csaba-Sírlaki István-Terestyéni Tamás (szerk): Nyelv-Kommunikáció-Cselekvés /Budapest, Osiris, 2001/) című írását is.

The „Himnusz” of Ferenc Kölcsey in translation of Vilmos Józseffy, Ignác Reich and Simon Bacher, and details of my trials of the comparative translations

The goal of my lecture consummates the two hebrew translations of The „Himnusz” of Ferenc Kölcsey, from the second part of 19th Century, and

the trials of these comparative translations. The whole interpretation is not my goal but the presentation of the interdisciplinäre parallelism. My focus in the interpretation is not just in hebrew and in hungarian, but I have followed of the method of Konkordanz Gerhard Lisowsky: Konkordanz zum Hebräischen Alten Testament (Privileg. Württemberg. Bibelanstalt Stuttgart, 1958) and complemented the phrases of the verses, with German, English and Latin language. I've analysed not just the literary sense but the biblical one.

In my lecture I would like to introduce the three translators and their work in the field of renewal and revival of the usage of Hebrew language in Hungary.

I've looked for the parlances and the loci of the Hebrew Bibel. I've compared the first and the last strophes and some interesting parts of the poems that have paralelism to the Bibel. In my translations I've applied the classical dictionaries of Grosz Eliezer: Milon Ivri-Hungri (Tel Aviv, Hápoál Hámizráhi, 1956) and Wilhelm Gesenius: Hebräisches und Arämisches Handwörterbuch über das Alte Testament (Leipzig, Vogel Verlag, 1886).

I've attended to the usage of the problem of the God's name in the jewish tradition and the literary meanings to the Tanach. I've looked for the structures of the languages via the speech-act theory of John L. Austin. (John L. Austin: How to Do Things With Words (In: Pléh Csaba-Sírlaki István-Terestyéni Tamás (szerk): Nyelv-Kommunikáció-Cselekvés. /Budapest, Osiris, 2001)

Dr. Vásárhelyi Bálint Márk

Károli Gáspár Református Egyetem, Hittudományi Kar

A Kunhegyesi Memorandum teológiai értékelése

A Kunhegyesi Memorandum teológiai értékelése

„Seregek Istene, állíts helyre minket; világotasd a te orcádat, hogy megszabaduljunk!” (Zsoltárok 80:8) Az 1920-ban Forgács Gyula péceli református lelkipásztor kezdeményezésére megalakult Péceli Kör 1921-ben adta ki a Kunhegyesi Memorandumot, melyben a Magyar Református Egyház megcsonkított hazánkban maradt részének reformációját sürgetik. A nyilatkozat bűnvallással kezdődik. Az őrállók nem voltak helyükön, és így „Isten előtt alázatosan leborulva, orcánk pirulásával kell megvallanunk, hogy Jézus Krisztus evangéliumát... nem hirdettük...”

Mi az egyház küldetése? Milyen volt az egyház helyzete akkor és ma? A Kunhegyesi Memorandum ma is aktuális problémákat és javaslatokat vet fel az evangélium hirdetésével, az egyháztagsággal és egyéb kérdésekkel kapcsolatban. Jelen tanulmányunkban a Memorandumban megjelenő témákat tekintjük át a Szentírás és a református hitvallások fényében, miközben az aktuális alkalmazásokra is utalunk.

Theological evaluation of the Memorandum of Kunhegyes

„Turn us again, O God of hosts, and cause thy face to shine; and we shall be saved.” (Psalms 80:7) The Circle of Pécel founded in 1920 by Gyula Forgács, Reformed pastor in Pécel issued the Memorandum of Kunhegyes, in which the reformation of the part of the Hungarian Reformed Church is promoted. The statement begins with repentance. The watchmen were not on their place, so „bowing down before God we have to confess with a blush of our face that we have not proclaimed the gospel of Jesus Christ...”

What is the purpose of the church? What was the situation of the church then and now? The Memorandum of Kunhegyes raises actual problems and proposals related to the proclamation of the gospel, the church membership and other issues. In our current study we review the issues brought up in the Memorandum in the light of Scriptures and the Reformed confessions, while referring to the actual applications.

Verebes Adrienn

Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar,
Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola

A szentéletrajz mint oktatási anyag a késő antikvitásban A Vita Melania Iunioris vizsgálata

Az elmúlt évtized kutatásai (Bay 2014, Larsen 2013, Rubenson 2013) alapján egyre részletesebb képet kaptunk a korai szerzetesség és az antik műveltség sokrétű kapcsolatáról. Eddig e szempontból alaposabban a sivatagi atyák mondásait tartalmazó gyűjteményeket (Apophtegmata Patrum) vizsgálták, de a monasztikus képzésben kezdettől fogva szerepeltek más hagiográfiai műfajok is, mint például szentek életrajzai.

Előadásom első szakaszában röviden összefoglalom az eddigi nemzetközi kutatások eredményeit, amelyek a paideia és a 4-5. századi monasztikus nevelés viszonyát tárták fel. Ezután egy konkrét, 5. századi hagiográfiai alkotást, Ifjabb Melánia életrajzát (*Vita Melania Iunioris*) fogom e szempontból több szinten megvizsgálni. A szakirodalom és antik teoretikus írások tükrében bemutatom, hogy ez a részletgazdag elbeszélés miben és mennyiben felel meg a klasszikus oktatás tananyagként használt szövegeinek; miként jelenik meg benne annak alapfilozófiája: az olvasó erényes emberré formálása, különösen a főszereplő utánzása (*imitatio, mimézis*) által. A mélyebb megértés érdekében bemutatom a mű keletkezési kontextusát, valamint feltérképezem befogadói környezetét, és összevetem egyéb, Melánia személyéről tanúskodó forrásokkal, mint Nolai Szent Pál és Szent Ágoston írásai.

Az életrajz különlegességét adja, hogy mind a cselekmény, mind a megírás ideje társadalom-, egyház-, és oktatástörténeti szempontból is átmeneti korszakra esik. Egy köztes állapotot tükröz, amikor az antik paideia még élő gyakorlat volt, de már formálódik a középkorra jellemző kolostori iskola intézménye is. A *vita* annak is egyedi dokumentuma, hogy egy keresztény közösség a Római Birodalom pusztulása és a korabeli egyház válsága közepette miként menti és alakítja át a klasszikus nevelési eszményt és módszereket.

Vitas Used as Educational Material in Late Antiquity A case study of *Vita Melania Iunioris*

Over the past ten years research (Bay 2014, Larsen 2013, Rubenson 2013) has produced new findings about the relationship between early monasticism and the antique pagan erudition. So far, the most elaborate research has focused on various collections of the Sayings of the Fathers (*Apophthegmata Patrum*), however we know that in monastic training other hagiographical genres, as the biographies of saints, also played an important role right from the beginning.

First, I will briefly summarise current knowledge of the relationship between the paideia and monastic educational culture in the 4th and 5th centuries. Then I will analyse from various aspects a biography, namely, the *Vita Melania Junioris*, (*The Life of Saint Melania the Younger*) written in the 5th century. I will show – in the light of the antique theoretical works and new research findings – how this *vita* corresponds to other well-known educational materials of the period and answer the question in what ways it reflects their basic philosophical message. I am particularly interested in the philosophical background of the paideia and in turning the reader into a

virtuous one especially by the imitatio (mimesis) of the hero(ine). I will also speak of the socio-historical context in which that work was written and give information on how it was received. I will compare that work with other resources referring to Melania, as for example the writings of St Paulinus of Nola and St Augustine of Hippo.

What makes this vita special is that it is a document from and about a historical transition period of Western society, Church, and education. In that age the paideia was still a living practice but the first signs of medieval monastic schools were also already there. That text is also a unique document of the efforts of a Christian community to preserve and transform the classical paideia in the period of the collapse of the Roman Empire and a crisis of the Church of the time.

Yaroslav Kulyk
Chernivtsi Orthodox Theological Institute

The Saint Sophia, Wisdom of God in the divine hierarchy

The work is devoted to the concept of Sophia, the Wisdom of God, represented in the doctoral thesis of priest and martyr Pavlo Florenskyi “The Pillar and Foundation of Truth”.

This concept is described in the 5th chapter of Florenskyi’s main work, along with other important topic of Orthodox theodicy. The idea of Sophia was not new to the philosophical thought of the West. It was used by Gnostics, Neo-Platonists and later by some Christian platonic thinkers of the West-- Johannes Tauler, Meister Eckhart, Jakob Boehme and others. The concept described the idea of God about the creation.

Fr. Pavlo Florenskyi uses this concept in Orthodox Christian paradigm of relationship between God and the created world. Being a Platonic, Florenskyi supports the doctrine of manifestationism, meaning the emanation of divine ideas into the world to mediate the transcendent and immanent states of being.

Sophia is the “fourth hypostasis” of the Holy Trinity, the divine Daughter of God and eternal bride of the Word. She is the totality of all the divine ideas in God’s mind about the world and all the creation. Several Fathers of the Church, like Clement of Alexandria, St. Symeon the New Theologian and St. Augustine propose the view of divine ideas (pure Platonic term) that eternally exist in God’s mind. “God thinks with things”, Fr. Pavlo writes. In Orthodox icon of the Trinity (presumably painted by Andriy Rubliov in

15th ct.) the Three Divine Persons are pained as angels with the fourth place between them separate – it is reserved for the mankind, but not as individuals, but as a community. According to the Orthodox teaching of St. Athanasius of Alexandria and St. Maximus the Confessor our mission of salvation is not only achieving of the former glory, but moreover, the Theosis – becoming one with God. Sophia is composed of all creation, enlightened by the divine Glory, taking part in the life of the Trinity.

This concept is very hard to understand by the means of formal logic. It requires the leap of faith as well as understanding of philosophy, Orthodox tradition and poetry. Fr. Pavlo tries to give the understanding of this topic, though it was not entirely accepted in the Church.

Zsizsmann Endre

Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Református Tanárképző Kar,
„Ecumene” Doktori Iskola
Károli Gáspár Református Egyetem, Bölcsészeti és
Társadalomtudományi Kar

Az önként vállalt böjt kairosgya avagy a Mt 6,16–18 böjt-paradigmája

A Mt 6,1–18 egység a zsidó kegyesség gyakorlásáról szól. Jézus Krisztus kritikával illeti a képmutató kegyességet az alamizsnáról (Mt 6,1–4), az imádságról (Mt 6,5–13) és a böjtről (Mt 6,16–18) szóló tanításában. Az előbb említett három gyakorlat a zsidó kegyesség három alappilléret képezi (Tac.: Ann 5,4; Suetonius: Aug 76,3). Jelen előadásban Jézus Krisztus böjtről szóló tanításával fogalkozunk a Mt 6,16–18 perikópa alapján. A Mt 6,16–18 Máté saját anyaga. Kérdésselvetésünk a következő: hogy e perikópa szerint mikor és hogyan kell böjtölni? Hipotézisünk az, hogy a Mt 6,16–18-ben vizsgált perikópában az önként vállalt böjt kairosgáról van szó. Ennek bizonyítására előbb a Ὅταν δὲ νηστεύητε (Mt 6,16a) coniunctivusos szerkezet jelentését kutatjuk, majd a Mt 6,16–18 böjti modelljét vázoljuk a rabbinikus tradícióra (pl. mJoma 8; mTaanit 1,1–7) és a Didaché 8,1–3 előírásaira figyelve. Kurt Niederwimmer Didache-kommentárjában leszögezi, hogy a keresztyén böjt különbözik a farizeusok böjtjétől. A farizeusokat mind a Mt 6,16, mind a Did 8,1 ὑποκριται-nak nevezi. Előadásunkban a farizeusok és a keresztyének böjti gyakorlata közötti eltéréseket mutatjuk be. Először, eltérés van a farizeusok és a keresztyének bevett böjti napjai között. A Did 8,1 szerint míg a farizeusok hétfőn és csütörtökön, addig a keresztyének szerdán és

pénteken böjtöltek. Másodszor, a mJoma 8,1 szerint a nagy engesztelés napján tilos volt az olajjal való megkenés. Ezzel szemben a Mt 6,17 előírja azt (ἀλειψαί σου τὴν κεφαλὴν). A mJoma 8,1 esetén a megtérés és bűnbánat a hangsúlyos, a Mt 6,17 esetén az ünneplés. Az Ószövetségben számos olyan utalást találunk, amelyben a böjt a zsákruha viselésével együtt a gyással függ össze (2Sám 1,11–12; Neh 9,1; Zsolt 35,13–14; Dán 9,3; 1Makk 3,47; Jud 8,5; Josephus, A zsidó háború 20,89). Van-e értelme a böjtnek, ha a Vőlegény a nász néppel van (Mk 2,18–22). Harmadszor, a farizeusok nyilvános böjtjével szemben Jézus a titokban történő böjtöt részesíti előnyben.

The *καιρός* of Voluntary Fasting – The Fasting Paradigm of Mt 6,16–18

The unit from Mt 6,1–18 deals with the problem of practicing piety. Jesus Christ criticizes the hypocrisy in the context of almsgiving (Mt 6,1–4), prayer (Mt 6,5–13) and fasting (Mt 6,16–18). All of these three practices belong to the Jewish piety practice (Tac. Ann 5,4; Suetonius, Aug 76,3). In this lecture I will focus on the instruction of fasting in Mt 6,16–18, section which is Matthew's own material. My question is when and how should the disciples of Christ and the auditory of the Sermon on the Mount fast? My hypothesis is that in Mt 6,16–18 the point is the *kairos* of voluntary fasting. For arguing this hypothesis on one hand here I am interested in figuring out the meaning of the structure in subjunctive Ὅταν δὲ νηστεύητε (Mt 6,16a); on the other hand there is needful to present the fasting model of Mt 6,16–18 by making reference to rabbinic tradition (mYoma 8,1 mTaanit 1,1–7) and Did 8,1–3. Kurt Niederwimmer in his commentary on Didache emphasizes the idea that Christian fasting is different to the fast of the pharisees (called ὑποκριτοί). Well, in this paper we should highlight some contrasts between the fast of pharisees and ancient Christians. Firstly, according to Did 8,1 pharisees did fast on Monday (δευτέρα σαββάτων) and Thursday (πεμπτη), but Christians did fast on Wednesday (τετραδα) and Friday (παρασκευη). Secondly, according to mYoma 8,1 on Yom Kippur there was not allowed to anoint, but in Mt 6,17 there is indicated to practice anointing. In mYoma 8,1 the emphasis is on repentance and in Mt 6,17 on feast. There are several Old Testament references which show us that fasting accompanied by wearing sack-cloths, was the sign of mourning (2Sám 1,11–12; Neh 9,1; Ps 35,13–14; Dan 9,3; 1Macc 3,47; Jdt 8,5; Josephus, War 20,89). Should fasting express mourning if the bridegroom has already come? (see Mk 2,18–22)? Thirdly, the fast of the Pharisees has been done for achieving the acknowledge of people, but Christian fast has to be done in secret.

2020.